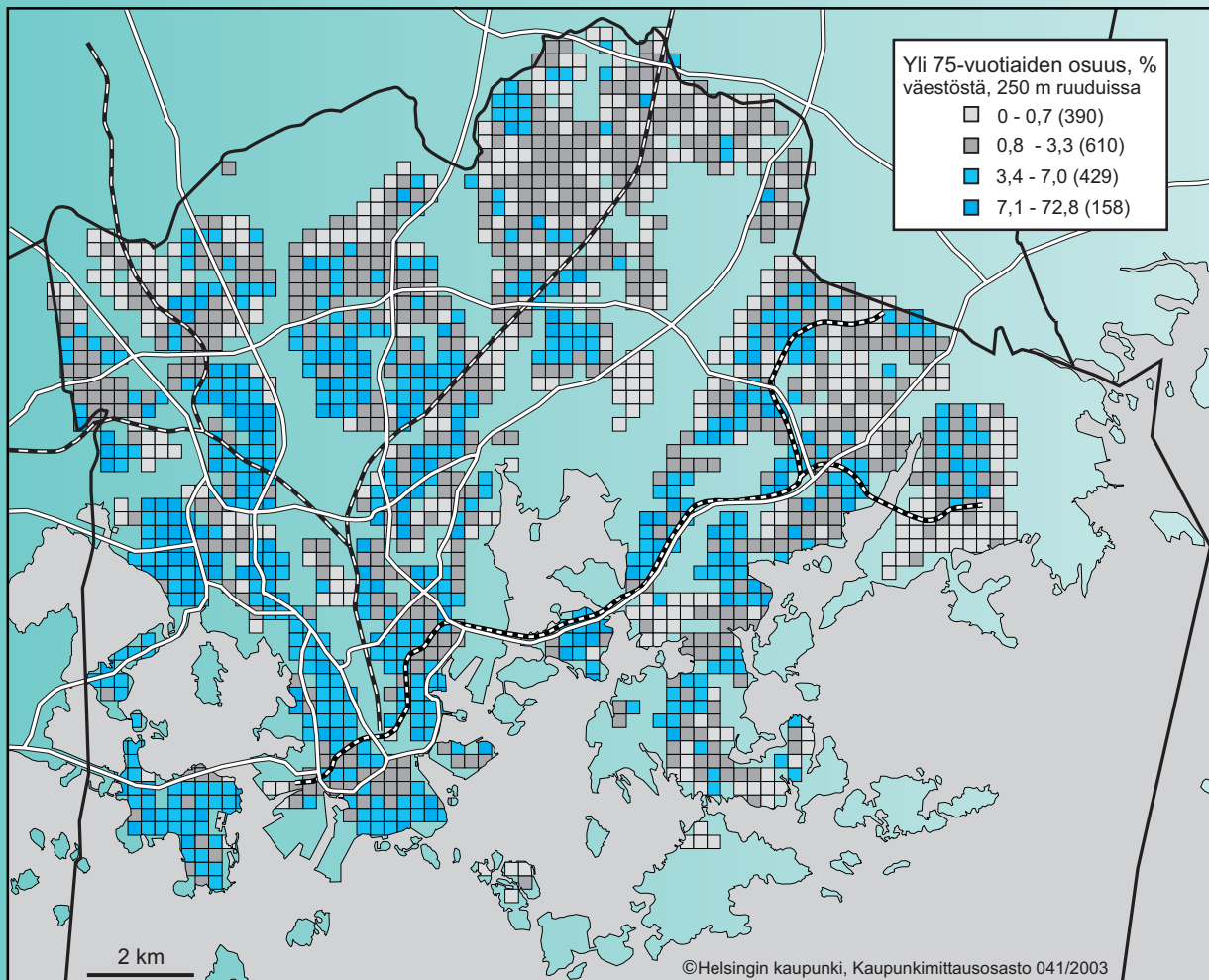

Eläkeikäisten elinolot Helsingissä

Verkkojulkaisu

ISSN 1458-5707

ISBN 952-473-420-6

Painettuna

ISSN 1455-7231

LISÄTIETOJA

Sini Askelo, puh. 09-169 3180

sini.askelo@hel.fi

Sisällysluettelo

Lukijalle	4
<i>Pekka Vuori</i>	6
1. Ikääntyvät helsinkiläiset	6
Ikääntyvän väestön määrän muutokset 1975-2025	6
Helsingin väestön ikärakenne 1994-2020	7
Äidinkieli ja kansalaisuus	7
Ikääntyvä työvoima – tulevat eläkeläiset.	8
Harmaita panttereita ja vanhuksia.	8
Ikääntyvä väestö Helsingissä alueittain	9
Yksinasuminen	11
Perheellisyys ja siviilisääty	11
Muuttoliike.	12
Kuolleisuus	13
<i>Martti Helminen</i>	17
2. Elämänvaiheita Helsingissä	17
<i>Minna Salorinne ja Seppo Montén</i>	19
3. Työmarkkinoilla ennen eläkeikää	19
Työttömyys	21
Pitkäaikaistyöttömyys	23
Yli 55-vuotiaan työvoiman koulutustaso	23
<i>Sini Askelo</i>	25
4. Eläkeikä ja eläkkeet	25
Eläkejärjestelmät.	27
Eläkelaji	28
Eläkkeen suuruus	30
<i>Carolina Sierimo</i>	32
5. Tulot ja varallisuus	32
Kotitalouksien käytettävissä olevat tulot	33
Valtionveron alaiset tulot ja varat	34
Naisten ja miesten tuloerot	35
Eläkeläisten tuloerot	36
Eläkeläisten tulot 1990-luvulla	37

<i>Kirsti Österman</i>	39
6. Kulutus	39
Kulutusmenot	39
Kulutuksen rakenne pääkaupunkiseudulla	40
Kestotavaroiden yleisyys pääkaupunkiseudulla	41
 <i>Maija Vihavainen ja Erkki Korhonen</i>	 45
7. Asumisen vaihtoehdot	45
Asumistaso on korkea	45
Kerrostalossa asuu 86 prosenttia	46
Kaksio yleisin asunto.	47
Asunnon omistaminen yleistä	47
Pienimmät huoneistot kuin muissa suurissa kaupungeissa.	48
Asuminen ja palvelut vai palveluasuminen?	49
Kaupungin vuokra-asuntojen seniorit	52
Enemmistö yksin asuvia naisia	52
Kaupungin asunnoissa asuttu pitkään ja viihdytty	53
Asukkaiden mielipiteitä	53
Asunnot pieniä	54
Talous on tiukoilla	54
Edulliset vuokrat elinehto	55
Terveys alkaa reistailla	56
Asukaskysely	56
 <i>Sanna Mäkipää, Riitta Simoila, Outi Väistö</i>	 57
8. Terveys ja terveyspalveluiden käyttö.	57
Elämäntavat ja terveydentila	58
Avohoidon käynnit	60
Yksityiset terveyspalvelut	62
Lääkkeiden käyttö	62
Terveystieteiden laitospalvelujen käyttö	63
Vanhuksille kohdennetut erityispalvelut	63
Asiakasmaksut	65
Terveystieteiden kustannukset	65
 <i>Arja Peiponen ja Pirkko Excell</i>	 67
9. Sosiaalitoimen palvelut	67
Vanhuksille tarkoitettuja palveluja	69
Omassa kodissaan asuvien palvelut	69
Palveluasuminen ja laitoshoido	71
Palveluiden kustannukset	74

Asiakasmaksut	75
Palvelujen laatu	75
<i>Kirsti Österman ja Vesa Keskinen . . . . .</i>	77
10. Ajankäyttö, elämäntyyli ja palvelut	77
Ajankäytöstä ja elämäntyylistä	78
Eläkeläiset kuluttajina - uusia tuulia	78
Elämäntyylistä	79
Virkistyspalveluja.	79
Alennuksia	80
Apua arkeen	80
Yksityiset palvelukeskukset ja päivätoiminnan järjestäjät	82
<i>Timo Äikäs ja Kirsti Österman . . . . .</i>	83
11. Eläkeikäisten koulutustaso ja omaehtoinen opiskelu	83
Omaehtoinen opiskelu	86
Työväenopistot.	86
Ikääntyvien yliopisto-opiskelu	87
<i>Pia Bäcklund . . . . .</i>	91
12. Vaikuttavat "vanhukset"	91
Kaupunkisuunnittelun tunteminen ja kiinnostus suunnittelua kohtaan	92
Miten kiinnostus konkretisoituu?.	93
Halutaanko osallistua enemmän?	95
Helsingin kehityksen suuntaviivat	96
Taulukkuuettelo.	98
Kuvioluettelo	101

Lukijalle

Ikääntynyt, seniori, eläkeikäinen, ikäihminen, eläkeläinen, vanhus; kaikki nämä monet termit pyrkivät määrittelemään henkilön, joka ei enää ole aktiivisessa työiässä. Yhtäläillä kaikki nämä yritykset myös epäonnistuvat tai ovat vähintäänkin epätäydellisiä, mikä aihepiiriin liittyvän tutkimuksen ja keskustelun kannalta on hankalaa. Tätä puutetta korjaamaan on syntynyt kolmannen iän käsite. Kolmannella iällä tarkoitetaan eläkevuosien alkuaikaa, jolloin työ ei sido ajankäyttöä eikä terveys aseta rajoitteita ja taloudellinen tilanne on riittävän hyvä niiden toiveiden toteuttamiseen, joista työn ja perheen vuoksi on aikaisemmin joutunut luopumaan.

Tilastojen tuottamisen kannalta kolmannen iän käsite saattaa osoittautua määrittelyvoimaltaan heikoksi, sillä eläkeiän aktiiviset vuodet ovat hyvin henkilökohtainen asia. Jos yhden henkilön aktiiviset vuodet jatkuvat vaikkapa 85 ikävuoteen on toinen saattanut sairastua vakavasti jo heti 60 vuotta täytettyään. Iän ja toimintakyvyn väliset yhteydet ovat olemassa, mutta niissä on huomattavia eroja ihmisten välillä. On hyvin ymmärrettävää, ettei juuri työelämästä eläkkeelle siirtynyt noin 60 – vuotias halua vielä olla vanhus. Negatiivisia mielleyhtymiä torjumaan on haettu korvaavia ikääntyneen ja seniorin termejä.

Muutos vanhuksesta aktiiviseksi eläkeläiseksi on ollut varsin nopeaa ja tapahtunut viimeisen kymmenen vuoden aikana. Kuvaavaa on, että edellinen aihepiiriin liittyvä Helsingin kaupungin tietokeskuksen tilastojulkaisu ilmestyi vuonna 1993 nimellä ” Vanhusten elinolot Helsingissä 1993” ja käsitteli yli 65-vuotiaiden elinoloja. Julkaisu toimi taustamateriaalina samana vuonna valmistuneelle ohjelmalle, jolla Helsingin sosiaali- ja terveystoimi määritteli tavoitteet vanhuspalvelujen järjestämiselle vuosiksi 1993 -2000. Sosiaaliviraston ja terveyskeskuksen suurten organisaatiomuutosten vuoksi viimeisin vanhuspalveluohjelma valmistui vuonna 2004 vain vuosia 2004 - 2005 koskevana ja pidemmän aikavälin ohjelma tullaan valmistelemaan myöhemmin.

Samoin kuin edeltäjänsä tämä julkaisu kuvaa eläkeikäisten elinoloja Helsingissä, mutta pyrkii ottamaan huomioon laajemmin ikääntymiseen tai vanhenemiseen liittyvän vaihteistumisen, eri tilastojen ikäluokitusten tarjoaminen mahdollisuuksien mukaan. Eläkeikäisten elämäntapoihin tunnustetaan ja tunnustetaan kuuluvaksi aktiivisen kolmannen iän vaihe, mikä tarkoittaa ikähaarukan paloittelua sopiviin osiin.

Helsinki on kansainvälisessä vertailussa edelleen varsin nuorten ihmisten kaupunki, kun yli 75-vuotiaiden osuus väestöstä jää 6,3 prosenttiin. Esimerkiksi Tukholmassa osuus on 9,4 prosenttia, Brysselissä 8,2, Pariisissa 7,9 prosenttia, Kööpenhaminassa 7,6 prosenttia ja Berliinissä 6,5 prosenttia . Koko maassa yli 75-vuotiaita on 7,1 prosenttia väestöstä.

Helsingin väestörakenne vanhenee ennusteen mukaan vuoteen 2025 mennessä niin, että yli 75-vuotiaiden osuus on 9,8 prosenttia väestöstä. Samaan aikaan yli 75-vuotiaiden osuuden koko maan väestöstä ennakoidaan olevan noin 12 prosenttia. Helsingin väestörakenteen vanheneminen tulee näkymään voimakkaasti myös työelämässä vuodesta 2004 ainakin vuoteen 2025 asti, kun eläkkeelle siirtymässä olevien 55-64-vuotiaiden määrän ennakoidaan olevan noin 20 000 henkeä 1990-luvun tasoa korkeamman.

Helsingiläiset ikääntyvät pysyvät työelämässä pidempään kuin muualla Suomessa ja työmarkkinoiden käytössä ollaan paljon yleisemmin kuin 1990-luvun alussa. Työttömyys on lama-vuosien jälkeen edelleen moninkertainen 1990-luvun alkuun verrattuna ja siirtää helsinkiläisiä ikääntyviä syrjään työelämästä. Helsingiläisten tärkein eläkejärjestelmä on työeläke, joka oli ainoana eläkkeenä 66,5 prosentilla omaa eläkettä saavista helsinkiläisistä vuonna 2002.

Helsingiläiset eläkeikäiset ovat koko maan eläkeläisiin nähden melko hyvätuloisia, vaikka verotus viekin tuloista suuremman osuuden kuin muualla maassa. Varallisuutta helsinkiläisillä eläkeläisillä on koko maan eläkeläisiin nähden liki kaksinkertainen määrä. Pääomatulojen osuus kaikista tuloista on noin 17 prosenttia kun koko maan eläkeläisten tuloista pääomatulot muodostavat liki 10 prosenttia.

Eläkeikäisten asumistaso on korkea ja yleisimmin asutaan itse omistetuissa kaksiossa. Lähes puolet yli 65-vuotiaista omassa asunnossaan asuvista asuu yksin, naiset useammin kuin miehet. Palveluasunnossa asuminen alkaa yleistyä 75 ikävuoden jälkeen ja laitoksiin siirrytään yleisemmin 85 ikävuoden jälkeen.

Vaikka 65 vuotta täyttäneet ovatkin heikommin koulutettuja kuin Helsingin nuoremmat ikäryhmät, on heidän koulutustasonsa kuitenkin selvästi koko maata korkeampi. Ikäryhmän talouksista noin 16 prosentilla on kotitietokone ja noin joka kymmenes käyttää internetiä tiedonhakuun ja sähköpostin lähettämiseen.

Tämä julkaisu on artikkelikokoelma eläkeikäisten elinoloihin liittyvistä aihepiireistä. Artikkeleita ovat kirjoittaneet Helsingin kaupungin tietokeskuksen sekä Helsingin sosiaaliviraston ja terveyskeskuksen asiantuntijat. Julkaisun on toimittanut yliaktuaari Sini Askelo ja taittanut tilastosihteeri Annikki Järvinen. Lämpimät kiitokset kaikille työhön osallistuneille.

Helsingissä marraskuun 25. päivänä 2004

Leila Lankinen
Vs. tietohuoltopäällikkö

1. Ikääntyvät helsinkiläiset

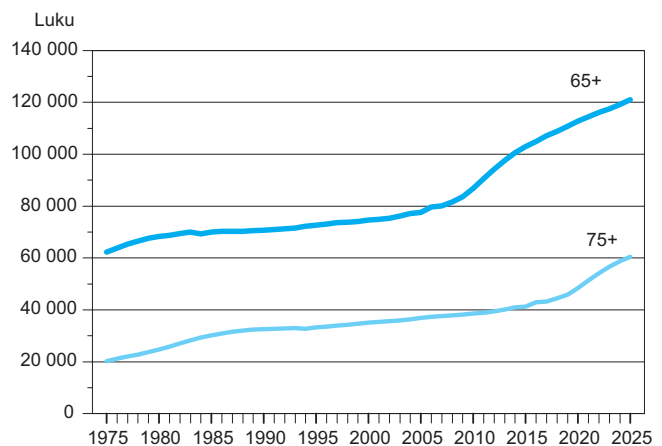
Yli 55-vuotiaat Helsingissä ja koko maassa 31.12.2003

	55-64 v.	65-74 v.	75-84 v.	85- v.	yli 55-v.
Helsinki	67 998	40 007	26 221	9 700	143 926
Koko maa	660 476	444 997	285 539	82 659	1 473 671
	% väestöstä				
Helsinki	12,2	7,2	4,7	1,7	25,8
Koko maa	12,7	8,5	5,5	1,6	28,3

Ikääntyvän väestön määrän muutokset 1975-2025

Vaikka Helsingin väkiluku on kasvanut 1980-luvulta nykypäivään 70 000 hengellä, on yli 65-vuotiaiden määrä kasvanut Helsingissä 1980-luvulta nykypäivään varsin hitaasti, vain 10 prosenttia. Tähän on syynä erityisesti se, että muuttoliike tuo Helsinkiin hyvin nuoria asukkaita, jotka perheen perustettuaan usein muuttavat naapurikuntiin. Helsingin kasvu oli 1980-luvulla hidasta ja 1990-luvun voimakas väestönkasvu toi kaupunkiin aikaisempaakin nuorempia kotikuntalain muutoksen ja maahanmuuton kasvun takia. Yli 65-vuotiaiden aikaisempaa nopeamman kasvun ennustetaan alkavan suurten, vuosina 1946-50 syntyneiden ikäluokkien saavuttaessa eläkeiän tämän vuosikymmenen lopussa. Vastaavasti yli 75-vuotiaiden määrä alkaa kasvaa huomattavasti nykyistä nopeammin, kun lähestytään vuotta 2020.

Kuvio 1.1 Yli 65- ja 75-vuotiaiden määrä Helsingissä 31.12.1975–2002 ja ennuste 2003–2025

Lähde: Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsingin väestötilastot 1975–2004 ja Helsingin väestöennuste 2002–2025

Helsingin väestön ikärakenne 1994-2020

Helsingin väestössä yli 65-vuotiaiden osuus on vähentynyt 1990-luvun alusta, johtuen 1990-luvun suurista muuttovoittovuosista. Tulevaisuudessa ikääntyneiden osuus alkaa kuitenkin nopeasti kasvaa ja etenkin lasten osuus vähenee.

Helsingin ikärakenne poikkeaa varsin paljon koko maan rakenteesta: kun koko maassa viisi suurinta ikäluokkaa ovat vuosina 1946-50 syntyneet, Helsingissä suurimmat ikäluokat ovat vuosina 1974-78 syntyneitä eli 25-29-vuotiaita.

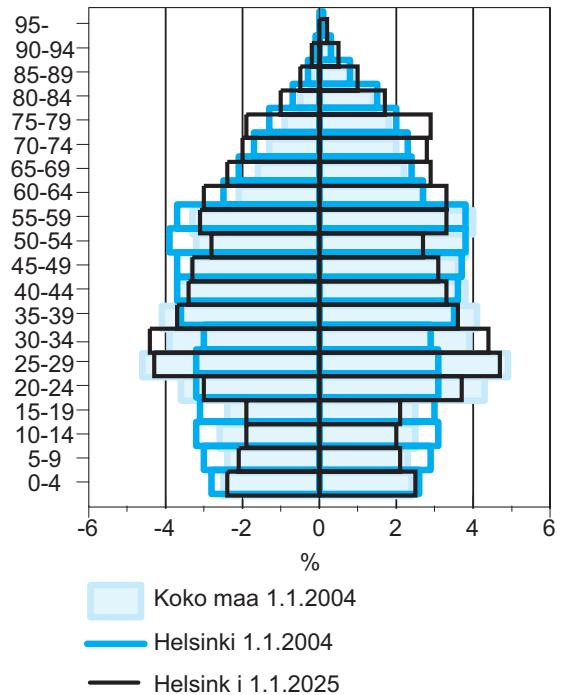
Äidinkieli ja kansalaisuus

Helsingissä asuvat ruotsinkieliset ovat ikärakenteeltaan vanhempia kuin suomenkieliset, sillä kaupungin yli 65-vuotiaista on ruotsinkielisiä 11 prosenttia, mutta tätä nuoremmista vajaa 6 prosenttia. Vieraskielisiä eläkeikäisiä on vain 1,7 prosenttia, mikä johtuu siitä, että Suomeen alkoi tulla siirtolaisia merkittävässä määrin vasta 1990-luvun alussa. Ruotsinkielisten osuus on suurin Ullanlinnan (26 %), Kulosaaren (25 %) ja Lauttasaa- ren (21 %) peruspiireissä. Eteläisessä suurpiirissä asuu lähes kolmasosa Helsingin ikääntyneistä ruotsinkielisistä. Suhteellisesti vähiten ruotsinkielisiä eläkeikäisiä on Koillis-Helsingin kerrostaloalueilla.

Vieraskielisiä yli 65-vuotiaita oli vuoden 2004 alussa yhteensä 1 254 eli 0,2 prosenttia Helsingin koko väestöstä. Vieraskielisten osuus alueen vanhusväestöstä ei toistaiseksi missään peruspiirissä ylitä kolmea prosenttia. Suurimmat yli 65-vuotiaiden äidinkieliyryhmät ovat venäjä (524), viro (168) ja englanti (91). Somalinkielisiä on vain 24.

Ulkomaan kansalaisia yli 65-vuotiaista oli vuoden 2004 alussa noin 1 500 eli 2 prosenttia. Suurimmat kansalaisuusryhmät ovat Venäjän ja ent. Neuvostoliiton kansalaiset, joita oli yhteensä 503 henkeä, Viro 403 ja Ruotsi 161.

Kuvio 1.2 Väestön ikärakenne Helsingissä ja koko maassa 1.1.2004 sekä Helsingin ennuste 2025

Lähde: Tilastokeskus. ALTIKA ja Helsingin väestöennuste 2002-2025.

Muualla kuin Suomessa syntyneitä yli 65-vuotiaista oli 2 480 henkeä. Heistä selvästi suurin ryhmä olivat entisessä Neuvostoliitossa syntyneet 1 459 henkeä. Ruotsin kansalaisia oli 161, joista kolme neljäsosaa on syntyperältään suomalaisia. Luovutetulla alueella syntyneitä yli 65-vuotiaita asuu Helsingissä 10 645 henkeä.

22 prosenttia yli 65-vuotiaista on Helsingissä syntyneitä. Syntyperäisten helsinkiläisten osuus alueen väestöstä on suurimmillaan Eteläisessä kantakaupungissa, esimerkiksi Ullanlinnan yli 65-vuotiaista kolmasosa on syntyperäisiä helsinkiläisiä. Koillis-Helsingissä ja Mellunkylässä syntyperäisten helsinkiläisten osuudet ovat kaupungin pienimpiä, noin 15 prosenttia.

Ikääntyvä työvoima – tulevat eläkeläiset

Helsingissä työikäisen väestön vanhimman osan määrä pysyi pitkään samalla tasolla kuin se oli 1970-luvun alussa, aina 1990-luvun puoliväliin saakka. Vuosina 1946 -50 syntyneiden vanhetessa 55 -64-vuotiden määrä on alkanut nopeasti kohota ja on nyt noin 16 000 henkeä eli lähes kolmasosan korkeampi kuin vuonna 1995. Tämän vuosikymmenen loppuun mennessä määrän ennustetaan kasvavan vielä yli 10 000 hengellä. Samalla 55 -64-vuotiaiden osuus työikäisestä väestöstä kasvaa vuoden 1995 tilanteen 13 prosentista 18 prosenttiin. Seuraavien 15 vuoden aikana Helsingin ja Helsingin seudun työvoiman rakenteessa tapahtuu siten huomattava muutos, jolla tulee olemaan vaikutuksia sekä työelämän vaatimuksiin että vanhenevien työntekijöiden koko elämään. Lähtitulevaisuuden työelämää leimaa eläkkeelle lähtöä tekevien suuri osuus työpaikoilla.

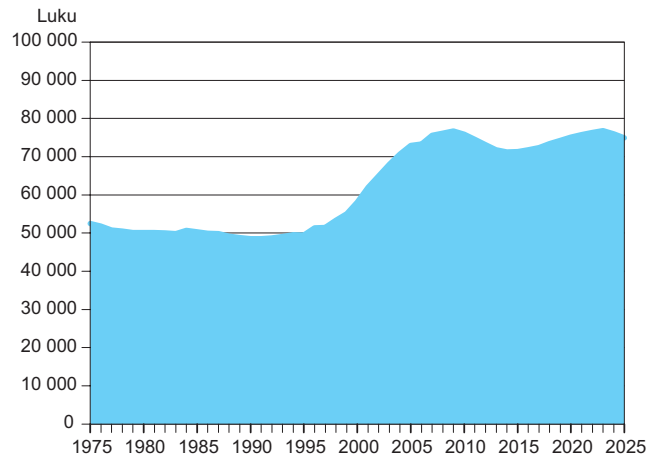
Työikäisten vanheneminen koskee koko Helsingin työmarkkina-aluetta, Helsingissä 1990-luvun nopea väestönkasvu nuorensi väestörakennetta ja alkanut muutos näkyy jyrkempänä käänteenä kuin muualla seudulla.

Harmaita panttereita ja vanhuksia

Helsingiläisten yli 65-vuotiaiden määrä on kasvanut vuodesta 1975 vuoden 2003 loppuun mennessä noin 22 prosenttia, kun taas koko maassa vastaavana aikana kasvu oli 60 prosenttia. Helsingin osuus Suomen vanhusväestöstä on laskenut eli muu Suomi on harmaantunut Helsinkiä nopeammin.

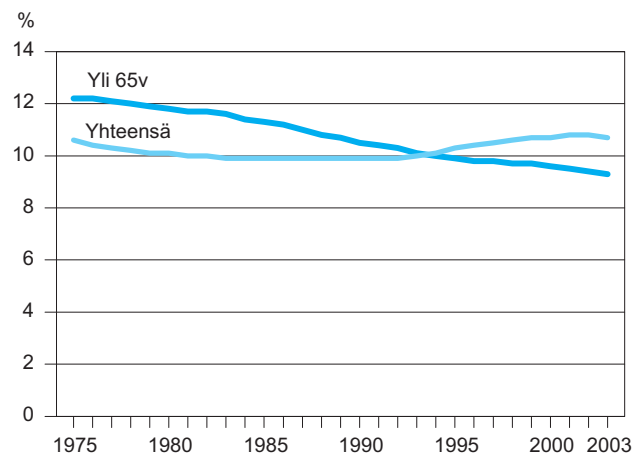
65-74-vuotiaiden määrä oli Helsingissä 1970-1980-lukujen taitteessa suurempi kuin tällä hetkellä. Tämän ikäisten määrä on ollut 40 000 henkeä jo 20 vuoden ajan. Reilun 10 vuoden kuluttua heitä onkin sitten jo 60 000. Muutos on nopea, ja tähän ryhmään mahtuu sekä hyvätulaisia ja hyväkuntoisia työelämän haikeana

Kuvio 1.3 55-64-vuotiaiden määrä Helsingissä 31.12.1975–2002 ja ennuste 2003–2025

Lähde: Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsingin väestötilastot 1975-2004 ja Helsingin väestöennuste 2002-2025.

Kuvio 1.4 Helsingin osuus Suomen väestöstä ja yli 65-vuotiaista 31.12.1975–2003

Lähde: Tilastokeskus, ALTIKA.

jättäviä harmaita panttereita että laman aikana työnsä, tuloja ja terveystensä menettäneitä vanhuksia.

75-84-vuotiaiden määrä on sekin kasvanut Helsingissä varsin verkkaisesti, määrä jopa laski 1990-luvun alussa. Nopea kasvu alkaa 2015 ja ikäryhmän määrä puolitoistakertaistuu vajaassa kymmenessä vuodessa.

Yli 85-vuotiaiden määrä on kasvanut tasaisesti viime vuosikymmenet. Kuolleisuuden aleneminen on merkittävä ikäryhmän kasvuun vaikuttava tekijä. Helsingissä on nyt 3 000 yli 85-vuotiasta enemmän kuin 1990-luvun alussa eli määrä on kasvanut 50 prosenttia. Ikäryhmä kasvaa varsin tasaisesti keskimäärin vajaalla kahdella prosentilla vuodessa seuraavat 20 vuotta.

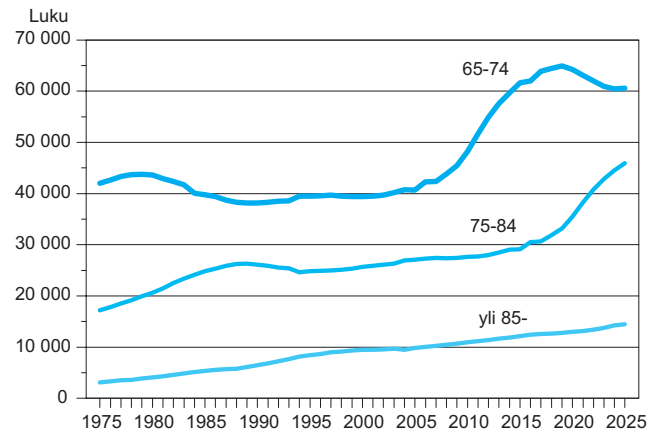
Suhteellisesti nopeimmin kasvavat kaikkein vanhimmat ikäryhmät. Yli 95-vuotiaiden tervaskantojen määrä on kaksinkertaistunut 1990-luvun alusta, kun koko yli 65-vuotiaiden ryhmän kasvu samana aikana oli vain vajaa 8 prosenttia.

Ikääntyvä väestö Helsingissä alueittain

Helsingin eri alueiden väestö ikääntyy tällä vuosikymmenellä varsin eri tahtiin. Yli 65-vuotiaiden määrän ennustetaan kasvavan Helsingissä vuosien 1990 -2010 aikana keskimäärin 23 prosenttia. Itäisessä ja koillisessa suurpiirissä kasvu on yli 80 prosenttia, mutta Eteläisessä ja Keskeisessä suurpiirissä vanhusväestön määrä kasvaa vain vähän nykyisestä ja jää viime vuosikymmenen alun määrää pienemmäksi. Tämän vuoksi vanhusväestön osuus on vuonna 2010 lähes kaikissa suurpiireissä 14-15 prosenttia väestöstä, Koillisessa suurpiirissä vähemmän, noin 12 prosenttia.

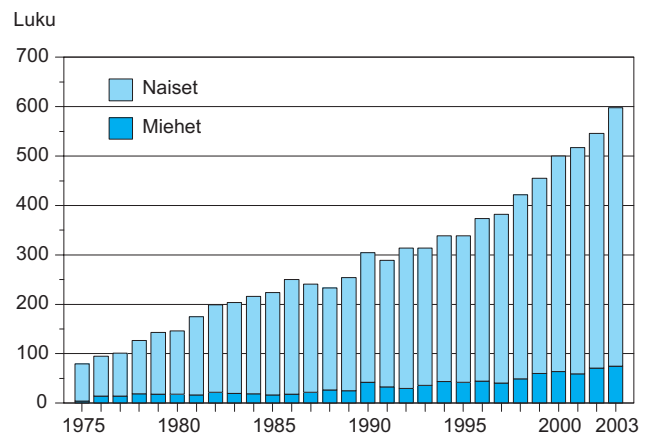
Syy alueiden erilaiseen kehitykseen on ensisijaisesti asutuksen ikä. 1960-luvun alussa rakennetuilla alueilla väestön ikärakenne on pitkälti sidoksissa rakentamisaikajankohtaan. Vastavalmistuneisiin asuntoihin 30-40-vuotiaina muuttaneet ovat edelleen alueilla suurimpia ikäryhmiä. Vaikka asunnot eivät ole likikään aina samoja, muuttajien alueuskollisuus vaikuttaa suurpiiritasolla.

Kuvio 1.5 Yli 65-vuotiaat ikäryhmittäin Helsingissä 31.12.1975–2002 ja ennuste 2003–2025

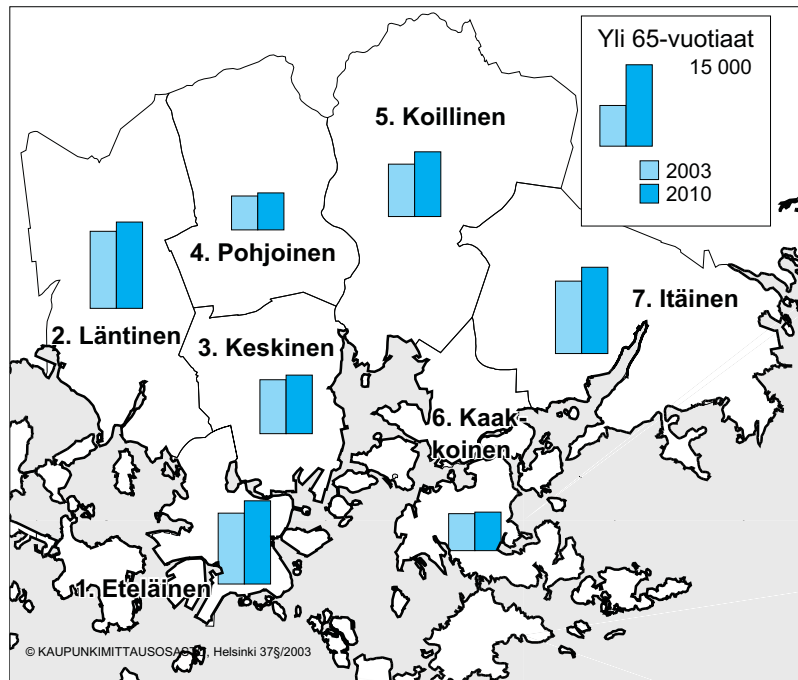
Lähde: Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsingin väestötilastot 1975-2004 ja Helsingin väestöennuste 2002-2025.

Kuvio 1.6 Yli 95-vuotiaat sukupuolen mukaan Helsingissä 31.12.1975–2003

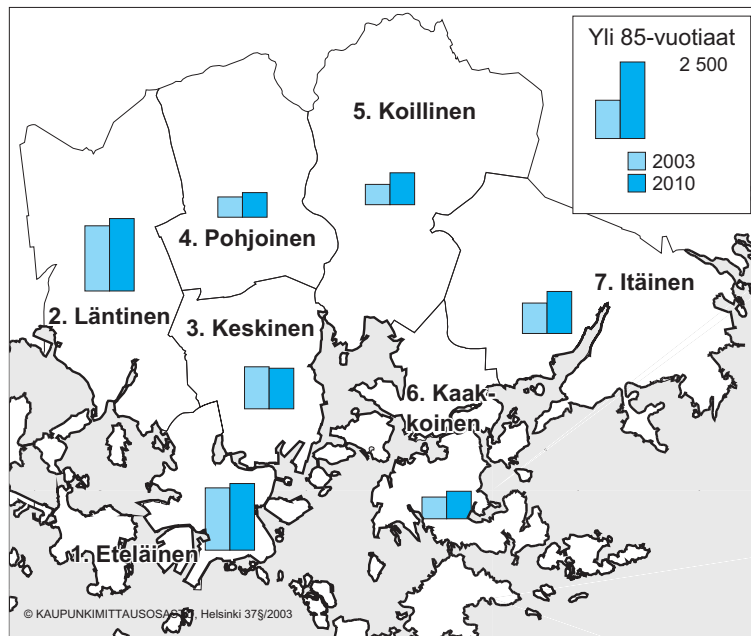
Lähde: Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsingin väestötilastot 1975-2004.

Kuvio 1.7 65-vuotiaiden määrän muutos 31.12.2003–2010

Lähde: Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsingin väestöennuste 2002-2025.

Kuvio 1.8 Yli 85-vuotiaiden määrän muutos 31.12.2003–2010

Lähde: Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsingin väestöennuste 2002-2025.

Yksinasuminen

35 000 helsinkiläistä yli 65-vuotiaasta asuu yksin eli lähes puolet kotonaan asuvista, naisista 60 ja miehistä 27 prosenttia. Koska ikääntyneistä naisia on huomattavasti miehiä enemmän, naisia on siten neljä viidestä yli 65-vuotiaasta yksinasuvasta. Yksinasuminen on yleisintä kantakaupungissa ja harvinaisempaa pientalo-alueilla. Esimerkiksi Tuomarinkylän yli 65-vuotiaista vain joka viides asuu yksin kun taas Alppiharjussa kaksi kolmesta.

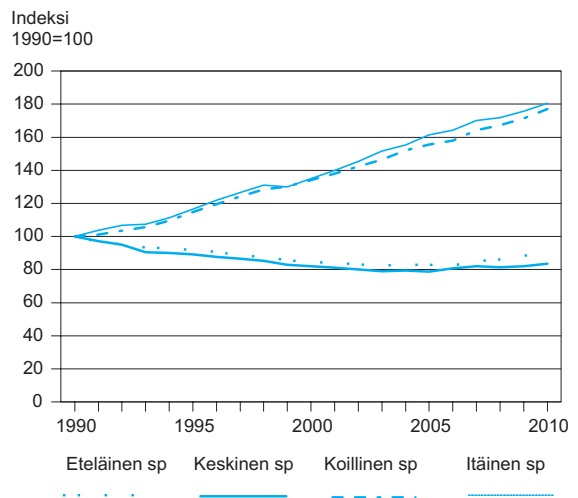
Yksinasuvien yli 65-vuotiaiden määrä on Helsingissä nyt 1 000 henkeä korkeampi kuin vuonna 1995. Yksinasuvien osuus yli 65-vuotiaista kotonaan asuvista on kuitenkin hieman vähentynyt. Yksinasuvien miesten määrä kasvoi 1 100 hengellä, mutta naisten määrä väheni noin 200. Tärkeimpänä syynä kehitykseen on nähtävästi miesten elinajan pidentyminen 1990-luvulla.

Perheellisyys ja siviilisäätö

Helsinkiläisistä yli 65-vuotiaista on avioliitossa 42 prosenttia, eronneita 16 ja leskiä 30 prosenttia. Sukupuolten erilaisuus on kuitenkin huomattava, sillä miehistä kaksi kolmasosaa on naimisissa, naisista vajaa kolmannes. Naisista leskiä on lähes 40 prosenttia, miehistä 13. Myös naimattomia ja eronneita naisista on jonkin verran suurempi osuus kuin miehistä. 55 -64 -vuotiailla osuudet ovat saman suuntaiset, mutta sukupuolten väliset erot ovat pienemmät.

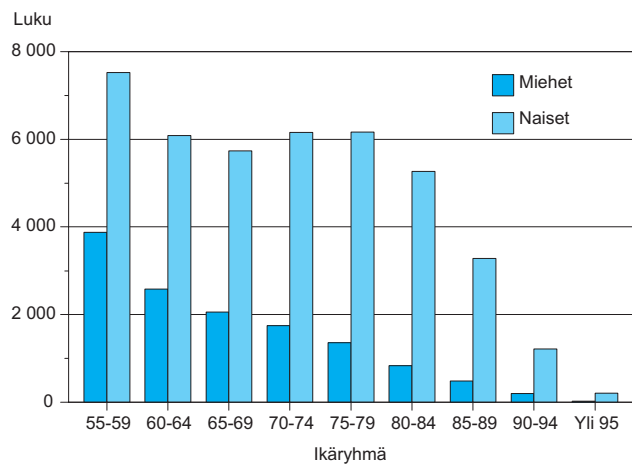
Sellaisia lapsiperheitä, joissa ainakin toinen vanhemmista oli yli 65-vuotias ja joissa oli alle 18-vuotiaita lapsia, oli Helsingissä vuoden 2003 lopussa 144. Lapsia näissä perheissä oli yhteensä 187. Yli 18-vuotiaita lapsia, ts. lapsen asemassa olevia aikuisia asui tällaisissa perheissä 3 346.

Kuvio 1.9 Yli 65-vuotiaat indeksi

Lähde: Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsingin väestötillastot 1975-2004 ja Helsingin väestöennuste 2002-2025.

Kuvio 1.10 Yksinasuvat miehet ja naiset ikäryhmän mukaan Helsingissä vuonna 2003

Lähde: Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsingin väestötillasto 2004.

Vuonna 2003 Helsingissä solmittiin 235 sellaista avioliittoa, joissa ainakin toinen osapuoli oli yli 55-vuotias, määrä vastasi kuutta prosenttia kaikista solmituista avioliitoista. Tämän ikäisistä naisista vain 15 prosenttia solmi ensimmäisen avioliittonsa. Kahdella kolmesta oli järjestyksessä toinen avioliitto. Eron sai noin 150 sellaista avioparia, joissa ainakin toinen oli yli 55-vuotias. Tämän ikäisistä aviopareista eroa vuosittain siten noin 0,5 prosenttia.

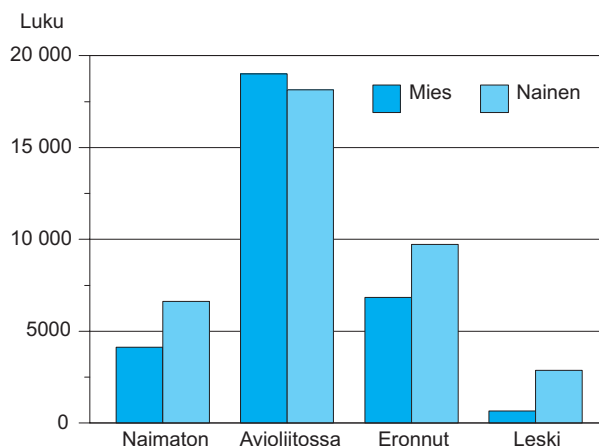
Muuttoliike

Helsinkiin muutti 1 400 ja Helsingistä lähti 2 200 yli 55-vuotiaista vuonna 2003, joten tämän ikäisistä kertyi muuttotappiota yli 800 henkeä. Yli 65-vuotiaiden ikäryhmässä muuttotappio oli 300 henkeä. Ikääntyneiden muuttotappio on viime vuosina kasvanut johtuen lisääntyneestä poismuutosta. Vuonna 2003 yli 55- ja yli 65-vuotiaita muutti 50 prosenttia enemmän pois kaupungista kuin vuonna 1998, mutta tulomuutto säilyi samansuuruisena.

Ikääntyneiden tulomuuton rakenne muuttosuunnan mukaan ei eroa kovin paljon keskimääräisestä, yli 55-vuotiaista 30 prosenttia tulee muulta pääkaupunkiseudulta ja lähes puolet Uudeltamaalta ja Itä-Uudeltamaalta. Ulkomailta tulijoita on suurempi osuus kuin nuoremmissa ikäryhmissä.

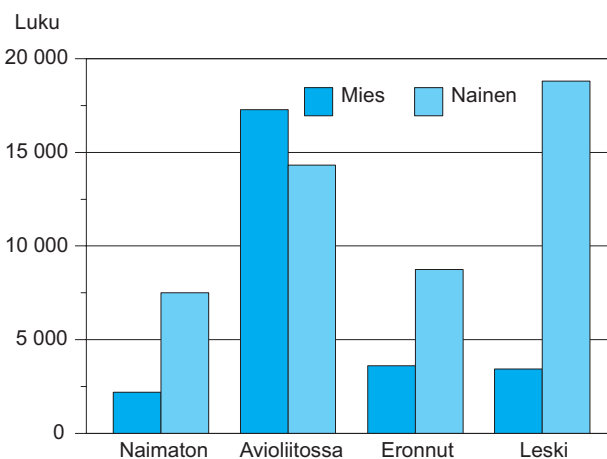
Lähtömuuton rakenne poikkeaa enemmän keskimääräisestä. Ikääntyneistä lähtijöistä suurempi osa suuntaa Helsingin seudun ja Uudenmaan ulkopuolelle. Esimerkiksi Helsingistä muuttaneista yli 65-vuotiaista 60 prosenttia lähti seudun ulkopuolelle, alle 55-vuotiaista vain 30 prosenttia. Yli 55-vuotiaiden ryhmästä Helsinki ei saa mistään suunnasta kotimaista muuttovoittoa. Koulutuksen vaikutus näkyy siten, että vähemmän koulutetut muuttavat Helsingistä kauemmas kuin pitemmälle koulutetut ikääntyneet.

Kuvio 1.11 55–64-vuotiaat siviilisäädyn ja sukupuolen mukaan Helsingissä 31.12.2003

Lähde: Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsingin väestötilasto 2004.

Kuvio 1.12 65-vuotiaat siviilisäädyn ja sukupuolen mukaan Helsingissä 31.12.2003

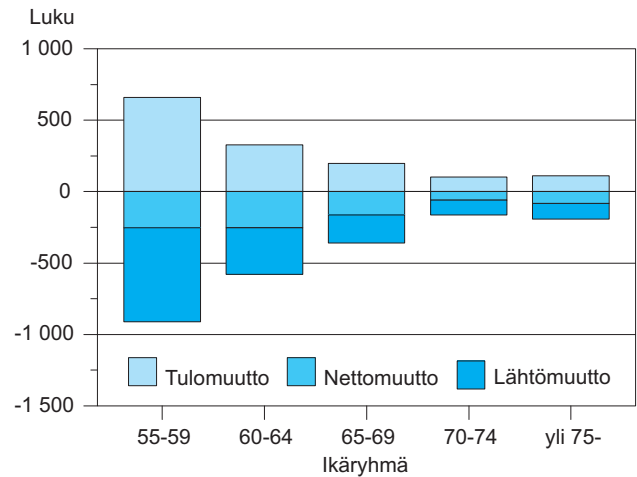
Lähde: Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsingin väestötilasto 2004.

Kuolleisuus

Ikääntyneen väestön kuolleisuus on laskenut edelleen, miesten kuolleisuus naisia enemmän. Koko maassa kehitys on kuitenkin ollut vielä suotuisampaa kuin Helsingissä, etenkin nuorempien, 55 -69-vuotiaiden kohdalla 1990-luvun jälkipuolelta alkaen.

Väestön koulutuksella, tulotasolla ja siviilisäädyltä on yhteys sairastavuuteen ja kuolleisuuden eroihin. Vaikka helsinkiläisten koulutus- ja tulotaso ovat selvästi muuta maata korkeammat, näyttää siltä että urbaani elämäntyyli kuitenkin vaikuttaa vastaavasti elinikää alentavasti. Tätä osoittaa myös se, että Helsingissä korkein kuolleisuus on kantakaupungissa, erityisesti Keskisessä suurpiirissä, ja matalin taas pientalovaltaisilla esikaupunkialueilla.

Kuvio 1.13 55 vuotta täyttäneiden muutot Helsingin rajan yli ikäryhmittäin vuonna 2003

Lähde: Helsingin kaupungin tietokeskus. Helsingin väestöennuste 2004.

Taulukko 1.1 Kuolleisuus iän ja sukupuolen mukaan 1991-2003

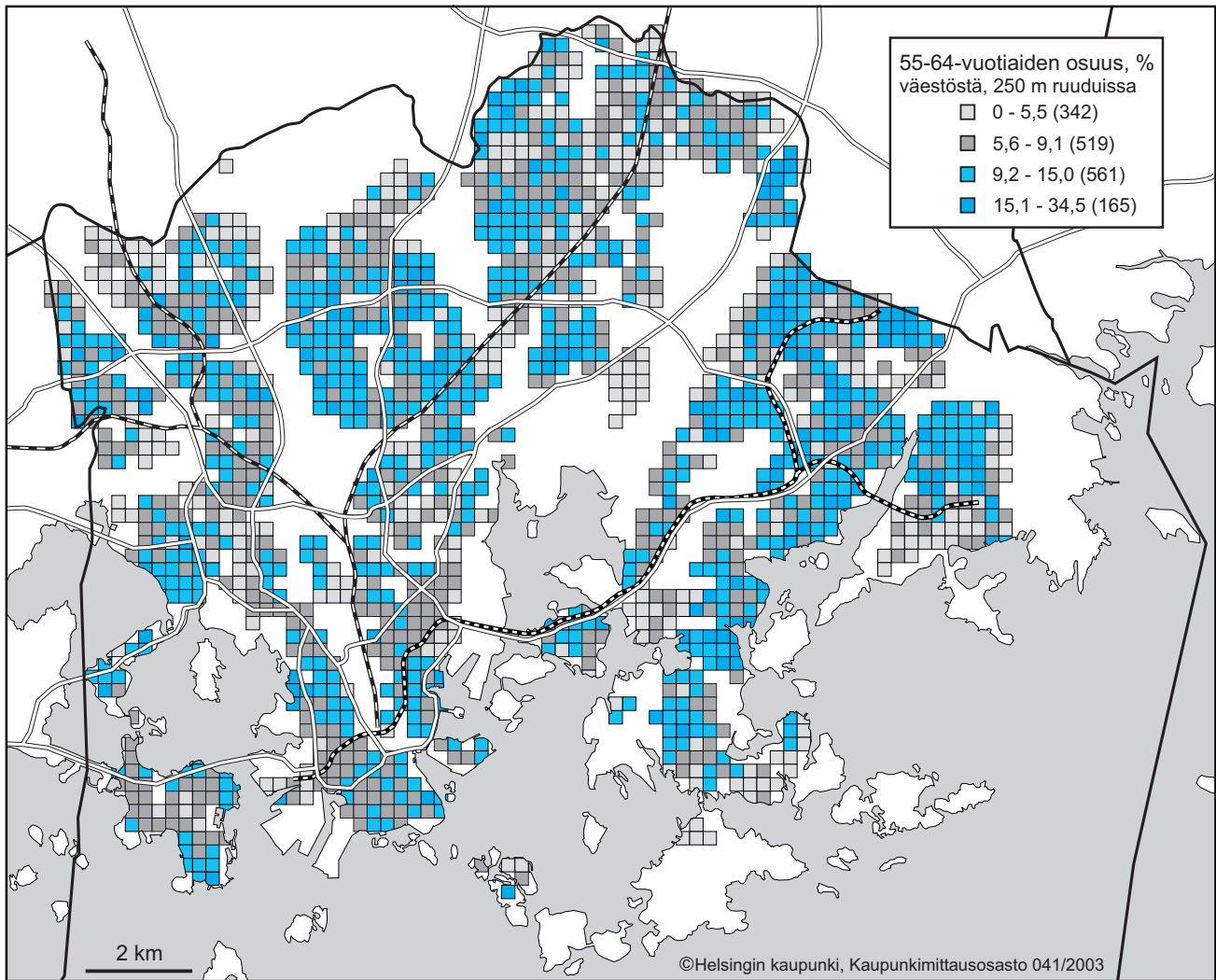
	Kaikki	Ikäryhmä				
	kuolleet o/oo	55-59	60-64	65-69	70-74	75+
Yhteensä						
1991-1995 ¹	10,5	8,5	13,6	21,2	32,1	91,1
1996-2000 ¹	9,5	7,8	11,8	19,3	29,9	87,5
2001	9,2	7,3	10,6	16,7	27,4	87,3
2002	9,2	6,3	11,9	17,2	28,8	86,0
2003	9,2	7,2	10,6	16,9	27,9	86,4
Miehet						
1991-1995 ¹	10,0	12,5	20,3	32,2	47,8	109,1
1996-2000 ¹	9,0	11,8	18,1	29,1	43,8	100,5
2001	8,7	10,4	14,9	24,6	40,5	102,4
2002	8,8	9,3	17,5	24,4	42,3	98,9
2003	8,7	10,5	16,3	24,1	39,2	95,6
Naiset						
1991-1995 ¹	10,9	5,0	8,4	14,0	24,5	85,3
1996-2000 ¹	10,0	4,6	6,8	12,3	21,8	83,0
2001	9,6	4,8	7,4	10,9	19,0	81,7
2002	9,6	3,9	7,5	11,8	20,2	81,1
2003	9,7	4,4	6,1	11,5	20,5	82,8

o/oo=Tuhatta asukasta kohti.

¹Vuosikeskiarvo.

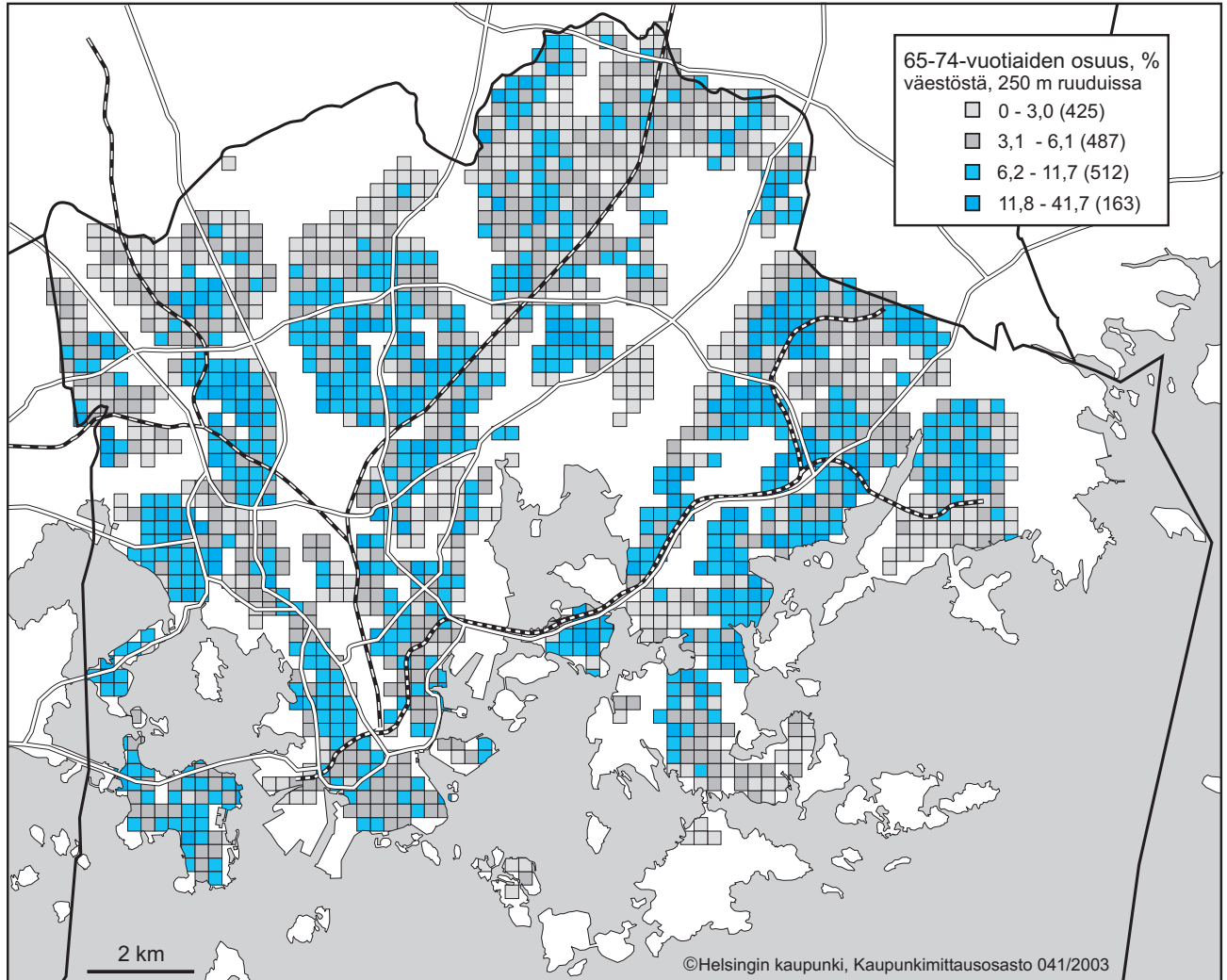
Lähde: Tilastokeskus, ALTIKA.

Kuvio 1.14 55–64-vuotiaiden osuus väestöstä 250m ruuduissa, % 31.12.2002

Lähde: Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsingin väestötilasto 2003 ja Seutu CD'03.

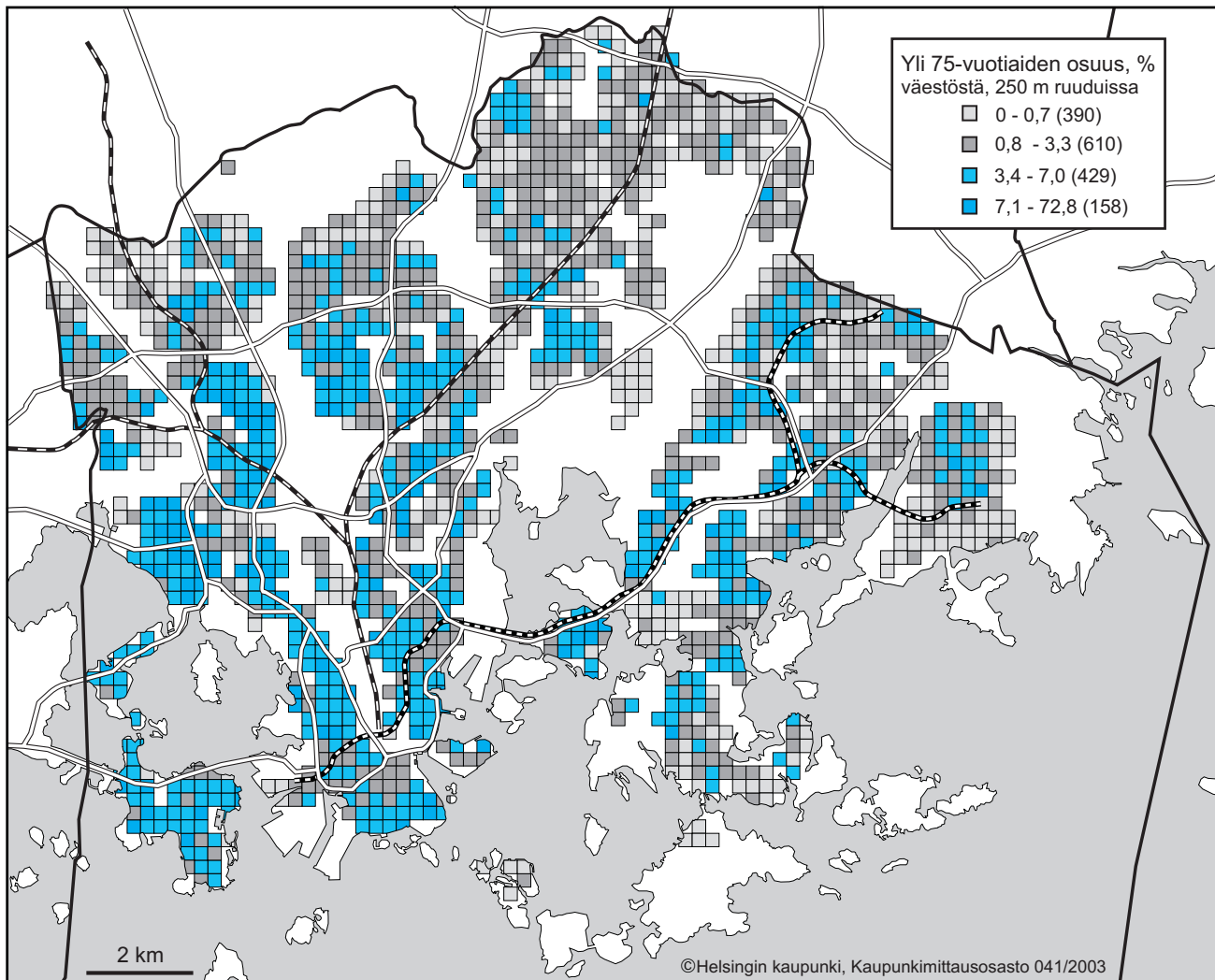
Kuvio 1.15 65–74-vuotiaiden osuus väestöstä 250 m ruuduissa, % 31.12.2002

Lähde: Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsingin väestötilasto 2003 ja Seutu CD'03.

Kuvio 1.16 Yli 75-vuotiaiden osuus väestöstä 250 m ruuduissa, % 31.12.2002

Lähde:Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsingin väestötilasto 2003 ja Seutu CD'03.

2. Elämänvaiheita Helsingissä

Helsingissä vuosina 1900-2003 syntyneet, 1.1.2004 Helsingissä asuvat, koko väestö syntymävuoden mukaan ja Helsingissä syntyneiden osuus

Syntymä- vuosi	Helsingissä syntyneitä	Joista: Helsingissä 2004 alussa asuvia	%	Helsingin väestö 1.1.2004	Helsingissä syntyneitä, %
1900-09	31 105	191	0,6	909	21,0
1920-19	31 710	2 152	6,8	10 243	21,0
1920-29	26 407	6 106	23,1	28 331	21,6
1930-39	29 647	9 865	33,3	41 499	23,8
1940-49	66 405	24 021	36,2	71 263	33,7
1950-59	70 286	27 792	39,5	76 946	36,1
1960-69	84 850	33 294	39,2	88 462	37,6
1970-79	63 795	32 112	50,3	98 087	32,7
1980-89	59 566	37 772	63,4	66 765	56,6
1990-99	65 336	44 881	68,7	54 651	82,1
2000-03	24 814	20 644	83,2	22 174	93,1

Lähde: Tilastokeskus.

Helsingissä asui 43 yli satavuotiasta henkilöä vuodenvaihteessa 2003/04. Heistä ja viime vuosisadan ensimmäisellä vuosikymmenellä syntyneistä 21 prosenttia oli syntynyt Helsingissä. Myös hiukan nuoremmista, nyt 75-85 vuotiaista 21 prosenttia on syntynyt Helsingissä. Helsingissä syntyneiden ikäluokkia on vuosikymmenten varrella ehtinyt kuolematapausten lisäksi pienentää muuttoliike. Toisaalta Helsingissä asuvien ”tervaskan-

tojen” joukkoon mahtuu paljon muualla syntyneitä, mutta kaupungissa jo hyvin pitkään asuneita.

Helsingissä pitkään eläneet ovat kokeneet monia muutoksia yhdessä kaupungin ja suomalaisen yhteiskunnan kanssa, voidaan jopa sanoa, että suurten muutosten aika on kohdannut tämän hetken iäkkäitä helsinkiläisiä heidän elinaikanaan. Nämä muutokset ja osin jopa mullis-

tukset, ovat koskeneet yhtä hyvin kaupunkilaisten niin fyysistä kuin henkistäkin puolta. Ennen 6.12.1917 syntyneiden kotikaupunki oli Venäjän mahtavaan keisarikuntaan kuuluneen Suomen suuriruhtinaskunnan pääkaupunki, jossa vuonna 1907 oli ylitetty 100 000 asukkaan raja.

Kaupunki oli vielä melko ruotsinkielinen ja venäläinen sotaväki kulki sen kaduilla. Kolmikielisyyden seurauksena syntyi varsinkin nuorten keskuudessa tietyillä alueilla Helsingin oma kieli, kuulu stadin slangi.

Kaupunkikin oli fyysisesti suurelta osin toisen näköinen. Juuri kaupunkikuvassa tapahtuneet muutokset ovatkin olleet paikoin rajuja lapsuuden kaupunginosasta riippuen. Punavuoren ja Kallion matalat puutalokorttelit ovat vaihtuneet vuosikymmenien kuluessa kivi-
muureiksi ja ennen paljaat Töölön kalliot ovat saaneet väistyä uudisrakennusten tieltä 1920- ja 30- luvuilla. Oma lukunsa ovat ne myöhemmät, kokonaan uudet kaupunginosat, jotka syntyivät ns. liitosalueille, suoraan maalle, vuoden 1946 alussa toteutuneen suuren alueliitoksen jälkeen.

Moni helsinkiläinen on viettänyt lapsuutensa vaatimattomin mukavuuksin varustetussa kodissa. Puulämmitys oli toki yleistä muuallakin kuin matalissa puutaloissa, joihin sen sijaan tuli hanasta ainoastaan kylmä vesi ja mukavuuslaitos löytyi pihan perältä. Kaupunginosien yleisissä saunoissa käytiin viikoittain kylpemässä. Muutokset ovat olleet suuria lukuisilla mukavuuksilla hemmoteltuihin nykyhelsinkiläisiin verrattuna.

Moni asukas on joutunut myös kokemaan maan ja sen pääkaupungin kohtalokkaat hetket sotineen ja pula-aikoineen. Vielä joillakin henkilöillä on muistoja jo taisteluista Helsingin kaduilla keväällä vuonna 1918. Sitä lukuisimmilla on karmaisevia kokemuksia Helsingin pommitusöistä toisen maailmansodan aikana jolloin kaupungin olemassaolo oli vaakalaudalla. Sodan jälkeiset jälleenrakennusvuodet ovat olleet todellinen voimainponnistus.

3. Työmarkkinoilla ennen eläkeikää

55–69-vuotiaat pääasiallisen toiminnan mukaan (%) vuosina 1990 ja 2001 Helsingissä

	1990			2001		
	55-59-v.	60-64-v.	65-69-v.	55-59-v.	60-64-v.	65-69-v.
Työlliset	67,9	36,1	3,5	69,2	32,6	2,3
Työttömät	1,6	0,6	-	10,8	4,8	0,1
Eläkeläiset	25,9	60,0	96,1	14,8	58,7	95,7
Muut	4,6	3,2	0,3	5,2	3,9	1,9
Koko väestö	100	100	100	100	100	100

Lähde: Tilastokeskus/työssäkäyntitilasto

Yksilöllistä eläkeikänsä lähestyvien 55-64-vuotiaiden helsinkiläisten työllisyys 2000-luvun alkupuolella on lisääntynyt vain hieman kymmenen vuoden takaisesta tasosta. Vuonna 2001 työllisiin kuului 54 prosenttia ikäryhmästä. Kaikkiaan yli 55-vuotiaita oli työelämässä runsaat 33 800 henkilöä. Virallisen eläkeiän ylittäneitä, 65-vuotiaita ja sitä vanhempia oli edelleen työssä noin 600 henkilöä.

1990-luvun aikana yli 55-vuotiaiden työllisyydessä on tapahtunut suuria muutoksia, samoin kuin työllisyydessä yleisesti laman seurauksena. Vuodesta 1990 vuoteen 1995 työllisyysaste laski huomattavasti ja työttömyys kasvoi ennennäkemättömiin lukuihin, mutta tilanne alkoi 1990-luvun jälkipuoliskolla vähitellen korjaantua.

Vuoteen 1990 verrattuna 55–59-vuotiaiden työttömyys oli edelleen kuitenkin lähes kymmenkertainen vuonna 2001. Ikäryhmän työllisyys on sen sijaan noussut liki 70 prosenttiin ja ylittää jo lamaa edeltävän tason. 60-64-vuotiaiden työllisyys on kehittynyt heikommin eikä vuoteen 2001 mennessä noussut vuoden 1990 tasolle. Samoin kuin 55 -59-vuotiailla, työttömyys on edelleen moninkertainen vuoteen 1990 verrattuna.

Valtaosa eli 91 prosenttia yli 55-vuotiaista työllisistä oli palkansaajia vuonna 2001. Yrittäjien osuus oli vastavasti yhdeksän prosenttia, mikä kuitenkin on selvästi enemmän kuin alle 55-vuotiaiden ikäryhmien vajaa viisi prosenttia.

Yrittäjyys on ja on ollut miehinen laji, sillä lähes 13 prosenttia yli 55-vuotiaista työllisistä miehistä toimi yrittäjänä kun vastaava naisten osuus jäi vajaaseen seitsemään prosenttiin. Kun yrittäjyys ei näytä nuoremmissa ikäryhmissä kukoistavan, askarruttaa monen eläkkeelle siirtyvän yrittäjän mieltä kysymys toiminnan jatkajasta. Toisaalta yrittäjien motivaatio työelämässä pysymiseen saattaa olla korkeampi kuin palkansaajan, mihin viittaa yrittäjien liki 13 prosentin osuus 70-74-vuotiaista työllisistä.

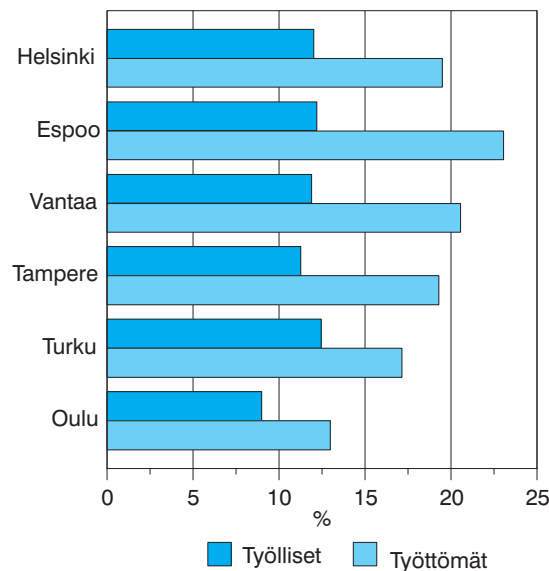
Yli 55-vuotiaiden työhön osallistuminen on Helsingissä yleisempää kuin koko maassa. Kun koko maassa 55-64-vuotiaiden työllisyysaste oli vuonna 2001 vain 45 prosenttia, niin Helsingissä ikäryhmän työllisyysaste oli 54 prosenttia.

Taulukko 3.1 Palkansaajien ja yrittäjien osuus työllisistä Helsingissä 2001

	Ikä	Palkansaajien osuus Työllisistä, %	Yrittäjien osuus työllisistä, %
Yhteensä	Alle 55	95,2	4,8
	Yli 55	90,8	9,2
	55-59	91,5	8,5
	60-64	88,6	11,4
	65-69	91,3	8,7
	70-74	87,1	12,9
Miehet	Yli 55	87,4	12,6
Naiset	Yli 55	93,4	6,6

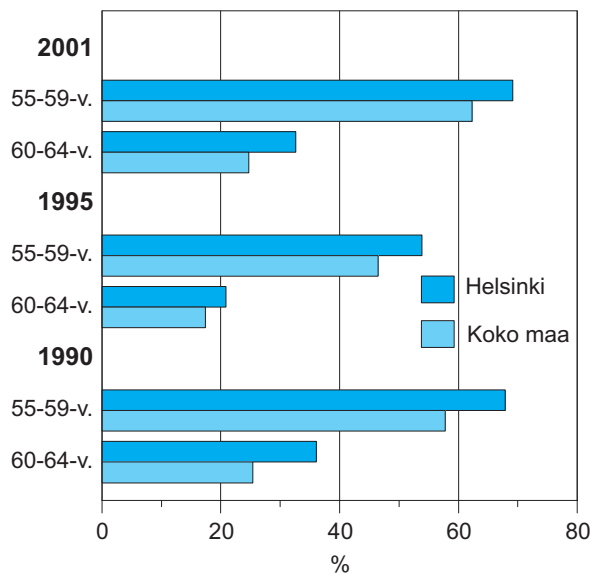
Lähde: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto.

Kuvio 3.1 Yli 55-vuotiaiden osuudet kaikista yli 15 vuotta täyttäneistä työllisistä ja työttömistä kuudessa suurimmassa kunnassa 31.12.2001

Lähde: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto.

Kuvio 3.2 Helsingin ja koko maan 55-59-vuotiaiden ja 60-64-vuotiaiden työllisyysaste vuosina 1990, 1995 sekä 2001

Lähde: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto.

Ikääntyvän työvoiman suhteellinen osuus työllisistä on varsin samankaltainen suurimmissa kaupungeissa. Kuudesta suurimmasta kaupungista Turussa, Espoossa, Helsingissä ja Tampereella yli 55-vuotiaiden osuus kaikista työllisistä vaihteli 12–13 prosentin tuntumassa. Oulu on nuoremman työvoiman kaupunki, sillä siellä yli 55-vuotiaiden osuus työllisistä jää yhdeksään prosenttiin.

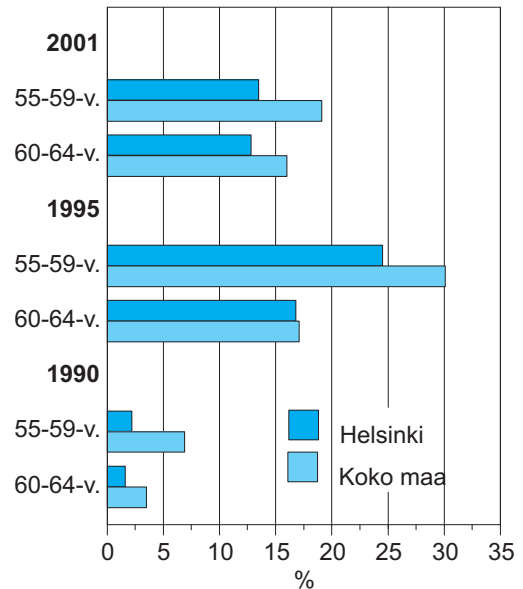
Työttömyys

Runsaa kymmenen vuoden aikana on yli 55-vuotiaiden työttömyysaste noussut huomattavasti. Vuonna 1995 työttömyys kymmenkertaistui viime vuosikymmenen alkuun verrattuna ja 55–64-vuotiaiden työttömyysaste hipoi 23 prosenttia. Uudella vuosituhanella ikäryhmän työttömyysaste putosi 13 prosenttiin. Vuonna 2001 Helsingissä kuitenkin oli 5 100 yli 55-vuotiaasta työtöntä ja määrä on ollut sittemmin kasvusuunnassa.

Miesten työttömyysaste on korkeampi kuin naisten, erityisen selvä ero on ikäryhmässä 55–59-vuotiaat. Vuodesta 1996 vuoteen 2002 miesten ja naisten työttömyysasteet ovat lähentyneet toisiaan, samoin myös tarkasteltavana olevien ikäryhmien. Vuonna 2002 miesten työttömyysaste 55–64-vuotiaiden ikäryhmässä oli 16 prosenttia ja naisten neljä prosenttiyksikköä alempi.

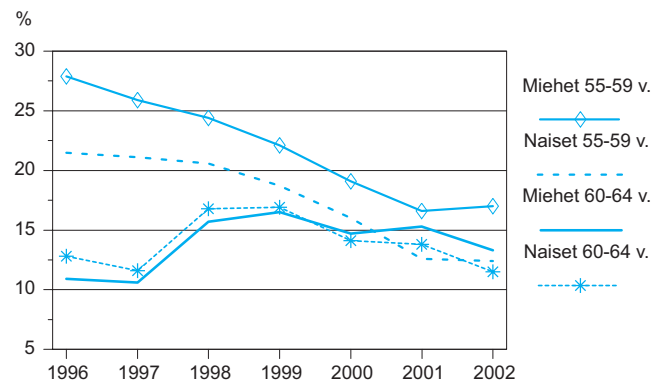
Työttömyydessä kuuden suurimman kaupungin välillä on enemmän hajontaa. Yli 55-vuotiaiden työttömien osuus kaikista työttömistä oli korkein Espoossa (23 %) ja matalin Oulussa (13 %). Helsingissä yli 55-vuotiaita oli työttöminä viidennes kaikista työttömistä vuonna 2001.

Kuvio 3.3 Helsingin ja koko maan 55–59-vuotiaiden ja 60–64-vuotiaiden työttömyysaste vuosina 1990, 1995 sekä 2001

Lähde: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto.

Kuvio 3.4 Työttömyysaste % sukupuolen mukaan 55–59-vuotiailla sekä 60–64-vuotiailla helsinkiläisillä 1996–2002

Lähde: Työministeriö, työnvälitystilasto.

Pitkäaikaistyöttömyys

Ikäryhmittäin tarkasteltuna pitkäaikaistyöttömien, eli yli vuoden yhtämittaisesti työttömänä olleiden, osuus on selvästi korkein 55–59-vuotiailla. Vuonna 2002 Helsingissä oli pitkäaikaistyöttömänä kaikkiaan lähes 8 377 henkilöä, joista runsas kolmannes kuului ikäryhmään yli 55-vuotiaat. Viisi vuotta aiemmin tämä osuus kaikista pitkäaikaistyöttömistä oli hieman alempi, mutta määrällisesti heitä oli tuolloin kuitenkin 1400 henkilöä enemmän.

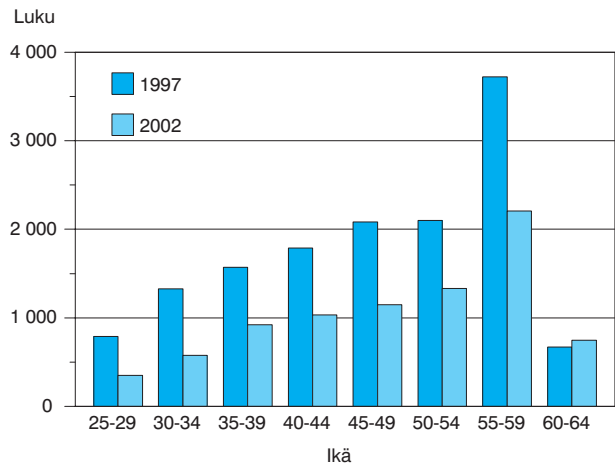
Yli 55-vuotiaan työvoiman koulutustaso

Työvoiman koulutustaso on Helsingissä korkeampi kuin koko maassa. Tämä pätee myös yli 55-vuotiaassa työvoimassa. Yli 55-vuotiaista työllisistä oli koko maassa vuonna 2001 vain perusasteen tutkinnon suorittaneita noin 40 prosenttia, kun taas Helsingin työllisistä heitä oli 32 prosenttia. Vastaavasti ylemmän korkea-asteen tutkinnon suorittaneita oli helsinkiläisistä runsas 15 prosenttia ja koko maassa vajaa kahdeksan prosenttia.

Helsingissä korkeakoulutus ei suojaa työttömyydeltä yhä tehokkaasti kuin koko maassa yhteensä. Yli 55-vuotiaista työttömistä 15 prosentilla oli Helsingissä vähintään alempi korkea-asteen tutkinto – koko maassa vain viidellä prosentilla.

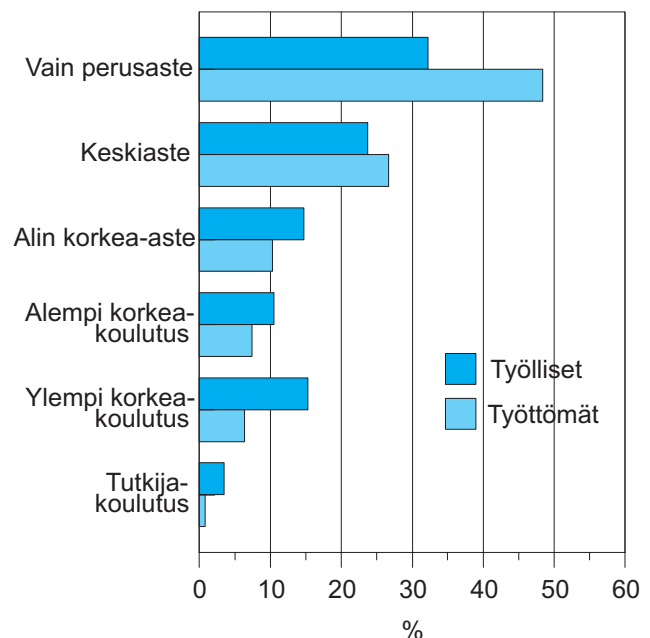
Saavutettu koulutustaso vaikuttaa elämässä varsin laajasti. Tutkimukset ovat esimerkiksi osoittaneet koulutuksen ja terveyden välisen riippuvuuden: mitä korkeampi koulutus ihmisillä on, sitä terveempiä he ovat. Hyvä terveys puolestaan auttaa jaksamaan pitempään työelämässä. Näin ollen voisi olettaa, että korkeammin koulutetuilla osallistuminen työelämään on yleisempää kuin matalamman koulutuksen omaavilla. Tämä pitää paikkansa työllisyysasteen tarkastelun perusteella. Vuonna 2000 vain perusasteen suorittaneista helsinki-

Kuvio 3.5 Pitkäaikaistyöttömien lukumäärä ikäryhmittäin Helsingissä 1997 ja 2002

Lähde: Työministeriö.

Kuvio 3.6 Yli 55-vuotiaiden työllisten ja työttömien koulutustasojakauma Helsingissä 2001, %

Lähde: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto.

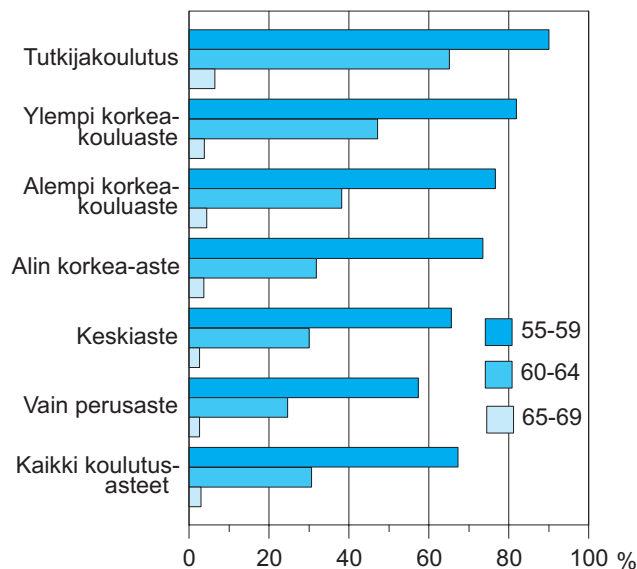
läisistä 55–59-vuotiaista oli työssä vain 57 prosenttia, kun taas tutkijakoulutustasoisien koulutuksen hankkineista vastaava osuus oli 90 prosenttia. Viesti on hyvin selvä: mitä korkeampi koulutus on hankittu, sitä vanhemmiksi pysytään työelämässä.

Koulutuksen merkitys on keskeinen myös ammattipohjaisessa tarkastelussa, jota kuvaavat ikääntyneiden osuudet Helsingissä työssäkäyvistä eri ammattialojen edustajista vuonna 2000. Ikärakenne eri ammattialoilla vaihtelee melkoisesti, joten keski-ikä vaihteluväli eri alojen välillä on yli kymmenen vuotta. Mediaani-ikä on korkein maa- ja metsätaloustyössä (43,6 vuotta), eli puolet alalla työskentelevistä on tätä ikää vanhempia, puolet nuorempia. Mediaani-ikä on korkea myös talouden ja hallinnon johto- ja asiantuntijatyössä (41,7 vuotta), toimistotyössä (40,3 vuotta) ja liikennetyössä (40,3 vuotta). Työntekijät ovat nuorimpia suojelualan työssä (mediaani-ikä 33,4 vuotta), postityössä (33,8 vuotta) ja palvelutyössä (35,7 vuotta). Korkea mediaani-ikä merkitsee usein sitä, että alalla on myös runsaasti keskimääräistä vanhempaa väkeä. Myös erot eri alojen fyysisessä raskaudessa selittävät kääntyneen työvoiman osuutta alalla.

Eniten yli 55-vuotiaita on talouden ja hallinnon johto- ja asiantuntijatyötä tekevien joukossa sekä opetus- ja kulttuurialalla toimivista. Näillä aloilla keski-ikä on muutenkin korkea, työtehtävät edellyttävät korkeaa koulutusta ja ovat fyysisesti kevyempiä kuin monella muulla alalla. Vähiten ikääntyneitä on suojelualalla. Tähän ammattiryhmään kuuluvat mm. poliisit, erilaiset vartijat ja sotilaat, joilla vanhuuseläkeikä on selvästi keskimääräistä alhaisempi. Näissä ammateissa on hyvin vähän yli 60-vuotiaita.

Työhön osallistumiserot eri ammattialojen välillä ovat siis selviä, mutta myös ammattialojen sisällä on melkoista vaihtelua, kun mennään tarkempaan luokitus-tasoon. Esimerkiksi hoitotyössä työskentelevistä oli vuonna 2000 yli 55-vuotiaita 11,5 prosenttia. Alan si-

Kuvio 3.7 Työllisyysaste % koulutusasteen mukaan Helsingissä 2000

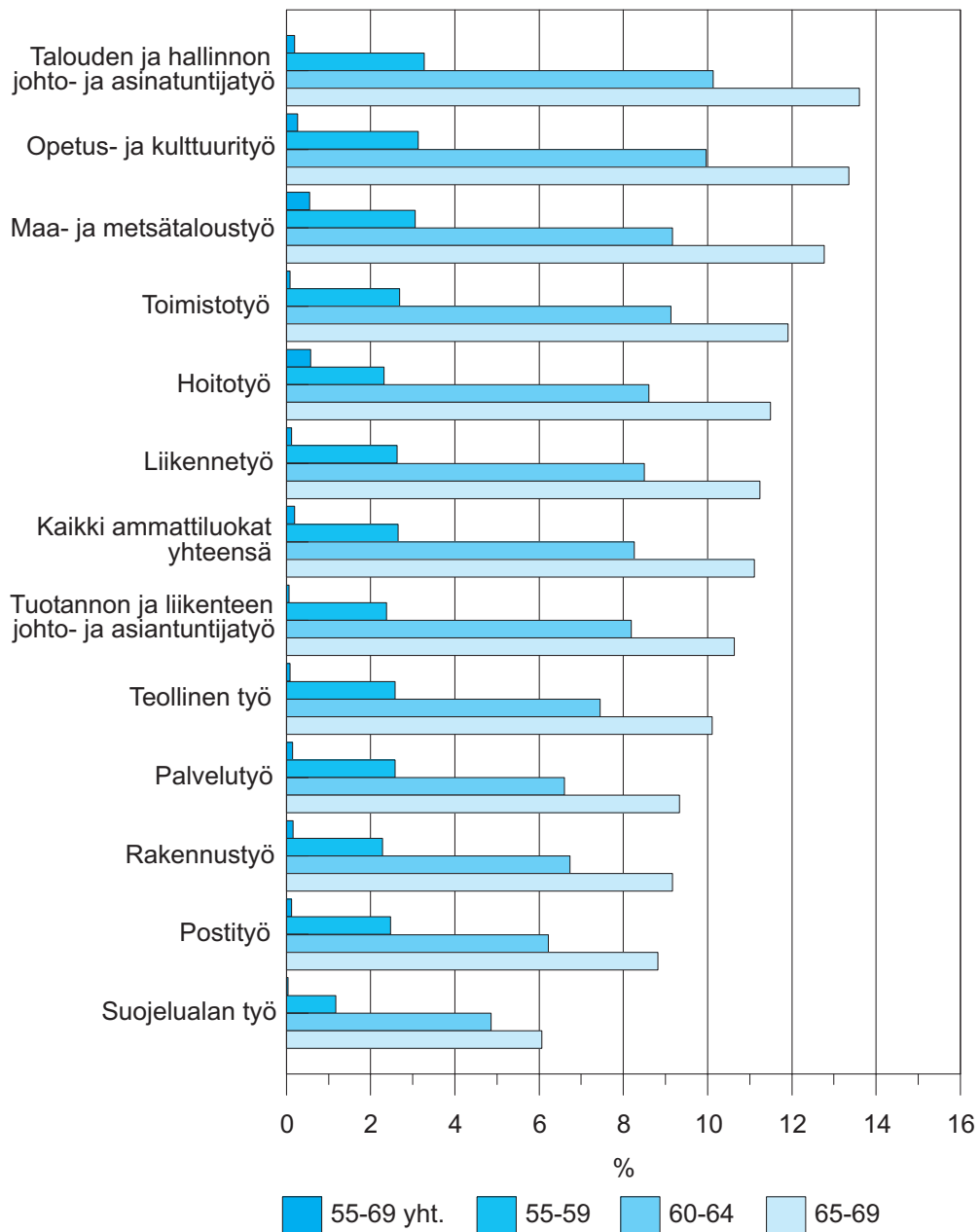
Lähde: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto.

sällä yli 55-vuotiaita oli 46 prosenttia ylihoitajista, 38 prosenttia ylilääkäreistä ja 29 prosenttia osastonhoitajista, mutta vain 1,5 prosenttia hammashuoltajista, neljä prosenttia eläinlääkäreistä ja viisi prosenttia pro- viisoreista.

Sukupuolten välillä on myös jonkin verran eroja. Mies- ten joukossa ikääntyneitä on suhteellisesti eniten maa- ja metsätaloustyöstä, talouden ja hallinnon johto- ja asiantuntijatyöstä sekä opetus- ja kulttuurityöstä. Vähiten puolestaan yli 55-vuotiaita miehiä löytyy suojelu- alalta, postityöstä ja palvelutyöstä. Naisilla liikennetyö, toimistotyö ja opetus- ja kulttuurityö ovat aloja, joilla on suhteellisesti eniten 55 vuotta täyttäneitä. Alhaisimat ikääntyneiden osuudet naisilla löytyvät suojelualal- ta, rakennustyöstä sekä tuotannon ja liikenteen johto- ja asiantuntijatyöstä.

Kuvio 3.8 55–69-vuotiaiden osuudet eri ammattialoilla Helsingissä 2000

Lähde: Tilastokeskus, työssäkäyntitilasto.

4. Eläkeikä ja eläkkeet

Helsinkiiläiset eläkkeensaajat 2002

Eläkelaji	55-59 v.	60-64 v	65+v.	Yhteensä
Kaikki eläkkeensaajat yhteensä	9 308	17 810	73 027	100 145
Vanhuuseläkkeen (työeläke) saajat	454	6 522	73 027	80 003
Osa-aikaeläkkeen saajat	3 208	1 935	0	5 143
Työttömyyseläkkeen saajat	0	4 163	0	4 163
Työkyvyttömyyseläkkeen saajat	5 672	6 261	0	11 933
Maatalouden erityiseläkkeen saajat	0	2	19	21

Lähde: Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos

Eläkejärjestelmä koostuu pääpiirteissään kansaneläke- ja työeläkejärjestelmästä. Kansaneläkejärjestelmän piiriin kuuluvat kaikki Suomessa vakituisesti asuvat ja työeläkejärjestelmän piiriin kuuluvat työ- ja virkasuhteessa olleet sekä yrittäjä- tai maatalousyrittäjätoimintaa harjoittaneet henkilöt. Omaan työuraan perustuvaa kansaneläkejärjestelmän mukaista eli Kelan eläkettä sai 33,5 prosenttia ja työeläkettä 96,3 prosenttia helsinkiiläisistä 55 vuotta täyttäneistä Suomessa asuvista eläkkeensaajista.

Eläkettä voi saada molemmista järjestelmistä yhtäaikaista ja osa-aikaeläke mahdollistaa samanaikaisen työssä ja eläkkeellä olon. Yksityiskohtaiset tiedot eläkejärjestelmistä sekä kansan- ja työeläkelainsäädännössä

1980-luvulta tapahtuneista muutoksista on koottu Kansaneläkelaitoksen ja Eläketurvakeskuksen yhteisiin, vuosittain ilmestyviin julkaisuihin ”Tilasto Suomen eläkkeensaajista” ja ”Tilasto Suomen eläkkeensaajista kunnittain”.

Suomalaiset siirtyivät eläkkeelle keskimäärin 57,0 vuoden ikäisinä vuosina 2002. Mediaani-ikä eläkkeelle siirryttäessä oli 60,1 vuotta, eli puolet eläkkeelle siirtyneistä oli tätä nuorempia, puolet tätä vanhempia eläkkeelle siirtyessään.

Lakisäateinen vanhuuseläkeikä on ollut 65 vuotta 1.1.1993 tehdyn muutoksen jälkeen sekä julkisella, että yksityisellä sektorilla ja se on myös kansaneläkkeen

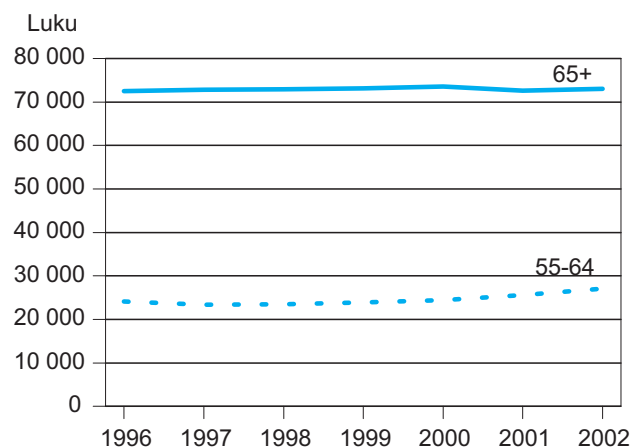
vanhuuseläkkeeseen oikeuttava ikä. Yleisestä eläkeiästä on ammattiryhmittäisiä poikkeuksia ja 1940- ja 1950-luvulla syntyneiden eläkeikä on porrastettu 31.12.1994 mennessä kertyneen työuran perusteella yleensä 63 ja 65 ikävuoden välille. Vasta 1960-luvulla ja sitä myöhemmin syntyneillä 65 vuoden yleinen eläkeikä toteutuu myös käytännössä. Työeläkkeisiin tehdään vuoden 2005 alussa mittava muutos.

Omaa eläkettä saavien 55 vuotta täyttäneiden Suomessa asuvien eläkkeensaajien lukumäärä on Helsingissä kasvanut viime vuosikymmenen puolivälistä kaikkiaan vajalla neljällä prosentilla. Määrän kasvu on pääosin merkinnyt 55 - 64 vuotiaiden eläkkeensaajien määrän kasvua, kun taas vanhuuseläkeikäisten 65 vuotta täyttäneiden eläkkeensaajien määrän kasvu on jäänyt erittäin vähäiseksi. Osa-aikaeläkeläiset mukaan lukien 100 145 helsinkiläistä 55 vuotta täyttänyttä sai omaan työuraan perustuvaa eläkettä vuoden 2002 lopussa.

Suurten ikäluokkien ikääntymiseen, eläkkeelle siirtymiseen ja varsinkin ennen varsinaista vanhuuseläkeikää tapahtuvaan eläkkeelle siirtymiseen yhdistyy huoli työvoiman riittävyydestä ja eläkkeiden rahoituksesta, joita pyritään vähentämään muun muassa vuonna 2005 toteutettavalla suurella eläkeuudistuksella. Pyrkimyksenä on saada ikääntyvät pysymään työelämässä nykyistä pidempään.

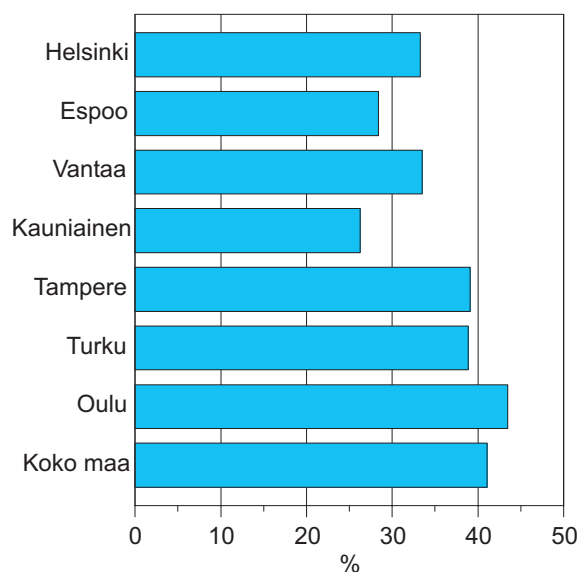
Helsingissä varhainen eläkkeelle siirtyminen on muuhun maahan verrattuna kuitenkin varsin vähäistä. Varsinaista vanhuuseläkeikää nuoremmista 55–64-vuotiaista helsinkiläisistä kokoaikaisella eläkkeellä oli vuoden 2002 lopussa 33,3 prosenttia. Täsmälleen sama osuus ikäryhmästä oli ehtinyt eläkkeelle myös Uudenmaan maakunnassa. Tätä alempia eläkkeellä olevien osuuksia oli joissakin Helsingin seudun kunnissa, mutta muissa suurissa kaupungeissa osuudet olivat Helsinkiä korkeampia. Koko maassa 55–64-vuotiaista omaa eläkettä sai 41 prosenttia ja joissakin maakunnissa yli 50 prosenttia. Korkeiden ikäryhmittäisten eläkeosuuksien

Kuvio 4.1 Omaa eläkettä saavien määrä Helsingissä 1996–2002

Lähde: Kela ja Eläketurvakeskus.

Kuvio 4.2 Omaa eläkettä saavien osuus % 55-64-vuotiaiden osuus vastaavasta väestöstä 2002

Lähde: Eläketurvakeskus.

taustalla ovat yleensä myös korkeat työkyvyttömyyseläkkeellä olevien osuudet ja korkeat työttömyysasteet, mutta kaikkiaan näiden lukujen valossa liian varhainen eläkkeelle siirtyminen oli vuonna 2002 alueellisesti Helsingin ja Uudenmaan ulkopuolisen Suomen ongelma.

Varhaisen eläkkeelle siirtymisen mahdollisuudet koskevat ikäryhmiä 55 -64 -vuotiaat, joten jatkossa keskitytään lähinnä tähän ikäryhmään. Kaikkiaan ikäryhmään kuuluvat olivat sekä koko maassa että Helsingissä useammin työelämässä ja harvemmin eläkkeellä vuonna 2002 kuin vuonna 1996. Helsingiläisten 60–64-vuotiaiden suunta on ollut koko maan kehitystä selvästi voimakkaammin työelämään ja eläkepäivistä pois päin. Erityispiirteenä Helsingissä on nuorimpien, 55–59-vuotiaiden eläkkeensaajien lukumäärän huomattava nousu vuoteen 1996 verrattuna, mikä määrä näkyy jo eläkkeensaajien ikäryhmäosuuden hienoisena nousuna ja aiheutuu pääosin osa-aika-eläkkeen suuresta suosiosta vuonna 2002. Yli 65-vuotiaiden eläkeläisten osuus vastaavasta ikäryhmästä on Helsingissä vähän mutta selvästi pienentynyt, koko maassa hiukan kasvanut.

Eläkejärjestelmät

Helsingiläisten tärkein eläkejärjestelmä on työeläke. 66,5 prosenttia yli 55-vuotiaista helsinkiläisistä omaa eläkettä saavista sai pelkkää työeläkettä vuonna 2002. Koko maassa pelkkää työeläkettä saavien osuus omaa eläkettä saavista jäi alle 50 prosenttiin. Helsingissä työeläkettä saavien osuus oli suurimmillaan 60–64-vuotiaiden ikäryhmässä, lähes 80 prosenttia ja alhaisin yli 65-vuotiaiden ikäryhmässä. Koko maassa sekä 55–59 että 60–64-vuotiaiden ikäryhmässä työeläkkeen saajien osuus oli sama, lähes 70 prosenttia, ja Helsinkiin nähden hyvin alhainen yli 65-vuotiaiden ikäryhmässä, 39 prosenttia.

Suomessa asuvat eläkkeensaajat (%) ikäryhmistä vuosien 1996 ja 2002 lopussa

55-64-v. eläkkeen saajien osuus ikäryhmästä

	1996	2002
Helsinki	46,9	41,5
Koko maa	53,9	47,7

55-59-v. eläkkeen saajien osuus ikäryhmästä

	1996	2002
Helsinki	23,2	23,8
Koko maa	30,0	26,8

60-64-v. eläkkeen saajien osuus ikäryhmästä

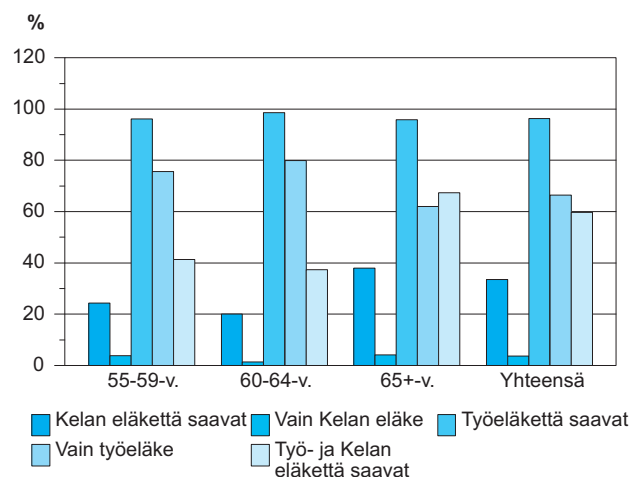
	1996	2002
Helsinki	76,1	67,8
Koko maa	81,2	76,2

65+-v. Eläkkeen saajien osuus ikäryhmästä

	1996	2002
Helsinki	98,4	96,9
Koko maa	98,5	98,8

Lähde: Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos.

Kuvio 4.3 Helsingiläiset omaa eläkettä saavien osuus (%) ikäryhmästä eläkejärjestelmittäin 31.12.2002

Lähde: Eläketurvakeskus.

Helsingiläisistä yli 55-vuotiaista eläkkeensaajista pelkkää kansaneläkettä saavien osuus oli 3,7 prosenttia, lukumääränä 3 700 henkilöä vuonna 2002. Pelkkää kansaneläkettä saavista 3 100 henkilöä oli yli 65-vuotiaita ja sai kansaneläkettä vanhuuseläkkeenä. Kaikki alle 65-vuotiaat pelkän kelan eläkkeen saajat olivat työkyvyttömyyseläkkeen saajia. Koko maassa pelkkää kansaneläkettä saavien osuus omaa eläkettä saavista oli 7,6 prosenttia.

Molempia, sekä työ- että kansaneläkettä saavia oli Helsingissä 30 prosenttia, koko maassa 45 prosenttia kaikista 55 vuotta täyttäneistä omaa eläkettä saavista henkilöistä vuonna 2002.

Eläkelaji

Alle 65-vuotiaita koskevat varsin monet erilaiset eläkelajit, joista osa on omavalintaisia. Vanhuuseläkeikä vaihtelee ammattitehtäin ja on useimmilla nykyisin eläkkeelle jäävillä porrastettu 60 ja 65 ikävuoden välille, mutta vanhuuseläkkeen voi saada myös varhennettuna 58 ikävuodesta lähtien. Yli 65-vuotiaat eläkeläiset ovat kaikki vanhuuseläkkeellä.

Taulukko 4.1 Omaa eläkettä saavat eläkejärjestelmän mukaan 2002 osuus % eläkkeensaajista

Vain Kelan eläke	Helsinki	Koko maa
	55-59	3,8
60-64	1,4	3,0
65+	4,2	9,0
Yhteensä	3,7	7,6

Vain työeläke

	Helsinki	Koko maa
55-59	75,6	68,8
60-64	79,9	68,8
65+	62,0	39,3
Yhteensä	66,5	47,4

Kelan sekä työeläke

	Helsinki	Koko maa
55-59	20,6	25,0
60-64	18,7	28,2
65+	33,7	51,7
Yhteensä	29,8	44,9

Lähde: Eläketurvakeskus ja Kela

Taulukko 4.2 Omaa eläkettä saavien 55+vuotiaiden eläkelajit Helsingissä 1998-2002

Eläkelaji	lkm	1999	2000	2001	2002
	1998				
Kaikki eläkkeensaajat yhteensä	96 394	96 992	97 994	98 200	100 145
Vanhuuseläke	79 751	79 767	80 104	79 476	80 003
Osa-aikaeläke	1 639	2 502	3 231	3 791	5 143
Työttömyyseläke	3 706	3 851	3 977	4 213	4 163
Työkyvyttömyyseläke	13 096	12 531	12 162	11 831	11 933
	%				
Vanhuuseläke	82,7	82,2	81,7	80,9	79,9
Osa-aikaeläke	1,7	2,6	3,3	3,9	5,1
Työttömyyseläke	3,8	4	4,1	4,3	4,2
Työkyvyttömyyseläke	13,6	12,9	12,4	12	11,9
Kaikki eläkkeensaajat yhteensä	100	100	100	100	100

Lähde: Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos.

55-64-vuotiaiden yleisin eläkelaji on kuitenkin työkyvyttömyyseläke, jonka saajia vuonna 2002 koko maassa oli lähes puolet ikäryhmän eläkeläisistä ja Helsingissäkin reilut 40 prosenttia. Toiseksi yleisin eläkelaji on vanhuuseläke, jonka saajia Helsingissä oli lähes neljäsosa ikäryhmän eläkeläisistä ja koko maassa viidesosa. Helsingissä kolmanneksi yleisin eläkelaji on osa-aikaeläke, koko maassa vuorostaan työttömyyseläke.

Erot eläkelajien saajien osuuksissa 55- 64-vuotiaasta väestöstä Helsingissä ja koko maassa ovat pitkälti samansuuntaisia kuin erot eläkelajien osuuksissa eläkkeensaajista. Olellisin ero on, että koko maassa liki puolet 55- 64-vuotiaista on joko kokoaikaisella tai osa-aikaisella eläkkeellä kun Helsingissä osuus ikäryhmästä jää 43 prosenttiin.

Eläkkeensaajien kokonaismäärä ikäryhmässä 55-64-vuotiaat on Helsingissä kehittynyt hiukan koko maata voimakkaammin viimeisten viiden vuoden aikana, eli vuodesta 1998 vuoteen 2002. Eläkelajien saajien määrän kehityksessä on eroja Helsingin ja koko maan välillä. Vanhuuseläkkeensaajien määrä on kasvanut koko maassa hiukan Helsinkiä nopeammin. Työkyvyttömyyseläkkeen saajien määrä on vähentynyt sekä Helsingissä että koko maassa, molemmissa melko lailla samantasoisesti ja työttömyyseläkkeen saajien määrä on Helsingissä kasvanut hitaammin kuin koko maassa. Osa-aikaeläkkeen saajien määrä on kasvanut eläkelajeista eniten ja sen saajien määrä on yli kolminkertaistunut. Saajien määrän kasvu on Helsingissä kuitenkin jäänyt koko maata selvästi vaatimattommaksi.

55-64 -vuotiaista helsinkiläisistä eläkkeensaajista neljäsosa eli noin 7 000 henkilöä sai vanhuuseläkettä vuonna 2002. Heistä noin 500 eläkkeensaajaa oli alle 60 -vuotiaita. Noin kolmasosa alle 55- 64-vuotiaista vanhuuseläkkeen saajista sai vanhuuseläkettä varhennettuna. Varhennettu vanhuuseläke on euromäärältään pysyvästi normaalia vanhuuseläkettä pienempi.

Työkyvyttömyyseläke myönnetään henkilölle, jolla on työkykyä alentava vamma tai sairaus ja työkyvyttömyyden arvioidaan kestävän vähintään vuoden. Pitkään työssä olleelle, 60 -64-vuotiaalle henkilölle voidaan myöntää työkyvyttömyyseläkettä yksilöllisenä varhaiseläkkeenä, mikäli henkilön työkyky katsotaan niin heikentyneeksi ettei hän voi jatkaa nykyisessä ammatissaan. Noin 12 000 helsinkiläistä sai työkyvyttömyyseläkettä vuonna 2002. Saajien määrä on viime vuosikymmenen lopulta vähentynyt noin 9 prosentilla, hieman voimakkaammin kuin koko maassa. Yli 55-vuotiaiden yleisin työkyvyttömyyseläkkeen saannin syy ovat mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt. Toiseksi tärkeimpänä työkyvyttömyyseläkkeen syynä ovat tuki - ja liikuntaelinten sekä sidekudoksen sairaudet, erityisesti selkäsairaudet.

Työttömyyseläke voidaan myöntää 60 -64-vuotiaalle pitkäaikaisesti työttömälle, viimeisten 15 vuoden aikana vähintään 5 vuotta työssä olleelle eräin lisäehdoin. Työttömyyseläkettä sai vuonna 2002 noin 4 200 helsinkiläistä. Eläkelajin saajien määrän voimakas vuosittainen kasvu taittui vuonna 2002 sekä Helsingissä että koko maassa.

Osa-aikaeläke on eläkelajina ollut käytössä vuodesta 1987, mutta sen saajien määrät pysyivät varsin pieninä vuoteen 1998 asti. Vuoden 1998 heinäkuusta osa-aikaeläkkeen alaikäraja alennettiin 56 vuoteen ja muutos oli voimassa vuoden 2002 loppuun. Vuoden 2003 alusta osa-aikaeläkettä voi saada 58 -64-vuotias, pitkään työssä ollut, ei muuta omaa eläkettä saava, joka siirtyy kokoaikaisesta työstä osa-aikatyöhön (ennen vuotta 1946 syntyneillä ikäraja säilyi 56 vuodessa).

Ikärajan alennus kasvatti eläkelajin suosiota huomattavasti ja osa-aikaeläkkeen valinneiden määrät ovat vuodesta 1998 kasvaneet huomattavasti sekä Helsingissä että koko maassa. Huippuvuonna 2002 osa-aikaeläkettä sai noin 5 100 helsinkiläistä, joista yli 60 prosenttia oli alle 60-vuotiaita. Osa-aikaeläkkeen saajien määrän kas-

vu yli kolminkertaiseksi viimeisten viiden vuoden aikana on voimakkaimmin vaikuttanut helsinkiläisten eläkkeensaajien jakaumaan eläkelajeittain. Samalla sen suosion kasvu on voimakkaasti lisännyt alle 65-vuotiaiden eläkkeensaajien määrää.

Varsinaisen vanhuuseläkkeen saajien määrä on Helsingissä pysynyt melko vakaasti noin 80 000 henkilön tuntumassa viimeisten viiden vuoden ajan toisin kuin koko maassa, missä vanhuuseläkkeen saajien määrä on kasvanut noin viidellä prosentilla.

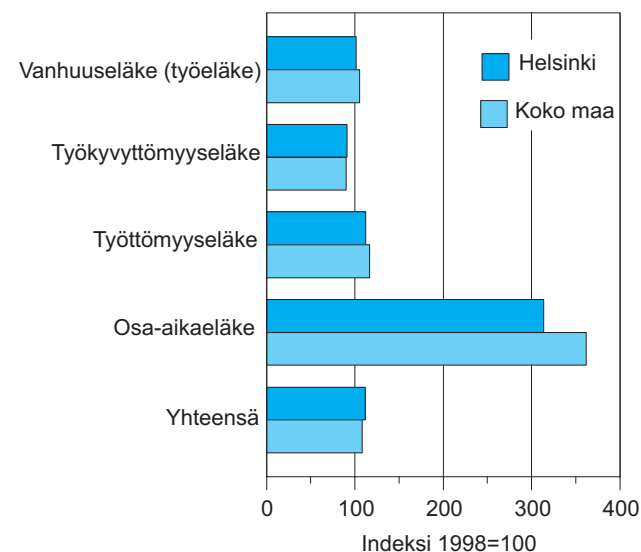
Eläkkeen suuruus

Suomessa asuvien omaa eläkettä saavien eläkkeensaajien keskimääräinen kokonaiseläke vuonna 2002 oli 1 052 euroa kuukaudessa. Yleisimmin, eli noin neljäsosalla eläkkeensaajista eläkkeen suuruus oli 700–899 euroa kuukaudessa.

Helsingiläisten kokonaiseläkkeet ovat tasoltaan neljäsosan koko maata korkeampia. Vuonna 2002 helsinkiläisten omaa eläkettä saavien eläkkeensaajien keskimääräinen kokonaiseläke oli 1 318 euroa kuukaudessa. Yleisimmin, eli liki 27 prosenttia helsinkiläisistä eläkkeensaajista sai vähintään 1 500 euron kuukausieläkettä. Helsinkiä korkeampia keskimääräisiä kokonaiseläkkeitä saadaan Espoossa, 1 399 euroa kuukaudessa ja Kauniaisissa, 1 908 euroa kuukaudessa. Muissa suurissa kaupungeissa keskimääräinen kokonaiseläke jäi selvästi näiden kolmen kaupungin tasoa alemmaksi ja yleisimmin saatu eläke oli suuruudeltaan 1 100 – 1 499 euroa kuukaudessa.

Keskimääräistä kokonaiseläkettä painottaa alueen eläkkeensaajien jakautuminen eläkejärjestelmittain. Kun Kelan eläkkeensaajien keskimääräinen kokonaiseläke on koko maan tasolla suuruudeltaan hiukan yli puolet pelkkää työeläkettä saavien kokonaiseläkkeestä, alentaa heidän suurempi osuutensa koko maan keskimää-

Kuvio 4.4 55-64-vuotiaiden eläkkeensaajat eläkelajeittain 2002 indeksi 1998=100

Lähde: Kela.

räisiä eläkkeitä Helsinkiin nähden. Vastaavasti pelkän työeläkkeen saajien suurempi osuus nostaa Helsingin keskimääräisiä eläkkeitä koko maahan nähden.

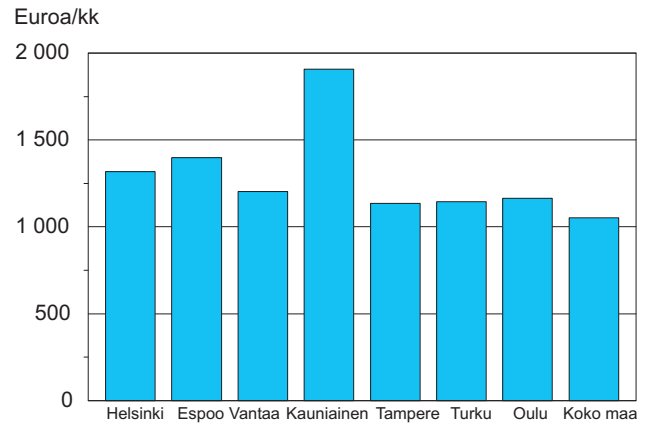
Vapaaehtoisen eläkevakuutuksen ottaminen yleistyi 1990-luvun alkupuolella ja varsinkin vuosikymmenen puolivälin jälkeen verovähennyskelpoisia eläkevakuutusmaksuja maksaneiden henkilöiden lukumäärä on kasvanut huomattavasti. Helsingissä verovähennystä vapaaehtoisen eläkevakuutuksen maksuista sai vuoden 1996 verotuksessa 8 900 henkilöä. Vuoden 2002 verotuksessa verovähennystä vapaaehtoisen eläkevakuutuksen maksuista saaneiden määrä oli kasvanut jo 32 500 henkilöön. Vapaaehtoisen eläkevakuutuksen keskimääräinen maksu oli samalla alentunut vuoden 1996 verotuksen liki 3 000 eurosta vuoden 2002 vajaan 2 000 euroon.

Taulukko 4.3 Omaa eläkettä saavien keskimääräiset kokonaiseläkkeet 31.12.2002, euroa/kk

	Kaikki yhteensä	Kelan eläkettä saavat yhteensä	Vain työeläkettä saavat
Helsinki	1 318	824	1 605
Espoo	1 399	801	1 673
Vantaa	1 203	823	1 406
Koko maa	1 052	762	1 379

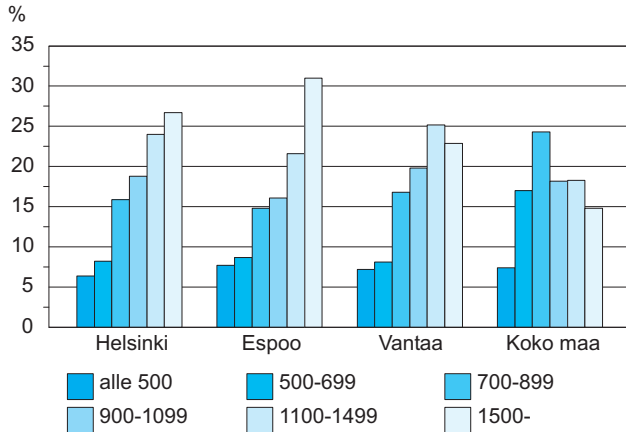
Lähde:KELA/ETK. Tilasto Suomen eläkkeensaajista kunnittain 2002.

Kuvio 4.6 Omaa eläkettä saavien kokonaiseläkejakauma vuonna 2002

Lähde: KELA/ETK. Tilasto Suomen eläkkeensaajista kunnittain 2002.

Kuvio 4.5 Omaa eläkettä saavien keskimääräinen kokonaiseläke vuonna 2002, euroa/kk

Lähde:KELA/ETK. Tilasto Suomen eläkkeensaajista kunnittain 2002.

Lähteet:

Kansaneläkelaitos ja Eläketurvakeskus: Tilasto Suomen eläkkeensaajista

Kansaneläkelaitos ja Eläketurvakeskus: Tilasto Suomen eläkkeensaajista kunnittain

Kelan erillistulosteet Helsingin eläkkeensaajista

Verohallinnon maksuunpanotilastot vuosilta 1996 ja 2002

5. Tulot ja varallisuus

Valtionveronalaiset tulot tulonsaajaa kohti tulolajeittain 2002, osuus tuloista %

	Helsinki			Koko maa		
	Kaikki tulonsaajat	Tulonsaajan ikä		Kaikki tulonsaajat	Tulonsaajan ikä	
		55-64 v.	65+ v.		55-64 v.	65+ v.
Valtionveronalaiset tulot euroa/henkilö	24 893	31 995	21 242	19 471	23 427	13 981
Valtionveron alaiset tulot yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Ansiotulot	89,4	84,9	82,5	92,4	88,2	90,2
Palkkatulot	66,6	56,9	2,0	63,6	50,9	1,3
Eläketulot	15,6	20,6	78,6	18,1	26,4	86,4
Muut sosiaaliturvaetuudet	3,5	2,8	0,1	4,9	4,6	0,1
Muut ansiotulot	3,7	4,5	1,8	5,7	6,4	2,5
Pääomatulot	10,6	15,1	17,5	7,6	11,8	9,8
Vuokratulot	1,4	2,2	2,6	1,1	1,7	1,7
Osinko- ja korkotulot	6,9	9,8	10,2	4,1	5,6	4,0
Muut pääomatulot	2,3	3,2	4,7	2,5	4,4	4,1

Tulojen rakenne muuttuu voimakkaasti eläkkeelle siirtymisen yhteydessä. Siirtymisprosessi on käynnissä 55-64-vuotiailla ja lähes kokonaan toteutunut yli 65-vuotiailla, mikä näkyy ansiotulojen ja eläketulojen keskinäisen suhteen muutoksena. Eläkkeiden osuus eläkkeelle siirtymässä olevan 55-64-vuotiaiden ikäryhmän tuloista oli Helsingissä vuonna 2001 noin 21 prosenttia ja 65 vuoden yleisen eläkeiän saavuttaneiden tuloista noin 77 prosenttia.

Eläkkeet ovat nousseet Suomessa viimeisen kymmenen vuoden aikana tilastosta ja käytetystä tulokäsitteestä riippuen reaalisesti noin 9 – 26 prosenttia. Suurimpaan tuloluokkaan kuuluvien eläkeläisten osuus on pysynyt lähes ennallaan, mutta pienituloisempien osuus on pienentynyt. Suomessa asuvien eläkeläisten keskimääräiset kokonaiseläkkeet ovat kasvaneet reaalisesti vuodesta 1993 vuoteen 2001 tultaessa Helsingissä noin 7 ja koko maassa noin 9 prosenttia.

Taulukko 5.1 Eläkeläisten varat, verot, velat ja velvoitteet tulonsaajaa kohti 1991 ja 2001

€/vuosi 65+-vuotiaat	Helsinki		reaalinen muutos %	Suomi		reaalinen muutos %
	¹ 1991	2001		¹ 1991	2001	
Yli 65-v. tulonsaajien lkm.	75 317	78 408	4,1	730 995	829 918	13,5
Veronalaiset varat	31 377	57 727	84,0	17 026	29 225	71,6
Velat ja velvoitteet	1 428	1 948	36,4	1 061	1 255	18,3
Verot ja veronluonteiset maksut	4 117	5 656	37,4	1 909	2 852	49,4
Verojen osuus tuloista (%) ²	25,7	27,3	³ 1,6	18,1	21,4	³ 3,3

¹vuoden 2001 hinnoin (deflatoitu elinkustannusindeksillä 1991=84,5).

²Yhtiöveron hyvitystä ei otettu huomioon lukua laskettaessa. Pääomaverotus uudistettiin vuonna 1993.

³Muutos prosenttiyksikköinä.

Lähde: Tulo- ja varallisuustilasto 1991 ja 2001.

Pitkään jatkunut talousnousu kasvatti kotitalouksien kokonaisvarallisuutta Suomessa 27 prosentilla vuodesta 1994 vuoteen 1998 tultaessa. Vuonna 1998 omaisuustulot kasvoivat nimellisesti lähes neljänneksen edelliseen vuoteen verrattuna. Eniten kasvoivat osinkotulot ja realisoitujen veronalaisien myyntivoitot. (Hyvinvointikatsaus, 2000) Noin 66 prosenttia kotitalouksien omaisuudesta oli asunto-omaisuutta (Kotitalouksien varallisuus, 1998). Myös yli 65-vuotiaiden helsinkiläisten varallisuuden kasvu on merkittävä. Viimeisen kymmenen vuoden aikana veronalaisten varojen reaali-kasvu oli jopa 84 prosenttia.

Kotitalouksien käytettävissä olevat tulot

Kaikkien helsinkiläisten kotitalouksien bruttotulot ylittivät 5 prosentilla ja käytettävissä olevat tulot yhdellä prosentilla vastaavat koko maan kotitalouksien tulot Tilastokeskuksen otospohjaisessa kulutustutkimuksessa 2001/2002. Kotitalouksien koko kaventaa tuloeroja kun tulonsaajaa kohden helsinkiläisten tulot olivat koko maata korkeammat.

Helsinkiläisten 55-64-vuotiaiden viitehenkilöiden kotitalouksien bruttotulot jäivät noin 2 prosenttia ja käytet-

tävissä olevat tulot 5,5 prosenttia alemmiksi kuin vastaavissa koko maan kotitalouksissa. Eläkeiän saavuttaneiden yli 65-vuotiaiden kotitaloudet vuorostaan ovat koko maan vastaavia kotitalouksia paremmassa asemassa, bruttotulot ovat 20 prosenttia ja käytettävissä olevat tulot 12 prosenttia korkeammat kuin koko maassa.

Koska helsinkiläisen kotitalouden tulot ovat koko maan talouksia hiukan korkeammat, maksaa helsinkiläinen kotitalous veroja ja veronluonteisia maksuja koko maata enemmän myös eläkeiässä. Käytettävissä olevien tulojen osuus bruttotuloista jää selvästi koko maata alhaisemmaksi ja ero on suurimmillaan noi 6 prosenttiyksikköä eläkeiän saavuttaneiden ryhmässä.

Eläkeikäisten yli 65-vuotiaiden tulojen osuus työikäisten 45-54-vuotiaiden tuloista on Helsingissä ja koko maassa likimain sama, noin 50 prosenttia bruttotuloista ja noin 56 prosenttia käytettävissä olevista tuloista. Sen sijaan verrattaessa eläkeikää lähestyvien 55-64-vuotiaiden tuloja työikäisten tuloihin ero Helsingin ja koko maan välillä on selvä. Helsingissä 55-64-vuotiaiden bruttotulot ovat 72 prosenttia ja käytettävissä olevat 75 prosenttia 45-54-vuotiaiden vastaavista tuloista. Koko maassa tuloero työikäisten ja eläkkeelle siirtymässä

Taulukko 5.2 Käytettävissä olevat tulot kotitaloutta kohti 2001/2002

	Euroa/vuosi			Suomi		
	Helsinki Kaikki kotitaloudet	Viitehenkilön ikä		kaikki kotitaloudet	Viitehenkilön ikä	
		55 - 64 v.	65 + v.		55 - 64 v.	65 + v.
Kotital. käytettävissä oleva tulo	29 103	30 081	22 719	28 807	31 846	20 338
Bruttotulot yhteensä	40 599	42 300	29 578	38 638	43 076	24 543
Käytettävissä olevat tulot bruttotuloista, %	71,7	71,1	76,8	74,6	73,9	82,9
Kotitalouden keskikoko	1,87	1,55	1,4	2,15	1,82	1,44

Lähde. Kulutustutkimus (2001 - 2002).

olevien välillä on huomattavasti kapeampi kun 55-64-vuotiaiden bruttotulot olivat 86 ja käytettävissä olevat tulot 89 prosenttia 45-54-vuotiaiden vastaavista tuloista.

Valtionveron alaiset tulot ja varat

Tulo- ja varallisuustilaston tietoja käyttämällä voidaan tarkastella eläkeläisten tulojen ajallista kehittymistä ja tulostruktuuria muihin väestöryhmiin ja kuntiin verrattuna.

Vuonna 1991 Helsingissä oli 65 vuotta täyttäneitä tulonsaajia 17,4 prosenttia kaikista tulonsaajista. Heidän valtionveron alaiset keskimääräiset tulonsa olivat noin 78 prosenttia kaikkien tulonsaajien tuloista. Tuloista kaikkiaan noin 89 prosenttia muodostui eläketuloista, joista kansaneläkkeen osuus oli noin 13 prosenttia. Muista tuloista mainittavat osuudet olivat työtuloilla noin 4 prosenttia, omaisuustuloilla, noin 3 prosenttia sekä kiinteistö-, asunto- ja vuokratuloilla, noin 2 prosenttia. Vuonna 2001 eläketulojen osuus yli 65-vuotiaiden tuloista oli enää noin 77 prosenttia. Eläkeläisten

Taulukko 5.3 Valtionveronalaiset tulot euroa tulonsaajaa kohti 2001

	Kaikki	55-64-v.	65+-v.
Helsinki	24 550	30 705	20 683
Miehet	29 806	38 733	27 573
Naiset	20 146	24 174	17 047
Suomi	18 892	22 260	13 340
Miehet	22 637	26 644	16 456
Naiset	15 391	18 021	11 338

Lähde: Tulo- ja varallisuustilasto, 2001 ja Tilasto Suomen eläkkeensaajista kunnittain 1993 ja 200

Taulukko 5.4 Yli 65 vuotiaiden nettotulot, euroa tulonsaajaa kohti 1991 ja 2001

	¹ 1991	2001
Helsinki	11 892	15 027
Miehet	15 469	18 984
Naiset	10 323	12 939
Suomi	8 610	10 488
Miehet	10 025	12 317
Naiset	7 787	9 313

¹Vuoden 2001 hinnoin (deflaoitu elinkustannusindeksillä 1991=84,5 ja 1993=88).

Lähde: Tulo- ja varallisuustilasto, 2001 ja Tilasto Suomen eläkkeensaajista kunnittain 1993 ja 200

tulojen osuus kaikkien tulonsaajien keskimääräisistä tuloista oli myös noussut noin 84 prosenttiin.

Helsingiläisten yli 65-vuotiaiden valtionveron alaisten tulojen tulonsaajaa kohti reaalin muutos vuodesta 1991 vuoteen 2001 tultaessa oli noin 29 prosenttia. Koko maan vastaava muutos oli 26 prosenttia. Koska keskimääräiset kokonaiseläkkeet ovat kasvaneet Suomessa reaalisesti noin 9 prosenttia vuodesta 1993 vuoteen 2001 tultaessa, osa tulo- ja varallisuustilaston ilmaisemasta tätä huomattavasti suuremmasta tulojen kasvuprosentista johtuu omaisuustulojen ja muiden pääomatulojen voimakkaasta lisäyksestä. Osinko- ja korkotulojen osuus helsingiläisten eläkeläisten tuloista oli vuonna 2001 jo noin 11 prosenttia. Helsingiläisillä on myös selvästi muun Suomen eläkeläistalouksia enemmän muita pääomatuloja sekä vuokratuloja.

Eläkeläisten toimeentuloon vaikuttaa yhtenä tekijänä verotus. Verojen osuus yli 65-vuotiaiden tuloista on noussut jonkin verran sekä Helsingissä että koko maassa. Yli 65-vuotiaiden nettotulot, valtionveron alaiset tulot – verot tulonsaajaa kohti ovat tästä huolimatta kasvaneet koko maassa. Vuonna 2001 yli 65-vuotiaiden nettotulo tulonsaajaa kohti oli Helsingissä noin 15 027 euroa. Koko väestön nettotulo oli noin 17 609 euroa ja 55-64-vuotiaiden noin 21 440 euroa tulonsaajaa kohti.

Osaa eläkeläisten tulojen kasvusta selittää se, että yhä suurempi joukko naisia on jäänyt työeläkkeelle kansaneläkkeen sijaan. Toisin sanoen, sekä eläkeläisten joukko että eläkeperusteet ovat muuttuneet.

Naisten ja miesten tuloerot

Vuonna 1991 yli 65-vuotiaiden helsingiläisten naisten tulorakenteessa eläketulot olivat 91 prosenttia tuloista, josta kansaneläkkeen osuus noin 18 prosenttia. Eläketulojen osuus on naisilla selvästi suurempi kuin miehillä joilla eläketulot olivat 86 prosenttia tuloista ja kansan-

Taulukko 5.5 Yli 65 vuotiaiden tulojen muutos 1991/2001

	Valtionveron alaiset tulot, %	Nettotulot, %
Helsinki	29,2	26,2
Miehet	22,0	22,7
Naiset	30,0	25,3
Suomi	26,2	21,8
Miehet	25,3	22,9
Naiset	24,9	19,6

Lähde: Tulo- ja varallisuustilasto, 2001 ja Tilasto Suomen eläkkeensaajista kunnittain 1993 ja 200

Taulukko 5.6 Keskimääräinen kokonaiseläke/vuosi 1993 ja 2001

	¹ 1993	2001	Muutos %
Helsinki	14 304	15 324	7,1
Suomi	11 112	12 156	9,4

¹Vuoden 2001 hinnoin (deflatoitu elinkustannusindeksillä 1991=84,5 ja 1993=88).

Lähde: Tulo- ja varallisuustilasto, 2001 ja Tilasto Suomen eläkkeensaajista kunnittain 1993 ja 200

eläkkeen osuus noin 7 prosenttia. Miesten tuloista liike- ja ammattituloilla sekä omaisuustuloilla oli selvästi suurempi merkitys kuin naisilla. Vuonna 2001 noin 80 prosenttia helsingiläisten naisten ja noin 75 prosenttia helsingiläisten miesten tuloista koostui eläketuloista, mutta yhä suurempi osuus eläkeläisten tuloista oli osinko- ja korkotuloja, muita pääomatuloja ja vuokratuloja.

Naisten osuus vanhuuseläkettä saavista on noin kolme viidesosaa, mutta heidän osansa vanhuuseläke-euroista jää noin puoleen miehiin verrattuna. Vanhimpiin ikäryhmiin kuuluvia on naisten joukossa enemmän, joten naisten eläkkeissä painottuvat voimakkaammin vanhimille naiseläkeläisille tyypillisemmät pienet kansaneläketulot verrattuna miesten työeläkkeisiin. Nais-

ten eläkkeet ovat kuitenkin suurempia Helsingissä kuin koko maassa. Myös alhaisimmat kansaneläkemenosuudet löytyvät pääkaupunkiseudulta. (Eläkejärjestelmien alueelliset erot, 2004)

Vuonna 2001 eläkkeelle siirtymässä olevien 55 – 65-vuotiaiden naisten nettotulot verojen jälkeen tulonsaajaa kohti olivat Helsingissä noin 68 prosenttia samanikäisten miesten tuloista. Kun otamme kaikki ikäluokat huomioon, naisten nettotulojen osuus miesten tuloista oli Helsingissä noin 73 prosenttia. Näissä osuuksissa ei havaita merkittäviä muutoksia viimeisen kymmenen vuoden aikana. Tässä mielessä miesten ja naisten tuloerot eivät ole kaventuneet.

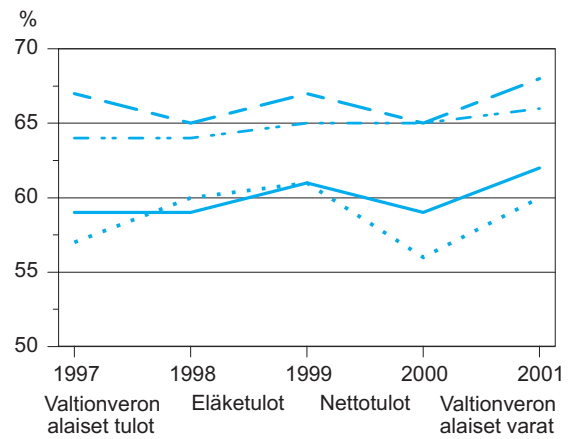
Eläkeläisten tuloerot

Eläkejärjestelmän tavoitteena on vanhusväestön kohtuullisen kulutustason turvaaminen ja köyhyyden estäminen. Työeläkejärjestelmän tavoite Suomessa on eläke, joka olisi 40 työvuoden jälkeen 60 prosenttia työuran loppuvaiheessa ansaitusta palkasta. Työeläkkeiden osuus Suomeen maksetuista eläkemenosta on noin 80 prosenttia ja kansaneläkkeiden noin 20 prosenttia. Vuonna 2001 yli 65-vuotiaiden helsinkiläisten nettotulo oli 70 prosenttia 55 - 64-vuotiaiden nettotulosta ja 85 prosenttia koko väestön nettotulosta. Eläketavoite on tässä mielessä jopa ylitetty.

Pääkaupunkiseudun eläkeläiset ansaitsevat keskimäärin enemmän kuin Suomessa asuvat eläkeläiset yhteensä. Vuodesta 1993 vuoteen 2001 tultaessa parhaiten ovat kehittyneet helsinkiläisten eläkkeet, jotka nousivat tällä ajalla noin 7 prosenttia.

Työeläkkeet ovat pysyneet viimeisen kymmenen vuoden aikana lähes ennallaan. Myös työeläkkeet olivat pääkaupunkiseudulla koko maata korkeammalla tasolla. Kelan maksama keskimääräinen kokonaiseläke ei vaihtelee kunnittain yhtä paljon kuin työeläke. Vuonna

Kuvio 5.1 Helsinkiläisten naisten tulojen osuus miesten tuloista tulonsaajaa kohti 1997–2001

Lähde: Tulo- ja varallisuustilasto (1997 – 2001).

Taulukko 5.7 Keskimääräisten kokonaiseläkkeiden reaalin muutos 1993–2001

	Kokonaiseläke %	Työeläke %	Kelan eläke ¹ %
Helsinki	7,1	3,2	-32,4
Espoo	4,3	1,0	-39,8
Kauniainen	0,8	-4,6	-63,0
Vantaa	4,4	1,7	-27,9
Suomessa asuvat eläkeläiset	9,4	5,9	-20,4

¹Eläkejärjestelmä muuttui vuosina 1997-2001.

Lähde: Tilasto Suomen eläkkeensaajista kunnittain 1993 ja 2001.

2001 Suomessa asuvien eläkeläisten Kelan eläke laski vuoteen 1993 verrattuna noin 20 prosenttia. Pääkaupunkiseudulla Kelan eläkkeiden lasku oli vielä huomattavampi. Kansaneläkkeiden lasku selittyi 1990-luvulla eläkejärjestelmään tehdyillä muutoksilla.

Helsingin eläkkeensaajista noin neljäsosalla omaeläke on yli 1 500 eroa/kk. Suomessa asuvista oman eläkkeen

saajista noin neljännes ansaitsi 700 – 899 €kk ja vain noin 13 prosenttia sai yli 1 500 €kk omaa eläkettä.

Eläkeläisten tulot 1990-luvulla

Lama, sitä seurannut rahoitusongelmien kärjistyminen, väestön ikääntyminen ja huoli eläkejärjestelmien kestävydestä muuttivat eläkepolitiikan suuntaa 1990-luvulla. Vuosina 1993-1995 julkisen sektorin eläke-edut heikkenivät asteittain yksityisen sektorin eläketurvan tasoisiksi. 1990-luvun jälkipuolella suurempaa työeläkettä saaneilla vaikutti kansaneläkkeen pohjaosan asteittainen poistuminen. Vuoden 2001 alusta eläkkeeseen saattoi liittyä kansaneläke vain, jos työeläke oli enintään noin 950 €kk. Työeläkkeen laskentatapa muutettiin ja eläkkeiden indeksisuoja heikennettiin.

Eläkeläisten 1990-luku oli silti kokonaisuudessaan vakaampi kuin koko väestön, vaikka eläketurva heikentyi ja eläketulojen verotus kiristyi. Eläkkeensaajien keskimääräinen kokonaiseläke on noussut reaalisesti noin 8 prosenttia ja omaeläke noin 9 prosenttia 1990-luvulla. Kokonaiseläkkeeseen luetaan myös perhe-eläke. Palkansaajien keskimääräiset reaaliensiot nousivat kuitenkin enemmän, noin 14 prosenttia. Koko 1990-luvun eläkkeellä olleiden ostovoima pysyi kuitenkin lähes ennallaan. (Eläketurvakeskuksen tutkimuksia, 2003:1)

Lama 1990-luvun alussa ei kuitenkaan laskenut samassa määrin eläkeläisten tuloja kuin muun väestön, joten köyhyysrajan alapuolelle jäävien eläkeläisten määrä väheni. Käytännössä pelkkää kansaneläkettä saavat alittavat köyhyysrajan. Pienituloinen on henkilö, jonka kotitalouden yhteenlasketut käytettävissä olevat tulot alittavat niin sanotun köyhyys- eli pienituloisuusrajan, eli kotitalouden ekvivalenttitulo on pienempi kuin 60 prosenttia koko väestön mediaanitulosta. Köyhyysrajan alittaneiden naisten osuus yli 65-vuotiaista naisista aleni merkittävästi 1990-luvun kuluessa, mutta naisten pidemmän elinajan seurauksena pientä kansaneläkettä nauttivien naisten määrä oli 2000 luvun alussa vielä noin kaksi kertaa korkeampi kuin miesten. (Eläketurvakeskuksen tutkimuksia, 2003)

Käsitteet:

Tulonjakotilasto kuvaa kotitalouksien tulojen määrää, muodostumista ja jakautumista. Tärkein tulokäsite on käytettävissä oleva tulo, joka sisältää sekä veronalaiset että verottomat tulot. Tulonjakotilaston perusyksikkö on kotitalous. Tulonjakotilaston tietosisältö on laajempi kuin tulo- ja varallisuustilaston. Se sisältää tietoja myös ei-veronalaisista tuloista ja kotitalouksien saamista ja maksamista tulonsiirroista. Tulonjakotilaston perusaineisto on saatu haastattelemalla ja eri rekistereistä.

Tulonjakotilaston ja **kulutustutkimuksen** välillä ei ole merkittäviä käsitteellisiä eroja. Molemmat noudattavat kansainvälisten suositusten mukaista käytettävissä olevan tulon määrittelyä. Kulutustutkimuksen tulokäsite perustuu pääasiassa rekisteritietoihin eikä sisällä eräitä tuloja, joista saadaan tietoa vain haastattelemalla (esim. lähdeveron alaiset korkotulot). Tilastojen tiedot saattavat erota myös ota- ja tuotantomenetelmistä johtuvista syistä.

Väestölaskennan (VAL2000) käyttötulo on hyvin lähellä tulonjakotilaston 'käytettävissä olevat tulot' käsitettä. Käyttötulot on muodostettu siten, että asuntokunnan valtionveronalaisista tuloista on vähennetty maksetut verot ja alaikäisille lapsille maksetut elatusmaksut ja lisätty verottomat tulonsiirrot. Keskimääräiset tulot saadaan jakamalla käyttötulojen summa niiden asuntokuntien tai asuntokunnan henkilöiden tai asuntokunnan kulutusyksiköiden määrällä, joilla on tuloja. Asuntokunnan kulutusyksiköt lasketaan siten, että ensimmäinen aikuinen (18 vuotta täyttänyt) saa arvon 1.0, ja jokainen seuraava arvon 0.7. Alle 18-vuotias on kulutusyksikköinä 0.5. Asuntokunnan kulutusyksiköt lasketaan summaamalla asuntokunnan jäsenten arvot.

Tulo- ja varallisuustilastosta saadaan tiedot luonnollisten henkilöiden veronalaisista tuloista, vähennyksistä ja veroista sekä varoista. Sen kuvaama ilmiöalue on suppeampi kuin tulonjakotilaston. Tulo- ja varallisuustilastosta ei saada kotitalouskohtaisia tietoja, vaan tilastoyksikkö on tulonsaaja tai aviopari. Sen ulkopuolelle jää myös osa kotitalouksien saamista yrittäjä- ja omaisuustuloista sekä tulonsiirroista (mm. asumistuet, toimeentulotuki sekä lapsilisät). Tulojakaumiin ja keskiarvolukuihin vaikuttaa myös se, että tilastossa on mukana paljon tilapäis- ja osa-aikatyötä tehneitä henkilöitä, koululaisia, opiskelijoita, ja eläkeläisiä. Tilaston varallisuustiedot on myös arvostettu verotusarvoihin, jotka eivät usein kuvaa varallisuuden todellista arvoa. Huomaa myös, etteivät kansaneläkkeiden lisäosat ole valtionveron alaista tuloa. Perusaineisto on salainen.

Lähteet:

Eläkeläisten toimeentulo 1990-luvulla (Hagfors R, Hellsten K, Ilmakunnas S ja Uusitalo H, toim.). Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2003:1.

Eläkejärjestelmien alueelliset erot (Ahonen, K.). Eläketurvakeskuksen tilastoraportti 3/2004.

Kotitaloustiedustelu, 1990. Tulot ja kulutus 1993:3. Tilastokeskus.

Kotitalouksien varallisuus, 1998. Tulot ja kulutus 2000:26. Tilastokeskus.

Kotitalouksien toimeentulo ja tuloerot 1990-luvulla. (Ruotsalainen, P.) Hyvinvointikatsaus, spesiaali 2000.

Tilasto Suomen eläkkeensaajista kunnittain, 1993. Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos. Painatuskeskus Oy, Helsinki 1995.

Tilasto Suomen eläkkeensaajista kunnittain, 2001. Eläketurvakeskus ja Kansaneläkelaitos. Hakapaino Oy, Helsinki 2002.

Tulonjakotilasto, 1991. Tulot ja kulutus 1993:8. Tilastokeskus.

Tulonjakotilasto 2001. Tulot ja kulutus 2003:13. Tilastokeskus.

Tulo- ja varallisuustilasto, 1991. Tulot ja kulutus 1993:4. Tilastokeskus.

Tulo- ja varallisuustilasto, 2001. Tulot ja kulutus 2003:10. Tilastokeskus.

6. Kulutus

Kulutusmenot ja käytettävissä olevat tulot 2001–02 pääkaupunkiseudun kotitalouksissa

	Kulutussyksikköä ² kohti euroa/vuosi		
	Kulutusmenot	Käytettävissä olevat tulot	Menot % tuloista
Kaikki kotitaloudet	17 382	20 332	85
55-64 vuotiaat ¹	21 219	26 369	80
65+ vuotiaat	13 327	17 983	74

¹Viitehenkilön iän mukaan, jolloin viitehenkilö on pääsääntöisesti talouden suurituloisin jäsen.

²OECD:n kulutussyksikköasteikko, jossa kotitalouden ensimmäinen aikuinen saa painon 1,0, seuraavat 0,7 ja alle 18-vuotiaat lapset 0,5.

Lähde: Tilastokeskus, kulutustutkimus 2001-02.

Kulutusmenot

Tilastokeskuksen viimeisimmän kulutustutkimuksen (v. 2001-02) mukaan pääkaupunkiseudun kaikkien kotitalouksien kulutusmenot olivat vuodessa keskimäärin 17 382 euroa / kulutussyksikkö. Vastaava summa kokonaan osalta oli 15 064 euroa.

Pääkaupunkiseudun yli 65-vuotiaiden talouksissa menot olivat kulutussyksikköä kohti huomattavasti vähemmän kuin kaikkien talouksien keskiarvo, eli vain 13 327 euroa, joka on 74 prosenttia käytettävissä olevista tuloista. Kaikki seudun kotitaloudet huomioon ottaen kulutukseen menee 85 prosenttia käytettävissä olevista tuloista, siis selvästi suurempi osuus kuin eläkeläistalouksissa. Eläkeikää lähestyvien, 55-64 -vuotiaiden ryhmäs-

sä kulutukseen käytetään keskimäärin 80 prosenttia eli 21 219 euroa / kulutussyksikkö.

Mitä enemmän ikää tulee, sitä pienempi osuus käytettävissä olevista tuloista menee kulutukseen ja säästämiseen nousee. Tässä suhteessa tilanne ei ole muuttunut mihinkään suuntaan kymmenen vuoden takaisesta, jolloin 65 vuotta täyttäneiden talouksissa 73 prosenttia käytettävissä olevista tuloista meni kulutukseen. Yli 65-vuotiaiden edellistä ikäryhmää alemman tulotason takia säästöön jäävä rahamäärä kulutussyksikköä kohden ei kuitenkaan nouse, vaan jää 4 656 euroon kun 55-64 -vuotiailla se on keskimäärin 5 150 euroa.

Eläkeläistalouksien kulutustaso Suomessa nousi erityisesti 1980-luvun lopulla, mutta sen jälkeen kasvu on ollut hitaampaa. Eläkeläisten suhteellinen kulutusasema parani silti vielä viime vuosikymmenen puoleen väliin asti, mutta huononi sen jälkeen (Tilastokeskus).

Viitehenkilön iän mukaan kotitalouksien tuloja tarkasteltaessa pääkaupunkiseudulla asuvien 65 vuotta täyttäneiden keskimääräinen tulotaso on korkeampi kuin vastaavan ikäisten koko maassa, mutta ostovoima ei kuitenkaan ole suhteellisesti niin suuri kuin mitä bruttotulojen perusteella voitaisiin olettaa. Vaikka heidän bruttotulonsa kulutusyksikköä kohti laskettuina olivat nyt vuosituhaten alussa noin neljänneksen korkeammat kuin koko maassa 65 vuotta täyttäneiden, niin käytettävissä olevat tulot olivat enää runsaan 15 prosenttia suuremmat. Tilanne tässä suhteessa on jopa entisestään tasaantunut verrattuna kymmenen vuoden takaiseen. Vuoden 1990 Tilastokeskuksen kulutustutkimuksesta laskettujen vastaavien indeksilukujen mukaan ero pääkaupunkiseudun hyväksi oli 18 prosenttia.

Erot kymmenen vuotta nuoremmissa ikäryhmässä pääkaupunkiseudun ja koko maan välillä ovat paljon suuremmat. Pääkaupunkiseudulla 55-64 -vuotiaiden kotitalouksissa bruttotulot kulutusyksikköä kohti ovat reilun 35 prosenttia koko maan keskiarvon yläpuolella, ja vastaava ero käytettävissä olevien tulojen osaltakin on vielä noin 30 prosenttia. Tämä pääkaupunkiseudulla asuvien ikäryhmä, otettaessa huomioon myös nuoremmat, on muualla Suomessa asuviin samanikäisiin verrattuna suhteellisesti kaikkein hyvätuloisin. Sen sijaan, kun tarkastellaan erikseen Helsingissä asuvia 55-64 -vuotiaita, ero tulotasossa koko maahan verrattuna on vain kymmenisen prosenttia.

Kulutuksen rakenne pääkaupunkiseudulla

Eläkeikäisten kulutusmenoista asuminen ja syöminen nielaisevat valtaosan, yhteensä runsaan puolet. Näin oli

Taulukko 6.1 Kotitalouksien tulot kulutusyksikköä kohti

	Indeksi koko maa=100	
	Bruttotulot	Käytettävissä olevat tulot
Kaikki taloudet		
Helsinki	116,7	112,2
Pääkaupunkiseutu	128,0	120,7
55-64 v.		
Helsinki	111,0	106,8
Pääkaupunkiseutu	135,7	129,2
65+ v.		
Helsinki	124,3	115,2
Pääkaupunkiseutu	126,3	115,8

Lähde: Tilastokeskus, kulutustutkimus 2001-02.

myös kymmenen vuotta aikaisemmin, mutta kyseisten menoerien osuudet ovat muuttuneet. Asumismenojen osuus on kasvanut ja elintarvikkeiden osuus puolestaan pienentynyt.

Asumismenojen osuuden kasvu on valtakunnallinen ilmiö ja koskee kaikkia sosioekonomisia ryhmiä, ei vain eläkeläisiä. Asumisen kustannuksiin ovat vaikuttaneet muun muassa asumismuotojen muutokset, vuokratason nousu ja asumisväljyyden lisääntyminen. Elintarvikkeiden meno-osuus on Suomessa viimeksi kuluneiden kahden vuosikymmenen aikana pääpiirteissään laskenut ja prosenttiosuuksien vaihtelu eri ikäryhmien välillä supistunut (Tilastokeskus).

Terveystalokulut ovat kolmanneksi suurin menoerä 65 vuotta täyttäneiden talouksissa, hieman suurempi kuin kulttuuriin ja vapaa-aikaan keskimäärin käytetty rahamäärä. Tietoliikennemenojen voimakas kasvu on ollut yleinen ilmiö viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana, mutta kaiken kaikkiaan tietoliikenteen meno-osuus ei ole vielääkään iso, ei iäkkäimpienkään kuluttajien talouksissa.

Verrattaessa pääkaupunkiseudun 65 vuotta täyttäneitä vasta eläkeikää lähestyviin, 55-64-vuotiaisiin, erot kulutuksen painopisteissä ja kulutetussa rahamäärässä ovat melkoiset. Viimeksi mainittuun ikäryhmään kuuluvien talouksien kulutukseen vuodessa käyttämä rahamäärä kulutusyksikköä kohden on kaikkein suurin - jopa kaikki ikäryhmät huomioon ottaen. 55-64 -vuotiaiden kotitalouksien tulotaso henkilöä kohden on korkeimmillaan, joten rahaa voidaan käyttää myös elämän mukavuuksiin ja virkistykseen. Terveystenhoito ei heiltä vielä vaadi kovin suuria rahallisia panostuksia. Liikenteeseen ja matkustamiseen kuluu sen sijaan rahaa keskimääräistä enemmän.

Kestotavaroiden yleisyys pääkaupunkiseudulla

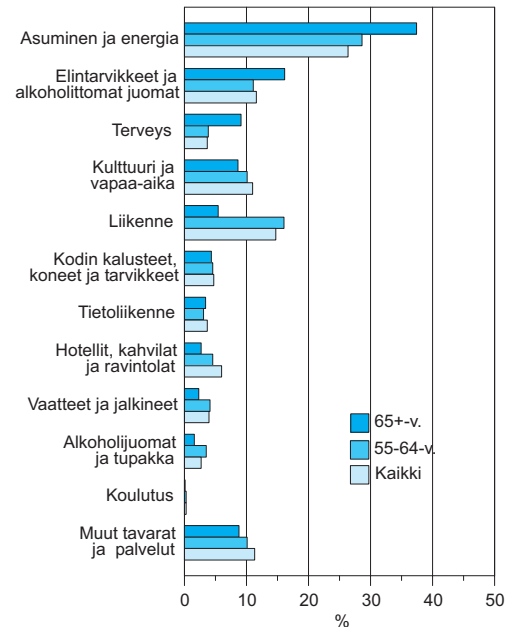
Käytännöllisesti katsoen kaikissa 65 vuotta täyttäneiden talouksissa on väritelevisio ja lankapuhelin. Pyykinpesukone on yli 80 prosentilla ja pakastin lähes yhtä monella, mikroaaltouunin omistaa runsas 70 prosenttia.

55-64-vuotiaiden kotitalouksissa kaikki yllä mainitut laitteet on vähintään 80 prosentilla, lisäksi matkapuhelin on jo erittäin yleinen tällä ikäryhmällä. Muita kestopavaroita, joita on yli 70 prosentilla näistä talouksista, ovat videonauhuri, cd-soitin ja auto.

Matkapuhelimet ovat lisääntyneet huimaa vauhtia viime vuosikymmenellä ja myös 65 vuotta täyttäneet ovat omaksuneet tämän yhteydenpitotavan jo melko yleisesti. ”Kännykkä” oli puolella tämän ikäisten talouksista. Iäkkäät ihmiset eivät ole kuitenkaan luopuneet lankapuhelimesta, joka nuorimmilla kuluttajilla alkaa olla jo melko harvinainen. Vain kolmella kymmenestä alle 25-vuotiaiden talouksista oli lankapuhelin, 25-35 -vuotiaista runsaalla puolella.

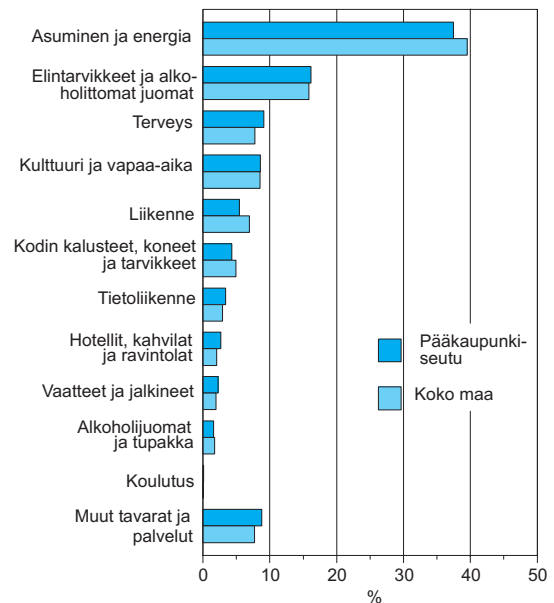
Mikrotietokone oli 1990-luvun puolivälissä vasta 6 prosentilla 65 vuotta täyttäneiden talouksista, viisi vuotta myöhemmin 16 prosentilla. Ero on kuitenkin suuri jo

Kuvio 6.1 Kulutusmenojen rakenne % pääkaupunkiseudulla 65+ ja 55-64-vuotiaiden kotitalouksissa

Lähde: Tilastokeskus, kulutustutkimus 2001-02.

Kuvio 6.2 Kulutusmenojen rakenne % pääkaupunkiseudulla ja koko maassa 65+ vuotiaiden kotitalouksissa

Lähde: Tilastokeskus, kulutustutkimus 2001-02.

Taulukko 6.2 Kotitalouksien kulutusmenot kulutusyksikköä kohti pääkaupunkiseudulla

	Ikä						Kaikki koti- taloudet
	Alle 25v.	25-34v.	35-44v.	45-54v.	55-64 v.	65+ v.	
Euroa/vuosi							
Elintarvikkeet ja							
alkoholittomat juomat	1 355	1 718	2 044	2 183	2 356	2 156	2019
Alkoholijuomat ja tupakka	295	364	420	656	748	211	470
Vaatteet ja jalkineet	632	570	815	798	872	304	685
Asuminen ja energia	3 489	4 031	4 226	4 592	6 079	4 993	4587
Kodin kalusteet,							
koneet ja tarvikkeet	643	812	749	1 011	970	574	822
Terveys	192	392	424	752	817	1 217	636
Liikenne	1 083	2 613	2 450	3 619	3 406	727	2561
Tietoliikenne	676	673	645	708	655	453	643
Kulttuuri ja vapaa-aika	1 498	1 898	1 878	2 377	2 152	1 148	1909
Koulutus	33	60	50	43	56	16	46
Hotellit, kahvilat							
ja ravintolat	1 244	1 401	1 025	1 072	964	358	1036
Muut tavarat ja palvelut	987	2 119	2 282	2 132	2 144	1 170	1967
Kulutusmenot yhteensä	12 129	16 651	17 008	19 943	21 219	13 327	17382
%							
Elintarvikkeet ja							
alkoholittomat juomat	11,2	10,3	12,0	10,9	11,1	16,2	11,6
Alkoholijuomat ja tupakka	2,4	2,2	2,5	3,3	3,5	1,6	2,7
Vaatteet ja jalkineet	5,2	3,4	4,8	4,0	4,1	2,3	3,9
Asuminen ja energia	28,8	24,2	24,8	23,0	28,6	37,5	26,4
Kodin kalusteet,							
koneet ja tarvikkeet	5,3	4,9	4,4	5,1	4,6	4,3	4,7
Terveys	1,6	2,4	2,5	3,8	3,9	9,1	3,7
Liikenne	8,9	15,7	14,4	18,1	16,1	5,5	14,7
Tietoliikenne	5,6	4,0	3,8	3,6	3,1	3,4	3,7
Kulttuuri ja vapaa-aika	12,4	11,4	11,0	11,9	10,1	8,6	11,0
Koulutus	0,3	0,4	0,3	0,2	0,3	0,1	0,3
Hotellit, kahvilat							
ja ravintolat	10,3	8,4	6,0	5,4	4,5	2,7	6,0
Muut tavarat ja palvelut	8,1	12,7	13,4	10,7	10,1	8,8	11,3
Kulutusmenot yhteensä	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Lähde: Tilastokeskus, kulutustutkimus 2001-02.

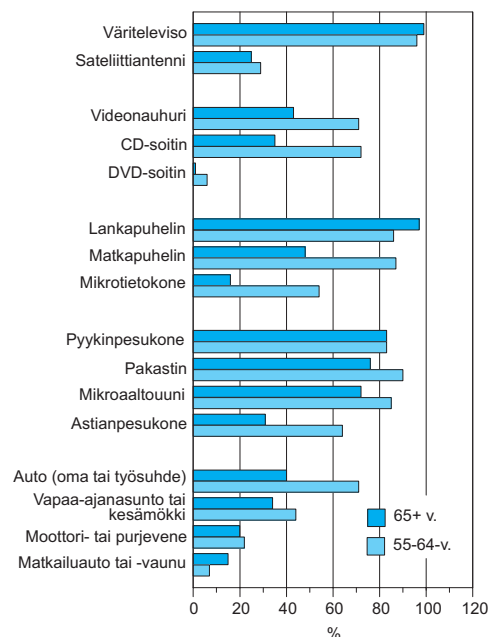
edelliseenkin ikäryhmään, 55-64 -vuotiaisiin. Heistä yli puolella on kotonaan tietokone ja voitaisiin olettaa, ettei kovinkaan moni lopeta sen käyttöä eläkkeelle jäätyään. Myös internetin käyttö on heistä jo enemmistölle tuttua. Runsas puolet näistä talouksista hakee sieltä tietoa, samoin yli puolet käyttää sähköpostia ja reilu kolmasosa hyödyntää pankkipalveluita internetistä. Joka kymmenes on ostanut jotain netin välityksellä.

Vanhimman ikäryhmän, 65+ vuotiaiden talouksista hieman yli joka kymmenennessä käytetään internetiä tiedon hakuun ja saman verran on niitä, jotka lähettävät sähköpostia. Pankkiasioita on hoitanut netissä vajaa kymmenesosa. Ostosten tekoon internet on iäkkäimmille ihmisille vielä jokseenkin tuntematon asia.

Auto on 55-64 -vuotiaiden kotitalouksista seitsemällä kymmenestä, sitä iäkkäämpien talouksista paljon harvemmalla, neljällä kymmenestä. Kuitenkin vanhimpaan ikäryhmään kuuluvilla ovat autot yleistyneet, viisi vuotta aikaisemmin auto oli alle kolmella taloudella kymmenestä.

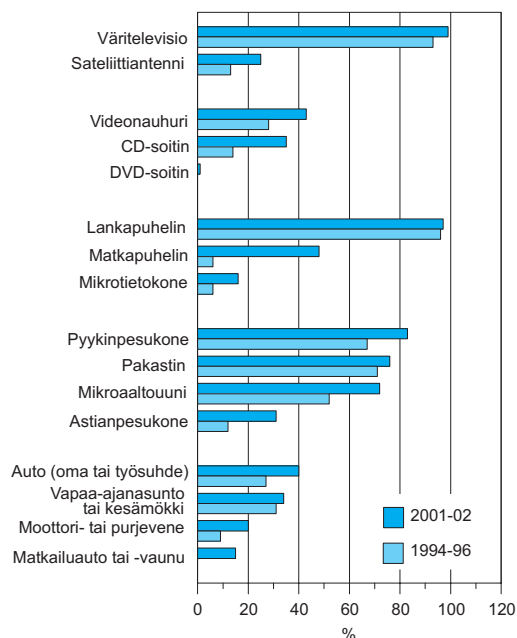
Yli 65 -vuotiaiden talouksista kolmasosalla on oma kesämökki tai vapaa-ajan asunto, mikä merkitsee lukumääräisesti noin 25 000 kesämökkiä. Kaikkein yleisimmin vapaa-ajan asunnon omistavat 55-64-vuotiaat. Näistä talouksista lähes puolella, 44 prosentilla eli noin 30 000:lla, on asunto tai mökki erikseen vapaa-ajan viettoon.

Kuvio 6.3 Kestotavarat 65+ ja 55-64-vuotiaiden kotitalouksissa

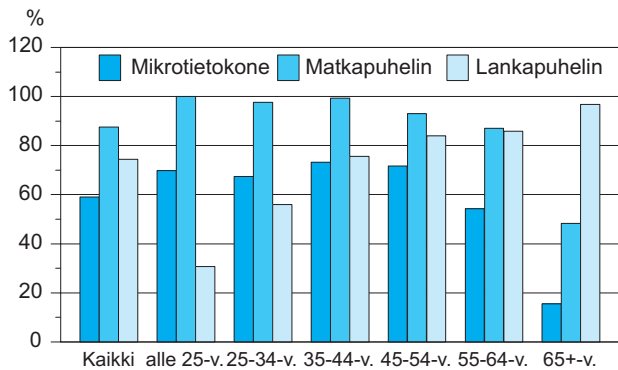
Lähde: Tilastokeskus, kulutustutkimus 2001-02.

Kuvio 6.4 Kestotavarat 65+ vuotiaiden kotitalouksissa pääkaupunkiseudulla 1994-96 ja 2001-02

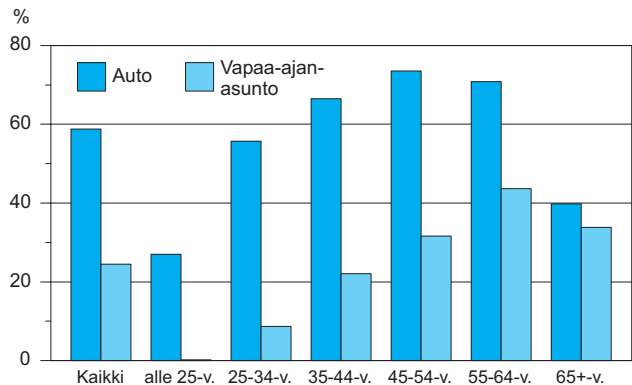
Lähteet: Tilastokeskus, kulutustutkimukset 1994-96 ja 2001-02.

Kuvio 6.5 Mikrotietokoneen ja puhelimien yleisyys kotitalouksissa ikäryhmittäin pääkaupunkiseudulla

Lähde: Tilastokeskus, kulutustutkimus 2001-02.

Kuvio 6.6 Auton ja vapaa-ajanasunnon yleisyys kotitalouksilla ikäryhmittäin pääkaupunkiseudulla

Lähde: Tilastokeskus, kulutustutkimus 2001-02.

Taulukko 6.3 Mikrotietokoneen yleisyys ja internetin käyttömahdollisuudet sekä käyttö % kotitalouksista ikäryhmittäin pääkaupunkiseudulla

	Yhteensä	alle 25-v.	25-34-v.	35-44-v.	45-54-v.	55-64-v.	65+-v.
On mikrotietokone kotona	59	70	67	73	72	54	16
Internet-yhteys kotona	45	47	49	56	57	44	12
Internet-yhteys työssä	69	87	92	82	81	54	11
Internet-yhteys muualla	3	4	3	6	2	2	1
Käyttää internetiä							
tiedon hakuun	68	91	86	85	79	55	13
sähköpostiin	66	90	86	77	74	59	12
pankkipalveluihin	51	68	60	62	69	37	9
ruokaostuksiin	1	1	4	0	1	0	0
muihin ostuksiin	19	39	25	22	20	12	3
opiskeluun	6	20	9	5	7	4	0

Lähde: Tilastokeskus, kulutustutkimus 2001-02.

Lähteet:

Helsingin kaupungin tietokeskus: Vanhusten elinolot Helsingissä 1993, Helsingin kaupungin tietokeskuksen tilastoja 1993:11

Kirsti Ahlqvist, Mari-Anna Berg: Kotitalouksien kulutusmenojen muutossuunnat, Tilastokeskus / Tulot ja kulutus 2003:21

Tilastokeskus: Kulutustutkimuksien 2001-02 ja 1994-96 aineistoja

7. Asumisen vaihtoehdot

Ikääntyneiden asumismuoto vuonna 2001

	55-64-v.	65-74-v.	75-84-v.	Yli 85-v.	Yli 55+ v. Yhteensä
Asuu yksin	32,4	37,5	46,6	41,5	37,3
Asuu puolison tai muiden henkilöiden kanssa	67,2	59,1	40,9	21,2	56,4
Asuu palvelutalossa	0,2	2,0	6,8	15,4	3,1
Asuu vanhainkodissa ja terveyskeskuksen vuodeosastolla	0,2	1,4	5,8	21,9	3,2
Yhteensä	100	100	100	100	100

Ikääntyvien henkilöiden asumisratkaisuja rajaavat oma toimintakyky, perhetilanne ja asunnon ominaisuudet sekä luonnollisesti taloudelliset seikat. Suuri osa ihmisistä kuitenkin haluaa asua omassa kodissaan myös iän karttuessa ja toimintakyvyn muuttuessa. Vuonna 2001 noin 80 prosenttia 75 vuotta täyttäneistä helsinkiläisistä asui omassa kodissaan joko yksin tai muiden henkilöiden kanssa. Toimintakyvyn heikkenemiseen liittyviä asumisvaihtoehtoja ovat asuminen palveluasunnossa tai laitoksessa.

Asumistaso on korkea

Helsingin ikääntyneiden asumisoluille on ominaista tietyt erityispiirteet. Ikääntyneiden asumistaso on korkea - ahtaasti ikääntyneistä asuu selvästi pienempi osuus

kuin muista helsinkiläistä ja ikääntyneiden asunnot ovat hyvin varustettuja. Yleisin huoneistotyyppi, joissa ikääntyneet asuvat on kaksio. Lisäksi he asuvat muita helsinkiläisiä useammin omistusasunnoissa. Suuri enemmistö ikääntyneistä asuu kerrostaloissa – tässä suhteessa ikääntyneiden asumismuoto ei poikkea muista helsinkiläisistä.

Ahtaasti asuvia oli vuonna 2001 Helsingissä yli 65 -vuotiaiden asuntokunnista 3,3 prosenttia. Kaikista asuntokunnista noin 12 prosenttia asui ahtaasti, kun ahtaasti asumisella tarkoitetaan, että asukkaita on enemmän kuin yksi henkilö huonetta kohti (keittiötä ei laskea huonelukuun).

Kaikista helsinkiläisistä 22 prosenttia asui ahtaasti ja suurin ahtaasti asuvien ryhmä ovat lapsiperheet. Ikään-

tymisen myötä ahtaasti asuminen vähenee. 55 - 64 -vuotiaiden ikäryhmästä asui ahtaasti 6 prosenttia ja 75 vuotta täyttäneistä enää 3 prosenttia. Tilavasti asuminen alkaa yleistyä ahtaasti asuminen vähetessä 50 ikävuoden tienoilla. Yli 65 -vuotiaista kymmenesosa asui tilavasti, kun esimerkiksi 30 - 39 -vuotiaista tilavasti asui vain yksi prosentti. Tilavassa asunnossa asukkailla on käytössään vähintään kolme asuinhuonetta enemmän kuin asuntokunnan henkilömäärä (keittiötä ei lasketa huoneeksi).

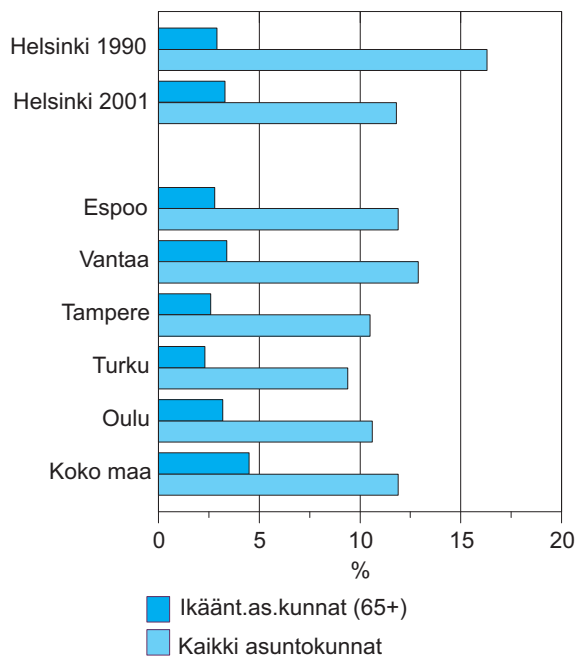
Yksi asumistason mittari on puutteellisesti varustetuissa asunnoissa asuvien lukumäärä tai osuus. Tämän mittarin mukaan helsinkiläisten ikääntyneiden asumistaso on keskimäärin korkea ja puutteellisesti asuvien määrä on suhteellisen pieni. Yhteensä puutteellisesti varustetuissa asunnoissa asuvia yli 65 -vuotiaiden asuntokuntia oli Helsingissä 2 032 eli 4 prosenttia ikääntyneiden asuntokunnista.

Eniten puutteellisesti varustettuja asuntoja on kanta-kaupungin alueella ja kaikista Helsingin puutteellisesti varustetuissa asunnoissa asuvista vanhusasukunnista puolet asui Eteläisen ja Keskisen suurpiirin alueella. Asunto on varusteiltaan puutteellinen, jos siitä puuttuu peseytymistilat ja/tai keskuslämmitys (tai sähkölämmitys) ja erittäin puutteellisesti varustettu, jos siitä puuttuu jokin seuraavista: vesijohto, viemäri, lämminvesi, WC.

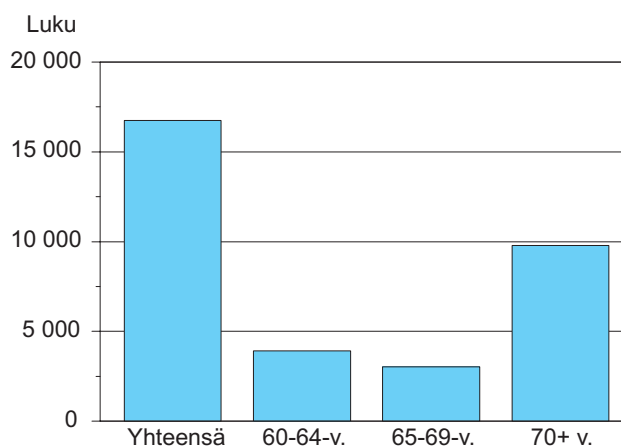
Kerrostalossa asuu 86 prosenttia

Kerrostaloasuminen on helsinkiläisille tyypillinen asuinmuoto ja tässä suhteessa ikääntyneet eivät poikkea muista helsinkiläisistä. Ikääntyneistä asuntokunnista asui vuonna 2001 kerrostaloissa 86 prosenttia, omakotitalossa 8 prosenttia ja rivitalossa 5 prosenttia. Kaikista helsinkiläisistä asuntokunnista kerrostalossa asuvia oli 85 prosenttia ja omakotitalossa 7 prosenttia.

Kuvio 7.1 Ahtaasti asuvat asuntokunnat Helsingissä 1990, 2001 ja vertailualueilla 2001

Kuvio 7.2 Yli 3-kerroksissa hissittömissä taloissa asuvat yli 60-vuotiaat 31.12.2002

Hissi liittyy kerrostaloasumiseen ja ikääntymiseen - toimintakyvyn heikkeneminen saattaa edellyttää asunnonvaihtoa, mikäli oma asunto sijaitsee hissittömän talon ylimmissä kerroksissa. Helsingin kerrostalojen asunnoista 22 prosenttia sijaitsee rakennuksissa, joissa on enemmän kuin kolme asuinkerrosta ja joissa ei ole hissiä. Yli 65 vuotiaista kaupunkilaisista asui 13 000 henkilöä näissä hissittömissä taloissa.

Kaksio yleisin asunto

Ikääntyneiden helsinkiläisten asutokunnista 40 prosenttia asui kaksioissa vuonna 2000. Kolmioissa asuvia oli noin 20 prosenttia, samoin yksiöissä asuvia.

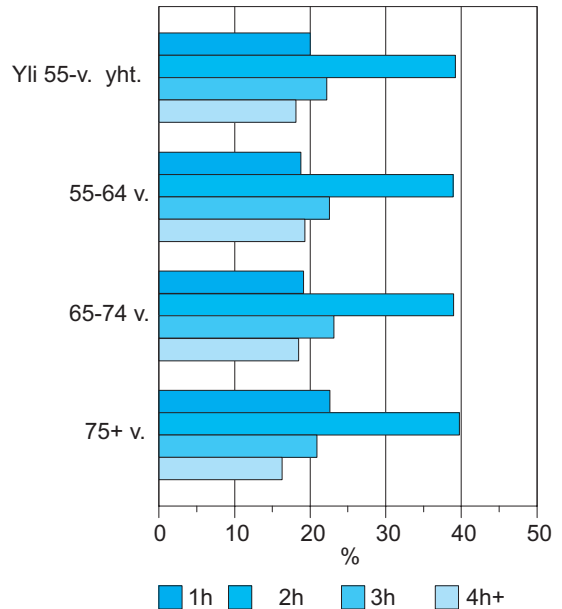
Yksinasuvilla yli 65 -vuotiailla ikääntyneillä on kaksio yleisin huoneistotyyppi - heistä asui 44 prosenttia kaksiossa. Yksiössä asuvia yksinasuvista ikääntyneistä oli vähän yli neljännes, mikä on selvästi vähemmän kuin nuoremmilla ikäluokilla. Yksinasuvilla ikääntyneillä on myös nuorempia ikäryhmiä useammin käytössään kolmio tai sitä suurempi asunto – kolmioissa tai vielä suuremmassa asunnossa asuvia oli 28 prosenttia.

Myös kahden hengen ikääntyneillä asutokunnilla on käytössään nuorempiin ikäryhmiin verrattuna suuremmat huoneistot. Kahden hengen ikääntyneistä asutokunnista kolmannes asui kolmioissa ja neljän huoneen ja keittiön/keittokomeron ja sitä suuremmassa huoneistossa asuviakin oli kolmannes. Kaksiossa kahden hengen ikääntyneistä talouksista asui 29 prosenttia ja yksiössä 4 prosenttia.

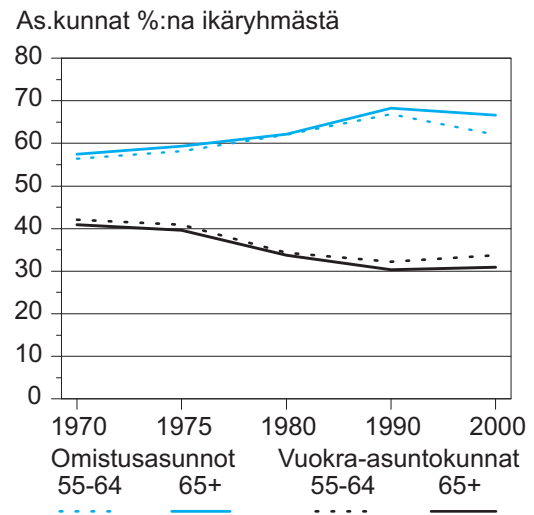
Asunnon omistaminen yleistä

Viime vuosikymmenellä tapahtunut siirtymä omistusasumisesta vuokra-asumiseen ei näy Helsingissä yli 65-vuotiaiden ryhmässä, vaikka jo hiukan nuorempien

Kuvio 7.3 Yli 55-vuotiaiden asunnon koko Helsingissä vuonna 2000

Kuvio 7.4 Ikääntyvien asutokuntien hallintaperuste, 1970–2000

55–64-vuotiaiden ikäryhmässä siirtymää voidaan todeta.

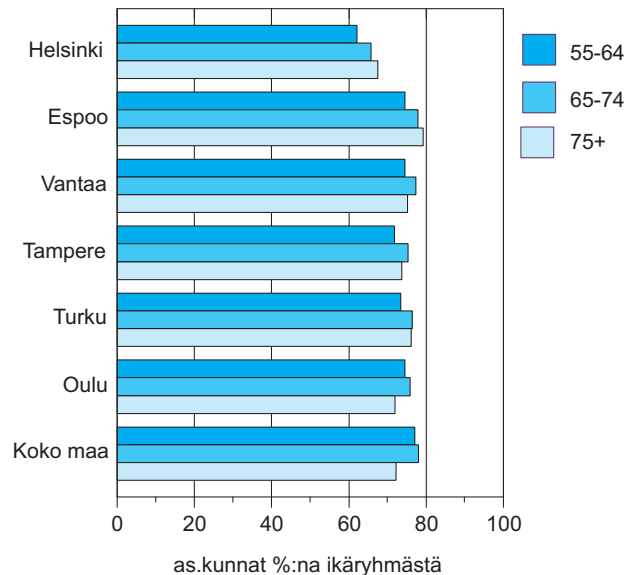
Vuonna 2000 asui yli 65 -vuotiaiden asutokunnista 67 prosenttia omistusasunnossa, kun vuonna 1990 vastaava osuus oli 68 prosenttia. Ikäryhmässä 55 - 64 -vuotiaat on tapahtunut hienoinen muutos omistusasumisesta vuokra-asumiseen, sillä vuonna 2000 omistusasunnossa asuvia oli 62 prosenttia, kun vastaavasti vuonna 1990 osuus oli 67 prosenttia. Näitä nuorempien 45 - 54 -vuotiaiden ikäryhmässä muutos on ollut suurempi – vuoden 1990 omistusasunnossa asuvien osuus 66 prosenttia oli vuoteen 2000 mennessä alentunut 55 prosenttiin. Mikäli nämä vähän nuoremmat ikäryhmät eivät tulevaisuudessa hanki omistusasuntoja, asuu kymmenen - kahdenkymmenen vuoden kuluttua nykyistä suurempi osa ikääntyneistä vuokralla.

Vuokra-asunnossa vuonna 2000 asui 31 prosenttia helsinkiläisistä ikääntyneiden asutokunnista. Arava ja korkotukivuokra-asunnossa asuminen on ikääntyneillä vähän harvinaisempaa kuin nuoremmilla ikäryhmillä. Ikääntyneistä asutokunnista asui ARA - vuokra-asunnossa vähän vajaa viidennes, nuoremmista ikäryhmistä esim. alle 30-vuotiaiden asutokunnista vähän yli neljännes. Asumisoikeusasunnossa ikääntyneistä asui hyvin pieni osuus.

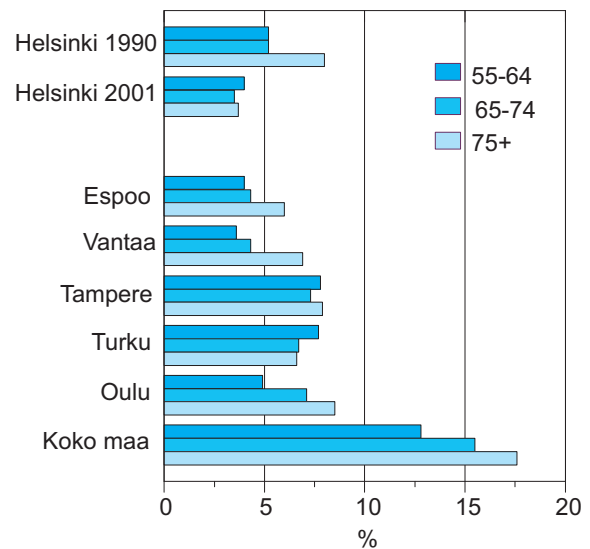
Pienimmät huoneistot kuin muissa suurissa kaupungeissa

Helsingin ikääntyneiden asuntotilanne poikkeaa jossain määrin muiden Suomen suurten kaupunkien ikääntyneiden asunto-oloista esimerkiksi asuntojen koon, talotyypin ja hallintaperusteen suhteen. Tähän vaikuttaa Helsingin asutokannan rakenne – yksiöiden ja kaksioiden suuri osuus asutokannasta, pientaloasuntojen erityisesti omakotitaloasuntojen pienempi osuus sekä Helsingin asutokannan hallintaperusterakenteen erilaisuus muihin suuriin kaupunkeihin verrattuna.

Kuvio 7.5 Omistusasunnossa asuvat ikääntyvät ja eläkeläiset asutokunnat Helsingissä ja vertailualueilla, 2000

Kuvio 7.6 Puutteellinen asuminen Helsingissä 1990, 2001 ja vertailualueilla 2001

Asumisväljyys ei muissa suurissa kaupungeissa olennaisesti poikkea Helsingin tilanteesta - Espoossa on tilavasti asuvien ikääntyneiden osuus jonkin verran suurempi kuin Helsingissä ja toisaalta Helsingissä on ahtaasti asuvien ikääntyneiden osuus hieman suurempi kuin muissa suurissa kaupungeissa.

Helsingin ikääntyneet asuvat puutteellisesti varustetuissa asunnoissa vähän harvemmin kuin muiden suurten kaupunkien ikääntyneet. Tähän osaltaan vaikuttaa se, että omakotitaloissa asuvien helsinkiläisten ikääntyneiden osuus on selvästi muita kaupungeja pienempi. Erityisesti kaikkein ikääntyneimmät näyttävät muissa suurissa kaupungeissa asuvan helsinkiläisiä heikommin. Yhteensä puutteellisesti varustetuissa asunnoissa asuvia yli 65 -vuotiaiden asutokuntia oli Helsingissä 2 032 eli 4 prosenttia ikääntyneiden asutokunnista.

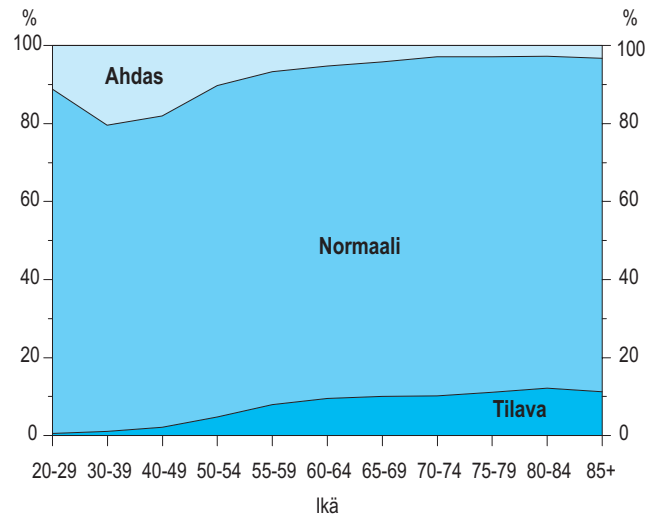
Helsinkiläiset ikääntyneet asuvat muita suuria kaupungeja useammin pienissä huoneistoissa. Helsingissä ikääntyneiden asutokunnista asui yksioissa tai kahden huoneen ja keittokomeron tyyppisessä asunnossa selvästi yli kolmannes, kun esimerkiksi Espoossa vain viidennes ja muissa suurissa kaupungeissa neljännes.

Helsinkiläisistä yli 65 -vuotiaiden asutokunnista 67 prosenttia omistusasunnossa, mutta muissa suurissa kaupungeissa ikääntyneiden omistusasunnossa asuminen on vielä yleisempää. Näissä kaupungeissa omistusasunnossa asui noin kolme neljänestä ikääntyneistä asutokunnista; Espoossa kaikista yli 65 -vuotiaiden asutokunnista omistusasunnossa asuvia oli 78 prosenttia.

Asuminen ja palvelut vai palveluasuminen ?

Palveluasunto mielletään yleensä normaaliasumista turvallisemmaksi asumismuodoksi, jossa asukkaan on mahdollista tarpeen mukaan käyttää ja saada erilaisia

Kuvio 7.7 Asutokuntien asumisväljyys Helsingissä, 2001

palveluja. Laitosasumiseen pysyvästi siirtyminen edellyttää toimintakyvyn merkittävää heikkenemistä.

Palveluasumisen kirjo on laaja. Tarjolla on kaupungin kustantamana palveluasuntoja 30 erillisessä talossa tai yksikössä ja tehostettua palveluasumista 6 ryhmäkodissa ja kolmessa asuintalossa. Lisäksi tulevat ostopalveluna hankitut noin 1000 palveluasumisen ja tehostetun palveluasumisen paikkaa. Asukkaita näissä kaupungin kustantamissa asunnoissa oli noin 4 100 henkilöä vuonna 2002. Noin neljäkymmentä yksityistä senioritaloa tarjoaa Helsingissä palveluasuntoja omistus - tai vuokrausperiaatteella.

Palvelutalon palveluihin kuuluu yleensä normaalin asuintalon hyvä palveluvarustus, päivisin paikalla oleva pieni henkilökunta ja vaihtelevasti erikseen ostettavia palveluita mm. ateriat. Tehostettu palveluasuminen tarkoittaa lisäksi yleensä myös yövalvontaa. Palvelutaloihin voi saada myös kotipalvelua. Vuonna 2002 säännöllisen kotipalvelun asiakkaana oli 876 kaupungin kustantaman palveluasumisen asukasta.

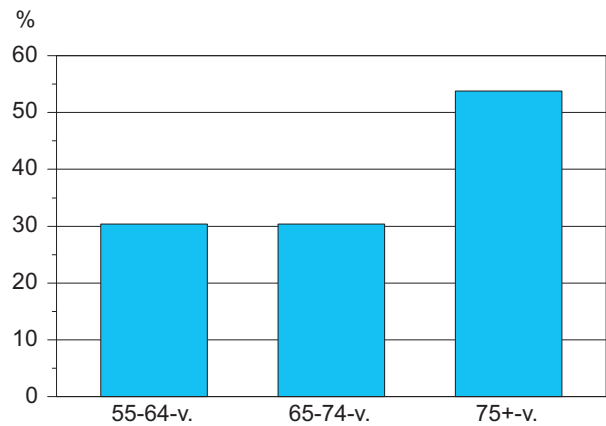
Moni normaaliin asutokantaan sisältyvä asunto on myös käytännössä muuttunut palveluasunnon tyyppi-
seksi kun ikääntyvä asukas tai asukkaat hankkivat ja
saavat joko kunnallisen tai yksityisen kotipalvelun pal-
veluja. Tarkkoja lukuja yksityisen kotipalvelun määräs-
tä ei ole, mutta vuonna 2002 kunnallista kotipalvelua ja
Vanhustyön keskusliiton kotipalvelua normaaliin asun-
toon sai yhteensä noin 7 600 yli 65-vuotiaiden kotita-
loutta. Vähintään tämä määrä normaalin asutokannan
asuntoja on siis muuttunut palveluasuntoa muistutta-
vaksi, ainakin joksikin aikaa.

Asumismuoto muuttuu iän karttuessa ja toimintakyvyn
heiketessä yksilöllisesti, mutta kuitenkin niin, että alle
65-vuotiaiden ja yli 85-vuotiaiden asumisolot poikkeaa-
vat jo huomattavasti toisistaan. Helsinkiläisten yk-
sinasuminen lisääntyy iän myötä siten, että yli 55-vuoti-
aista 40 prosenttia ja yli 75-vuotiaista jo yli puolet asui
yksin vuonna 2000. Yksin asuminen voi vanhemmalla
iällä lisätä tai aientaa palvelujen tarvetta, sillä toiminta-
kyvyn muutokset saattavat herkemmin johtaa palvelu-
tarpeen kasvuun kun kotona ei ole auttajaa.

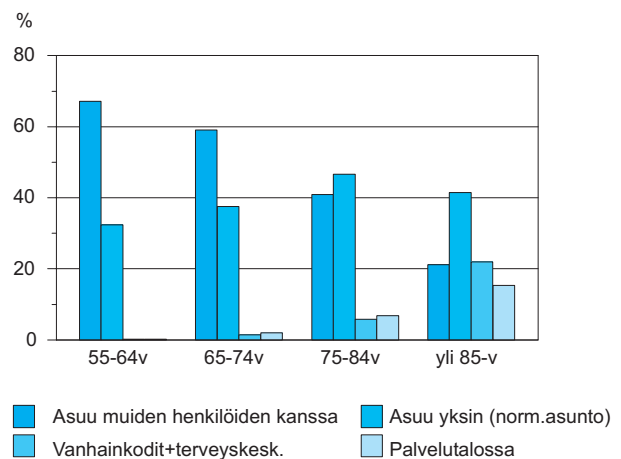
Ikäryhmä 55 -64-vuotiaat asuu yleisimmin yhdessä
muiden henkilöiden, useimmiten perheenjäsenten kans-
sa ja palveluasunnossa tai laitoksessa asuminen on hy-
vin vähäistä. Ikäryhmässä 65 -74-vuotiaat yksin asumi-
nen on edelliseen nähden yleistynyt ja palveluasunnois-
sa, vanhainkodissa tai terveyskeskuksen vuodeosastolla
asuminen on hiukan lisääntynyt.

75–84-vuotiaiden ikäryhmässä siirtyminen palvelu-
asuntoon tai laitokseen on selvästi alkanut. Kaikkiaan
noin 88 prosenttia ikäryhmästä asuu edelleen omassa
kodissaan ja lähes puolet asuu omassa kodissaan yksin.
Yli 85-vuotiaista jo noin viidesosa asuu laitoksessa ja
vain noin viidesosa kotona yhdessä muiden henkilöiden
kanssa. Palveluasunnossa asuminen on yleisempää kuin
nuoremmilla ikäryhmillä, mutta omassa kodissaan asuu
edelleen kaikkiaan liki 63 prosenttia ikäryhmästä. Tieto
henkilön asumisesta kotona, palvelutalossa tai laitok-

Kuvio 7.8 Yksinasuvat iän mukaan % väestöstä vuonna 2000

Kuvio 7.9 Asumismuoto ikäryhmittäin vuonna 2001

nessä on saatu yhdistelemällä asumisen ja sosiaalitoimen tilastoja, mistä johtuen palveluasuntoihin sisältyy tässä vain kaupungin kustantama toiminta.

Helsingissä kaupungin kustantamissa palveluasunnoissa asuminen on hiukan yleisempää kuin muissa suurissa kaupungeissa tai koko maassa yleensä. Helsingissä myös siirrytään palveluasuntoon hiukan nuorempana kuin muualla maassa, sillä palveluasunnossa asuvien 65–74-vuotiaiden ja 75–84-vuotiaiden osuus ikäryhmästä on Helsingissä muita suuria kaupunkeja ja koko maata korkeampi.

Maija Vihavainen

Lähteet:

Tilastokeskus: Asuntokanta- ja asumisolotilastot.

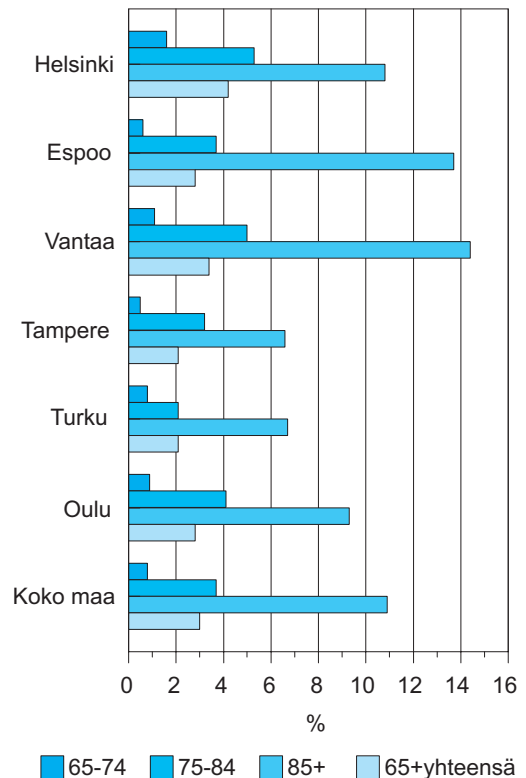
Tilastokeskus: Aluetietokanta ALTIKA.

Helsingin kaupungin sosiaalivirasto, Vanhuspalvelutilastot.

Stakes, SOTKA-tilastotietokanta.

SVT, Sosiaaliturva 2003:1.

Kuvio 7.10 Palveluasuminen, osuus ikäryhmästä % vuonna 2002

Lähde: Stakes, SOTKA-tilastotietokanta.

Kaupungin vuokra-asuntojen seniorit

Asumisväljyys kaupungin vuokra-asunnoissa, huoneistokoko m² ja m²/henkilö

% talouksista	Huoneistokoko m ²									Kaikki
	- 29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80-89	90-99	100 -	
Kaikki taloudet	6	12	17	21	15	19	6	4	1	100
Talouden vanhin yli 65 v.	17	18	17	26	12	7	2	1	0	100

% talouksista	Asumisväljyys m ² / henkilö									Kaikki
	- 29	30-39	40-49	50-59	60-69	70-79	80-89	90-99	100 -	
Taloudessa 1 yli 65-vuotias	0	25	26	19	22	6	2	0	0	100
Taloudessa 2 yli 65-vuotiasta	59	38	3	0	0	0	0	0	0	100

Helsingin kaupungin omistuksessa oli vuoden 2003 lopussa kaikkiaan noin 56 000 vuokra-asuntoa, mikä on lähes viidennes koko Helsingin asuntokannasta. Kaupungin vuokra-asunnoissa asuu yli satatuhatta helsinkiläistä. Noin joka viidennessä kaupungin vuokra-asunnossa asui ainakin yksi 65 vuotta täyttänyt tai vanhempi ikääntynyt henkilö. Seuraavassa artikkelissa kuvataan kaupungin vuokra-asumista näiden ikääntyneiden näkökulmasta. Artikkelin perustuu pääosin vuoden 2001 lopulla tehtyyn laajaan asukaskyselyyn, joka lähetettiin joka viidenteen eli noin 9 000 kaupungin vuokra-asuntoon.

Enemmistö yksin asuvia naisia

Kaupungin vuokra-asunnossa asuvien ikääntyneiden selvä enemmistö on naisia. Kun kaikista kaupungin vuokralaisista noin puolet on naisia, ikääntyneistä naisia oli lähes 70 prosenttia. Kaksi kolmesta ikääntyneestä asui yksin. Noin neljännes asui puolison tai muun kumppanin kanssa, joista ikääntyneen vanhemman kanssa asuvia aikamiespoikia tai -tyttöjä oli noin joka kahdeskymmenes. Suuremmissa talouksissa asuvia ikääntyneitä oli nelisen prosenttia. Palvelutalot eivät sisältäneet aineistoon.

Kaupungin asunnoissa asuttu pitkään ja viihdytty

Ikääntyneet, yli 65-vuotiaat kaupungin vuokralaiset ovat asuneet Helsingissä pitkään. Yli kolmekymmentä vuotta Helsingissä asuneita oli kaupungin vuokra-asukkaista joka neljäs ja yli kaksikymmentä vuotta asuneita lähes yhdeksän kymmenestä. Nykyisessä osoitteessa ikääntyneet olivat asuneet selvästi pidempään kuin nuoremmat. Noin puolet oli asunut nykyisessä asunnossaan vähintään kymmenen vuotta, joka neljäs yli kaksikymmentä vuotta. Tämän johdosta ikääntyneet ovat myös kiinnostuneita talonsa asioiden hoidosta ja osallistuvat asukas- ja talotoimikuntien toimintaan.

Ikääntyneet viihtyvät kaupungin vuokra-asunnoissa hyvin. Myös tätä nuoremmat viihtyvät, mutta jo hieman heikommin kuin ikääntyneet. Ikääntyneistä noin neljännes viihtyi erittäin hyvin ja lähes kaksi kolmesta hyvin. Huonosti viihtyviä oli vain noin joka kahdeskymmenes.

Vanhempien ikäryhmien muita paremman viihtymisen taustalla on useita syitä. Ikääntyneet asuvat pääosin vanhemmissa, kantakaupungin tuntumassa olevissa kaupunginosissa, joissa talot ovat asukkaiden vanhene-
misen johdosta rauhallisia ja myös ympäristö valmiimpaa kuin uudemmissa, lähiörakentamisen kiivaimpana aikana rakennetuissa kaupunginosissa. Sosiaaliset suhteet ovat vakiintuneempia kuin uudemmissa taloissa.

Yhdeksän kymmenestä ikääntyneestä kaupungin vuokralaisesta oli tyytyväinen asuntonsa yleiskuntoon. Viihtyvyyden ja terveydenkin kannalta asunnon kunnossapidolla on merkitystä. Vaikka asuntojen kuntoon ollaan tyytyväisiä, talon ja lähiympäristön siisteyden ja rauhallisuuden suhteen on monasti huomautettavaa. Häiriökäyttäytymiseen olisi puututtava ripeästi.

Asukkaiden mielipiteitä:

Olemme asuneet kaupungin vuokralalossa. vuodesta 1954 asti 6 lapsen kanssa, välillä isommassa asunnossa. Lasten lähdettyä, aina sai vaihtaa pienempään, olen ollut tyytyväinen vuokralainen. (Nainen 74 v., Kannelmäki)

Olen erittäin kiitollinen, saamastani kaupungin asunnostani. vanhoilla päivillä lopulta tärppäsi. Kotini on juuri sellainen, mitä minä aina haaveilin. Iso parveke ja upeat näkymät ja hyvät kulkuyhteydet. Voiko enään parempaa toivoa, että kiitoksia vaan Helsingin kaupungin kiinteistöyhtiölle eräältä tyytyväiseltä stadilaiselta. (vaikka minun nuoruudessa ei saanut puhua stadilaisista, se oli epähienoa.) (Nainen 75v., Länsi-Pasila)

Haluan puhtautta, siisteyttä, rauhallisuutta ja ystävällisyyttä. Haluan muuttaa kaksiosista 62,0 m2 kolmioon tyttären kanssa yhteen, terveyden vuoksi. En tule toimeen yksin sokean miehen kanssa. (Nainen 80 v., Malminkartano)

Toivoisin pääseväni palvelutaloon jossa olisi huone-makuuhuone (ja vuokra vastaava). Mahdollisesti Lauttasaareen, Munkkiniemeen, jossa olisi kävelytiet lähellä .' (Nainen 83 v., Pikku-Huopalahti)

Taloyhtiön pitäisi antaa alakerran asunnot liikuntavaikeuksissa oleville. Myös vanhuksille on 3 ja 4:s kerros voimien rajoilla, eli eivät enää ulkoile!' (Nainen 72 v., Herttoniemi)

Nämähän asunnot oli tarkoitettu pienituloisille. Miksi niiden vuokraa ollaan nostamassa. Kyllähän eläkeläisillekin pitäisi olla joku turva inflation varalle. (Nainen, 75 v., Malmi)

Asunnot pieniä

Kaupungin vuokra-asunnot ovat nykyiseen vaatimustasoon nähden suhteellisen pieniä. Yli sadan neliömetrin asuntoja on vain yksi sadasta ja yli 70 neliömetrin suuruisia asuntoja joka kolmas. Ikääntyneet asuvat odotetusti vielä näitäkin pienemmissä asunnoissa. Neljä viidestä ikääntyneestä asuu alle 60 neliömetrin suuruisessa asunnossa. Yli 60 neliömetrin kaksioissa tai suuremmissa asunnoissa asui vain noin kahdeksan prosenttia ikääntyneistä, yli 70 neliön asunnoissa vain parisen prosenttia ja yli 90 neliötä on käytössään vain yhdellä sadasta.

Kaupungin vuokra-asunnoissa asutaan keskimääräistä ahtaammin, sillä keskimääräinen asumisväljyys vuonna 2001 oli noin 28 m² henkeä kohden. Vastaava Helsingin luku oli 33 m² henkeä kohti. Kaupungin seniorivuokralaiset asuvat hieman muita vuokralaisia väljemmin sillä heidän käytössään oli keskimäärin 29 m² henkeä kohden.

Talous on tiukoilla

Kaupungin vuokra-asukkaat ovat pienituloista väkeä. Asukaskyselyyn vastanneet ilmoittivat kotitaloutensa yhteenlasketuiksi nettotuloiksi vuonna 2001 keskimäärin 1360 euroa.¹ Kaikkien helsinkiläisten asuntokuntien keskimääräiset nettotulot olivat tähän nähden lähes kaksinkertaiset (Korhonen 2004). Yli 65-vuotiaiden kaupungin vuokralaisten tulot ovat vielä pienemmät. Kaksi kolmesta taloudesta sai käteensä alle 1000 euroa kuukaudessa.

Jokavuotiset vuokrankorotukset tekevät asumisen pian mahdottomaksi eläkeläisille. Enemmän vuokratuloja ja kohtuuhintaisia asuntoja, niin että pysyisi itse maksamaan vuokransa tarvitsematta turvautua vuokratukiin. (Nainen 70 v., Ruoholahti)

Olin työelämässä 43 vuotta. Nettoeläkkeestäni menee vuokraan yli puolet. Puhutaan kuitenkin sosiaalisesta asumisesta, mutta ehkä Suomi onkin jonkinlainen porvarien ulkomuseo. (Mies 70 v., Laajasalo)

Asunnon korjaus on sidottu siihen osaako ja jaksako itse tehdä. Taloyhtiöltä saa maalia ym. tarvikkeita, mutta jos on sairas tai ei osaa itse korjata mitään korjauksia ei tule. Olemme asuneet 17 v. ja mitään ei ole siistitty. Itse en osaa ja mieheni ei saa tehdä mitään remonttia sydämen johdosta. (Nainen 68 v., Malmi)

Tulee 82 vuotta täyteen enkä ole vielä presettilääkkeitä syönyt enkä ole alkoholia nauttinut siinä se salaisuus on. Ensimmäinen oli kilpaurheilu ja sitten kuntoilu.. 30 mehtä vuotta perään. (Mies 82 v., Koskela)

Kun rakentaisivat hissit tähän rappuun pian olen jo vanha alkaa kävely tuntua näissä rapuissa 32 vuotta kuntokävelyä. (Nainen 70 v., Laajasalo)

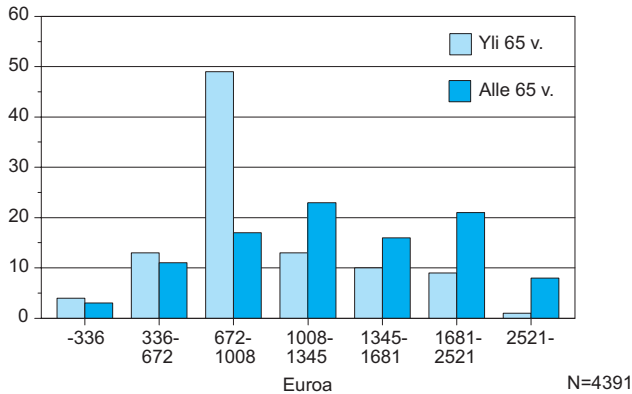
Jos talvisin pidettäisiin tuo piha kunnossa, ei ole hiekkaa paljon ollenkaan. Kaaduilla, murtu selkä ja kylkiluut helmikuussa, sattuu eikä kunnossa. Se tuli minulle maksamaa, kipu, lääkkeet ym. (Nainen 72 v. Puotinharju)

Kiinteistön huolto huonontunut vuosi vuodelta. Salitaan kaikenlainen häiriökäyttäytyminen, jota pitää ymmärtää ja sietää. Normaalisti elävä ja järjestyssääntöjä noudattava on "häirikkö". Taloyhtiön hoitohenkilökunnalta puuttuu oma-aloitteisuus. Puutteita ei nähdä (tai ei haluta nähdä) vaan kaikesta pitää erikseen huomauttaa.' (Nainen 69 v., Vesala)

¹Kyselyissä ilmoitetut tulotiedot ovat yleensä jonkin verran pienemmät kuin esim. verotukseen

Kuvio 7.11 Ikääntyneiden ja muiden kaupungin vuokralaistalouksien nettotulot oman ilmoituksen mukaan kuukaudessa v. 2001

Muuten rauhallista, mutta viime aikoina on yöllä muutaman kerran joku yrittänyt väkisin ulko-ovesta sisään, en tiedä asuuko hän tässä rapussa, vai lieneekö jonkun poikaystävä. Täytynee puuttua asiaan, jos meteli jatkuu. Olen niin liikuntarajoitteinen, etten ole oikein perillä asioista. Ainakin minulla on auttavaisia, mukavia naapureita ja muutenkin olen kaiken kaikkiaan tyytyväinen vuokralainen.’ (Nainen 70 v. Siilitie)

Asunnossamme on ilmennyt hometta ja kosteutta, jonka seurauksena olemme molemmat sairastuneet. Mieheni sairastaa astmaa ja verenpainetauti. Minä olen myös sairas. Olemme toivoneet, että saisimme lämpimän asunnon, jossa ei olisi hometta ja lämpö, ettei tarvitsisi palella. Murheellista mutta totta. Isännöitsijätoimisto ei välitä mitään. Kaksi kertaa sain lähteä omasta kodistani Laatokan kauniista Karjalasta.’ (Nainen 78 v., Pohjois-Haaga)

Edulliset vuokrat elinehto

Kaupungin aravavuokra-asuntojen vuokrat eivät määrydy markkinaperusteisesti, vaan aiheutuneiden hoito- ja pääomakustannusten perusteella. Vuokrat ovat tämän johdosta selvästi vastaavanlaisia yksityisiä vuokra-asuntoja halvempia. Keskimääräinen vuokra kaupungin kiinteistöyhtiöissä vuonna 2003 oli 7,66 euroa neliötä kohden kuukaudessa. Vaparaohitteisten asuntojen keskimääräinen vuokra Helsingissä vuonna 2003 oli 11,81 euroa kuukaudessa.

Monelle pienituloiselle vuokralaiselle kaupungin vuokra-asuntojen vuokrat ovat silti kalliita. Kaupungin vuokralaisten saamista nettotuloista keskimäärin noin kolmannes, 32 prosenttia meni vuokraan, saatu asumistuki huomioidenkin. Ikääntyneillä vuokrien osuus tuloista oli tätäkin suurempi, 34 prosenttia, vaikka vuokrat asuntojen pienestä koosta johtuen ovat keskimääräistä halvempia.

Jos tavoitteena pidetään, että korkeintaan neljännes käytettävissä olevista tuloista saisi kulua asumiseen, oli näin hyvässä asemassa kaikista kaupungin vuokra-asunnoissa asuvista vain noin joka kolmas. Ikääntyneistä näin hyvässä tilanteessa oli vain noin joka neljäs, 26 prosenttia. Silti kaupungin vuokralaiset - ikääntyneet mukaan lukien - olivat vielä vuonna 2001 suhteellisen tyytyväisiä vuokriinsa. Tyytyväisiä oli joka toinen ja erittäin tyytyväisiä lähes joka kymmenes. Vuokraansa tyytymättömiä tai erittäin tyytymättömiä oli joka neljäs, ikääntyneistä jonkin verran vähemmän.

Monessa yhtiössä tehdyt suuret vuokrankorotukset huolestuttivat. Noin joka kolmas vuokralainen arvosteli viime vuosien aikana tapahtunutta vuokrien kehitystä aikaisempaa huonommaksi ja noin joka kymmenes paljon huonommaksi.

Terveys alkaa reistailla

Ikävuosien kertyessä myös terveydentila alkaa heiketä. Kun alle 65 vuotiaista kaupungin vuokralaisista noin puolet arvioi oman terveydentilansa hyväksi, ikääntyneistä näin hyväksi terveytensä näki enää vain joka kymmenes. Melko huonoksi tai huonoksi arvioi ikääntyneistä oman terveydentilansa joka neljäs.

Asuminen koetaan turvalliseksi ja vain harvat harkitsevat muuttoa

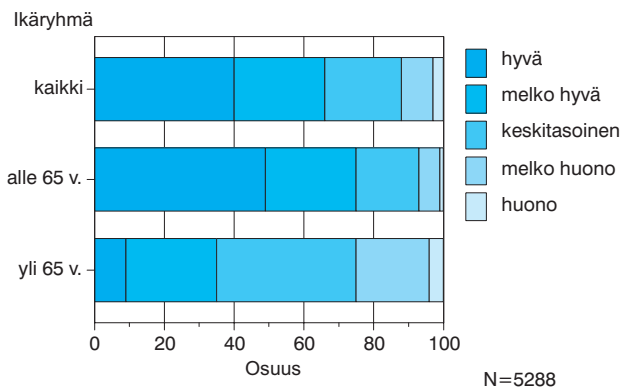
Useimmat ikääntyneet kokevat lähiympäristönsä oman asuintalonsa ja alueensa turvalliseksi. Vain noin joka kahdeskymmenes ikääntynyt oli jokseenkin tai täysin eri mieltä väitteestä, että rapussa ja pihalla on turvallista iltaisin. Omalla asuinalueellaan turvattomuutta kokeneita oli hieman enemmän. Noin yksi kahdeksasta oli eri mieltä väitteestä, että asuinalueella on turvallista liikkua iltaisin.

Vain harva ikääntynyt kaupungin vuokralainen on lähi-vuosina muuttoaikeissa, sillä liki 85 prosenttia ei ollut suunnitellut muuttoa lähimmän vuoden aikana. Nuoremmissa ikäryhmistä noin joka toinen, 53 prosenttia oli suunnitellut muuttoa seuraavien viiden vuoden aikana.

Tärkeimmät syyt muuttaa nykyisestä asunnosta olivat ikääntyneillä terveyteen liittyviä. Noin joka kolmas oli harkinnut muuttoa tästä syystä. Seuraavaksi tärkeimmäksi syyksi nousivat henkilökohtaiset syyt, 15 prosenttia vastanneista. Korkeiden asumiskustannusten johdosta halusi muuttaa noin joka kymmenes, 11 prosenttia ja noin joka kahdeskymmenes, 6 prosenttia ilmoitti tärkeimmäksi muuttoaikeidensa syyksi liian suuren asunnon. Palvelutaloon halusi myös noin joka kymmenes, 11 prosenttia vastanneista. Muut syyt muuttaa olivat harvinaisempia.

Muilla kaupungin vuokralaisilla muuttoaikeiden syyt olivat hieman eri järjestyksessä kuin ikääntyneillä. Tärkein muuttoaikeiden syy oli lisätilan tarve. Seuraavaksi

Kuvio 7.12 Kaupungin vuokra-asukkaiden terveys ikäryhmittäin – oma arvio

tärkeimmiksi syyksi nousivat korkeat asumiskustannukset, henkilökohtaiset syyt, terveydelliset syyt, halu muuttaa pientaloon ja lapsille sopimaton kasvuympäristö.

Asukaskysely

Artikkeli perustuu pääosin vuoden 2001 lopulla tehtyyn laajaan asukaskyselyyn, joka lähetettiin joka viidenteen kaupungin vuokra-asuntoon (9000). Asunnot, joihin kysely lähetettiin, valittiin satunnaisesti kaupungin aravakiinteistöyhtiöiden asunnoista ja osoitettiin asuntojen vanhimmalle henkilölle. Kaksi kolmesta kyselyn saaneesta vastasi kyselyyn.

Erkki Korhonen

Lähteet:

Korhonen Erkki (2004). Asumisviihtyvyyden Helsingin kaupungin vuokratuloissa, Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1:2004.

8. Terveys ja terveystalveluiden käyttö

Keskimääräinen jäljellä oleva elinaiika iän mukaan 1986-2000 Helsingissä

Ikä, vuotta	1986-90*	1991-95*	1996-2000*
0-vuotiaat	74,15	75,64	76,80
55-vuotiaat	23,38	24,55	25,13
65-vuotiaat	15,94	16,78	17,21
75-vuotiaat	9,70	10,31	10,53
85-vuotiaat	5,06	5,53	5,30

*Vuosikeskiarvo

Lähde: Väestömuutokset Helsingissä 1997-2000. Helsingin kaupungin tietokeskus, Tilastoja 2002:1

Helsingiläisten elinajan odote on pidentynyt kymmenessä vuodessa vajaalla kolmella vuodella. Se on nyt 76,8 vuotta, mikä on noin vuoden lyhyempi kuin maassa keskimäärin. Helsingiläisillä naisilla odotettavissa oleva elinikä on 80,1 ja miehillä 72,8 vuotta. Tilastokeskuksen mukaan keskimääräinen elinajan odote oli Suomessa vuonna 2001 naisilla 81,6 ja miehillä 74,6 vuotta. (Helsingin kaupungin tietokeskus 2003)

Iäkkään ihmisen terveys on aina kokonaisuus, johon vaikuttaa yksilön fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen terveys sekä kognitiiviset kyvyt ja toimintakyky. Sai-

rauksien ennaltaehkäisyn mahdollisuuksien heiketessä nousee sairauksien varhaisvaiheiden tunnistaminen sekä niiden pahenemisen ehkäisy ja elämänlaadun säilyttäminen tai parantaminen tärkeään asemaan. Vanhuus on eri asia kuin sairaus ja vanheneminen voidaan kokea muistakin syistä vaikeaksi kuin siksi, että terveys pettää ja kunto rapistuu. (Hietanen ja Lyyra 2003, Karisto ym. 2003, Karjalainen 1999)

Taulukko 8.1 Keskimääräinen jäljellä oleva elinaika iän ja sukupuolen mukaan 1986–2000

Ikä, vuotta	Helsinki 1986-90*	1991-95*	1996-2000*	Koko maa 1996-2000
Miehet				
0	69,49	71,32	72,81	73,5
55	19,85	21,37	21,96	22,6
65	13,19	14,21	14,69	15,0
75	8,06	8,71	8,95	8,9
85	4,55	4,92	4,62	4,7
Naiset				
0	78,00	79,19	80,09	80,8
55	25,81	26,76	27,46	27,9
65	17,45	18,24	18,77	19,1
75	10,37	10,95	11,20	11,3
85	5,18	5,68	5,48	5,6

*Vuosikeskiarvo

Lähde: Väestönmuutokset Helsingissä 1997-2000. Helsingin kaupungin tietokeskus, Tilastoja 2002:1

Elämäntavat ja terveydentila

Helsingiläisten vanhusten terveydentilaa on viimeksi kattavasti selvitetty vuonna 1992 ja tutkimuksen tulokset olivat varsin samansuuntaisia valtakunnallisten tulosten kanssa. Yleisimpiä helsinkiläisvanhusten sairausryhmiä olivat sydän- ja verenkiertoelinten sairaudet sekä tuki- ja liikuntaelin sairaudet. Iän myötä yleistyvät sydämen vajaatoiminta, yleinen valtimonkovettumistauti, nivelrikko, vakava depressio ja Parkinsonin tauti. (Valvanne 1992)

Kansanterveyslaitos on selvittänyt 65-84 -vuotiaiden suomalaisten terveyttä ja terveyskäyttäytymistä sekä niissä 1990-luvulla tapahtuneita muutoksia. Hyvin moni eläkeikäinen kokee terveytensä vähintään keskitasoiseksi, vaikka heillä esiintyykin varsin usein erilaisia sairauksia ja oireita. Elämäntyytyväisyys ja arkipäi-

vän kokemukset ovat suhteellisen hyvällä tasolla. Ruokatottumukset ovat muuttuneet 1990-luvun aikana terveellisempään suuntaan ja tupakointi on vähäistä työikäiseen väestöön verrattuna, mutta alkoholinkäyttö on lisääntynyt. Eläkeikäiset harrastavat runsaasti kävelyä ja heidän arjen toimintakykynsä on hieman parantunut. Korkeammin koulutetut syövät terveellisemmin, mutta käyttävät sen sijaan alkoholia enemmän kuin vähemmän koulutetut. Tupakoinnin ja liikunnan määrässä ei koulutusryhmien välillä ole merkittäviä eroja. (Sulander ym. 2001)

Koska ikääntyneiden toimintakyky on parantunut, kasvava palvelutarve vasta myöhemmällä iällä kuin aikaisemmin. Säännöllisen kotihoidon piiriin tullaan keskimäärin 76-vuotiaana ja pitkäaikainen laitoshoido alkaa noin 81 vuoden iässä. Huolenpidon ja hoivan tarve kasvaa erityisesti vasta yli 85-vuotiailla. Monet sairaudet

yleistyvät ikääntymisen myötä ja väestön vanheneminen voi kasvattaa tällaisten sairauksien esiintyvyyttä, vaikka väestön keskimääräinen terveydentila kohenisi-kin ja sairauksien ilmaantuvuutta saataisiin hieman pienennettyä. (Terveyttä ja hyvinvointia näyttöön perustuvalla hoitotyöllä 2003, Karisto ym. 2003)

Ikääntyneiden yleisimpiä terveysongelmia ovat edelleen sydän- ja verisuonitaudit, tuki- ja liikuntaelin-sairaudet, syövät sekä mielialasairaudet. Iäkkään väestön yleisin tapaturmien ja vammojen aiheuttaja on kaatuminen. Seurauksena on usein lonkkamurtuma, jonka johdosta osa omatoimisista vanhuksista jää sairaalahoitoon. Muita uhkia erityisesti kotona asuville vanhuksille ovat lääkkeiden ja alkoholin käyttö, yksinäisyys ja masennus. (Routasalo ym. 2003, Terveyttä ja hyvinvointia näyttöön perustuvalla hoitotyöllä 2003)

Erityisen suuri haaste kotona asumiselle ovat dementoituvat sairaudet. Suomen yli 65-vuotiaista noin 8 prosenttia ja yli 85-vuotiaista noin 35 prosenttia kärsii vähintään keskivaikeasta dementiaasta. Määrän ennakoitaan kasvavan runsaasti ja huolimatta lääkehoidon ja teknologian kehityksestä, valtaosa dementoituneista päätyy elämänsä loppuvaiheessa ainakin joksikin aikaa laitoshoidon. (Terveyttä ja hyvinvointia näyttöön perustuvalla hoitotyöllä 2003, Valvanne ym. 2002).

Iskeemiset sydänsairaudet ovat olleet helsinkiläisten yleisimmät kuolinsyyt jo pitkään ja ne ovat myös ikääntyneiden yleisimpiä kuolinsyitä. Iän myötä kuolinsyynä yleistyvät aivoverisuonien sairaudet, dementiat ja keuhkokuume. Yli 85-vuotiailla myös tapaturmat ovat nuorempia ikäryhmiä selvästi yleisempi kuolinsyy.

Taulukko 8.2 Viisi yleisintä kuolinsyytä ikäryhmittäin, 3 vuoden keskiarvo

	Vuosien 2000-2002 keskiarvo				
	Kuolleita koko väestö	45-64	65-74	75-84	85+
Kaikki kuolinsyyt	5 140	905	880	1 449	1 589
Iskeemiset sydänsairaudet	1 166	145	216	370	427
Aivoverisuonien sairaudet	489	45	68	163	205
Dementiat	400	-	9	97	294
Keuhkokuume	295	27	30	82	149
Tapaturmat yhteensä	273	91	38	32	38
	1 000 asukasta kohti				
Kaikki kuolinsyyt	9,3	6,5	22,3	56,6	168,6
Iskeemiset sydänsairaudet	2,1	1,0	5,5	14,4	45,3
Aivoverisuonien sairaudet	0,9	0,3	1,7	6,4	21,8
Dementiat	0,7	-	0,2	3,8	31,2
Keuhkokuume	0,5	0,2	0,8	3,2	15,8
Tapaturmat yhteensä	0,5	0,6	1,0	1,3	4,1

Lähde: Tilastokeskus. Henkilötilastot. Kuolinsyyt. Helsingin kaupungin tietokeskuksen erillistilaus.

Työkäisistä 55-64 vuotiaista helsinkiläisistä oli heikon terveydentilan vuoksi työkyvyttömyyseläkkeellä lähes 12 000 henkilöä vuoden 2002 lopussa. Määrä on hiukan yli puolet kaikista työkyvyttömyyseläkettä saaneista. Tavallisimpia työkyvyttömyyseläkkeeseen johtaneita syitä ovat erilaiset mielenterveyden ongelmat kuten skitsofreniat ja mielialahäiriöt, selkä- ja nika-masairaudet, nivelrikko ja aivoverisuonien sairaudet sekä iskeemiset sydänsairaudet. Sukupuolten välillä ei ole suuria eroja mielenterveydellisiä syitä lukuun ottamatta, jotka ovat naisilla selkeästi miehiä yleisempiä työkyvyttömyyden aiheuttajia. (Kansaneläkelaitos 2004)

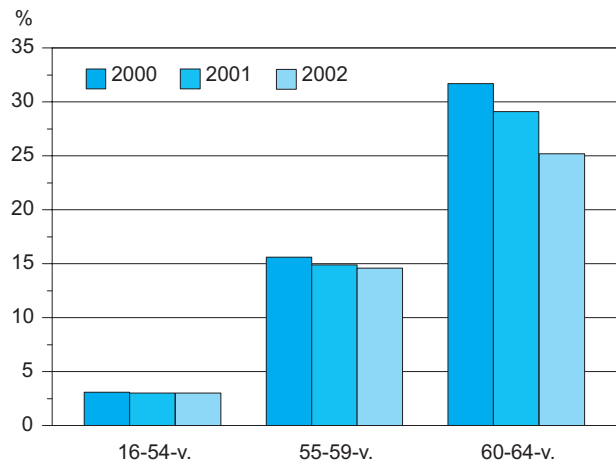
Vastaavan ikäiseen väestöön suhteutettuna työkyvyttömyyseläkkeensaajien osuuden voidaan todeta alentuneen selvästi 2000-luvun alkuvuosina, mutta kuitenkin 15 prosenttia 55-59-vuotiaista ja neljäsosa 60-64-vuotiaista helsinkiläisistä oli työkyvyttömyyseläkkeellä vuonna 2002.

Avohoidon käynnit

Helsingin perusterveydenhuollon lääkärikäyntien määrässä tapahtui kaikissa ikäluokissa huomattava lasku vuodesta 2000 vuoteen 2001. Tämä on nähtävissä myös ikääntyneen väestön lääkärikäyntien määrissä. Osa käyntimäärien laskusta selittää vuoden 2001 lääkärilakko. Vuosina 2002 ja 2003 on yli 65-vuotiaan väestön lääkärikäyntien määrä ollut noin 153 000 käyntiä vuositain.

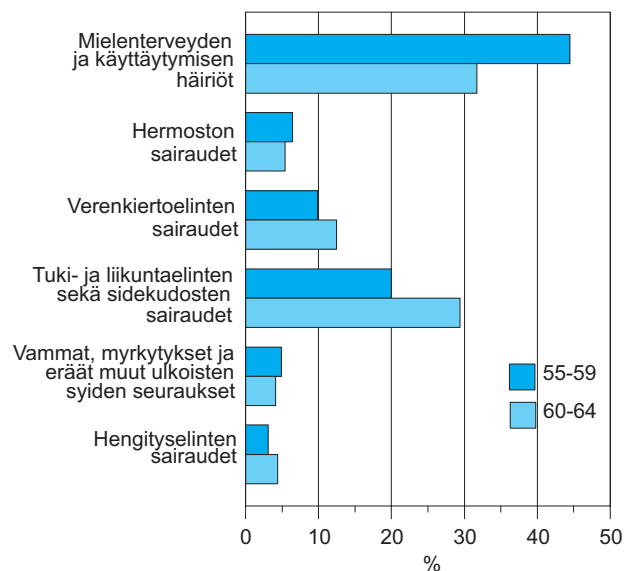
Hammashuollon käynneissä on tapahtunut selkeä kasvu yli 65-vuotiaiden osalta vuodesta 2002 vuoteen 2003. Kasvu johtuu lakimuutoksesta, joka toi koko väestön kunnallisen hammashuollon piiriin.

Kuvio 8.1 Työkyvyttömyyseläkkeensaajat Helsingissä 2000–2002, osuus ikäryhmästä %

Lähde: Kansaneläkelaitos.

Kuvio 8.2 Kuusi yleisintä työkyvyttömyyseläkkeen syytä Helsingissä vuonna 2001

Lähde: Kansaneläkelaitos.

Somaattisen ja psykiatrisen erikoissairaanhoidon käyntimäärät ovat ikääntyneen väestön osalta säilyneet melko samansuuntaisina kahden viimeisen tarkasteluvuoden ajan.

Kotisairaanhoidon käyntien määrä on vaihdellut tarkasteluvuosina hieman alle 400 000 käynnistä lähes 440 000 käyntiin. Osa lisäyksestä selittää koillisen kotihoiton kokeilu, jossa kotipalveluhenkilöstöä siirtyi sosiaalivirastosta terveystarveeseen. Yli 75-vuotiaiden asiakkaiden määrä on kasvanut vuodesta 2001 vuoteen 2003. Kotihoitoa on kohdennettu aikaisempaa selkeämmin iäkkäämpiin, yli 75- ja 85-vuotiaisiin henkilöihin.

Helsingissä vuonna 2001 tehdyn kotihoiton asiakaskyselyn mukaan helsinkiläisistä kotihoiton asiakkaista koki terveytensä erittäin tai melko hyväksi 13 prosenttia, tyydyttäväksi 48 prosenttia ja melko tai erittäin huonoksi 39 prosenttia. Toimintakyvyttömiä vastaajista oli ainoastaan 1 prosentti ja toimintavajetta ei ollut lainkaan 4 prosentilla. Vain välinetoimintojen (kevyet ja raskaat taloustyöt, ruuan valmistus, ruokaostosten teko, lääkkeiden otto ja asiointi kodin ulkopuolella) vajetta oli 31 prosentilla ja vajetta sen lisäksi myös perustoinnoissa (ruokailu, vuoteesta nousu ja vuoteeseen meno, pukeutuminen ja riisuutuminen, peseytyminen, sisällä liikkuminen, ulkoilu, wc:ssä käynti) oli 64 prosentilla vastanneista. Kotihoidossa olevien asiakkaiden itse arvioima toimintakyky oli jonkin verran alentunut verrattuna vuonna 1995 hoidossa olleisiin nähden. (Itkonen ym. 2002)

Helsingiläisten ikääntyneiden sairauksista kertovat omalta osaltaan myös eläkkeensaajien hoitotukia ja vammaistukea saavien määrät. Eläkkeensaajien hoitotukia sai Helsingissä vuonna 2003 yhteensä 8 500 asukasta ja vammaistukia 238. Tavallisimmat eläkkeensaajien hoitotukien myöntämisperusteet olivat aivoverisuonien sairaudet, mielenterveyden ongelmat, reuma, iskeemiset sydänsairaudet sekä nivelrikko. (Kansaneläkelaitos 2004)

Taulukko 8.3 Perusterveydenhuollon lääkärikäynnit ja hammashuoltokäynnit sekä erikoissairaanhoidon avohoitokäynnit (somaattinen ja psykiatrinen) 2000–2003

	2000	2001	2002	2003
Lääkärikäynnit				
65-74 v	92 674	81 715	76 143	75 147
75-84 v	68 670	59 539	58 535	58 990
85 + v	21 741	16 966	18 507	19 203
Yhteensä	183 085	158 220	153 185	153 340
%:a kaikista käynneistä	30,2	30,9	31,8	33,4
Perusterveydenhuolto, hammashuolto käynnit				
65-74 v	3 504	3 304	4 323	14 399
75-84 v	4 531	4 510	5 521	8 313
85 + v	1 780	2 026	2 023	2 510
Yhteensä	9 815	9 840	11 867	25 222
%:a kaikista käynneistä	2,6	2,4	2,8	6,0
Erikoissairaanhoidon, avohoito, somaattinen ja psykiatrinen, käynnit				
65-74 v	112 740	110 954	108 823	112 065
75-84 v	65 513	60 877	65 265	64 760
85 + v	18 804	17 561	17 638	18 665
Yhteensä	197 057	189 392	191 726	195 490
%:a kaikista käynneistä	22,5	21,8	20,3	21,1

Lähde: Helsingin kaupunki terveyskeskus.

Taulukko 8.4 Kotisairaanhoidon käynnit ja asiakkaat 2000–2003.

	2000	2001	2002	2003
Käynnit				
65-74 v	86 765	82 495	85 803	81 522
75-84 v	193 320	174 846	176 492	174 265
85 + v	156 461	136 580	137 764	160 617
Yhteensä	436 546	393 921	400 059	416 404
Asiakkaat				
65-74 v	2 340	2 434	2 504	2 269
75-84 v	4 745	4 597	4 915	4 851
85 + v	3 638	3 596	3 677	3 986
Yhteensä	10 723	10 627	11 096	11 106
Asiakkaiden osuus väestöstä, %				
65-74 v	5,93	6,16	6,31	5,67
75-84 v	18,50	17,76	18,84	18,50
85 + v	38,42	37,94	38,58	41,09
Yhteensä	14,4	14,2	14,7	14,6

Lähde: Helsingin kaupunki terveyskeskus.

Yksityiset terveyspalvelut

Yksityislääkärin käyttö on Helsingissä huomattavasti yleisempää kuin maassa keskimäärin ja myös ikääntyvät käyttävät yksityisten yleis- ja erikoislääkäreiden enemmän. Helsingin ikääntyneistä palveluja eniten käyttävä ryhmä ovat 75-84 -vuotiaat, joista yli 60 prosenttia oli käynyt yksityislääkärin vastaanotolla vuonna 2002.

Yksityisiä palveluja tarjoaa Helsingissä myös viisi yksityissairaala. Yksityissairaalapalvelujen osuus kaikista hoitopäivistä on varsin pieni.

Lääkkeiden käyttö

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin väestöstä kaikkiaan 61,5 prosenttia käytti sairausvakuutuksen korvaamia lääkkeitä vuoden 2003 aikana, mikä on koko maan 63,1 prosentin tasoa hiukan vähemmän. Lääkkeiden käyttö tunnetusti lisääntyy iän tuomien sairauksien myötä ja koko maan tasolla yli 65-vuotiaista jo 89 prosenttia tarvitsi sairausvakuutuksen korvaamaa lääkettä. (*www.kela@fi*)

Eräissä vaikeissa ja pitkäaikaisissa sairauksissa lääkkeitä korvataan sairausvakuutuksesta ylempään tai alemman erityiskorvausluokan mukaan 75 tai 100 prosenttisesti. Koko maassa erityiskorvattuihin lääkkeisiin oikeutettuja oli kaikkiaan 33,4 prosenttia väestöstä vuoden 2002 lopussa.

Helsingissä myös erityiskorvattuihin lääkkeisiin oikeutettujen osuus jää koko maata alemmalle tasolle ollen noin 25 prosenttia vuoden 2002 lopussa, mutta on noususuunnassa muutama vuoteen verrattuna. Samoin kuin sairausvakuutuksen korvaamien lääkkeiden, myös erityiskorvattavien lääkkeiden tarve nousee iän myötä ja yli 75-vuotiailla on jo käytössään keskimäärin useampi kuin yksi erityiskorvattava lääke.

Taulukko 8.5 Yksityisten yleis- ja erikoislääkäreiden käynnit ja kävijämäärät 2000–2002. Helsinki, koko maa

Ikä	Helsinki			Koko maa 2002
	Kävijät/ikäryhmä, %			
	2000	2001	2002	
55-64	46,8	51,9	49,3	37,1
65-74	53,0	56,7	56,7	40,3
75-84	60,5	63,3	63,1	44,6
85+	49,4	51,6	51,1	35,7
Yhteensä	51,5	55,4	54,1	39,5
Väestö yhteensä	36,3	38,9	38,3	28,5

Lähde: Kansaneläkelaitos.

Taulukko 8.6 Oikeudet erityiskorvattaviin lääkkeisiin henkeä kohden Helsingissä 2000–2002

Ikäryhmä	2000	2001	2002
55-59	38,2	38,9	39,6
60-64	53,8	54,2	54,9
65-69	73,1	73,8	74,2
70-74	88,8	91,4	92,8
75-79	102,3	103,8	105,7
80-84	111,5	114,9	116,9
85+	110,7	111,1	111,9
Yhteensä	72,0	72,5	72,8
Väestö yhteensä	24,5	25,1	25,6

Lähde: Kansaneläkelaitos.

Helsingiläisten yleisimmät erityiskorvattuihin lääkkeisiin oikeuttaneet sairaudet olivat vuonna 2002 krooninen verenpainetauti, krooninen keuhkoastma, krooninen sepelvaltimotauti ja diabetes, joiden osuus oli liki 60 prosenttia kaikista helsinkiläisten erityiskorvausoi-keuksista.

Terveysthuollon laitospalvelujen käyttö

Yli 65-vuotiaan väestön perusterveydenhuollon laitoshoitopäivät (akuuttisairaalahoido ja pitkäaikais-sairaanhoido) ovat vähentyneet vuodesta 2000 vuoteen 2003 yhteensä lähes 90 000 hoitopäivällä. Vähennys on laitoshoidolle asetettujen tavoitteiden mukainen: pitkä-aikaishoidon sairaansijoja pyritään vähentämään tehos-tamalla kotihoitoa ja muuttamalla hoitopaikkarakenneta enemmän palvelutalo- ja vanhainkotipainotteiseksi. Lisäksi akuuttihoitajaksija pyritään lyhentämään.

Erikoissairaanhoidon laitoshoidossa tilastoidaan sekä hoitopäiviä että hoitajaksija. Hoitajaksija määrä on 65-vuotiaan väestön osalta säilynyt lähes samana kaikina tarkasteluvuosina.

Psykiatrisen erikoissairaanhoidon laitoshoitopalveluja tuottavat sekä Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri (HUS) että Helsingin terveystakeskus. HUS:ssa laitoshoido tilastoidaan erikoissairaanhoidon tapaan hoitajaksija ja terveystakeskuksessa taas hoitopäivinä. Psykiatrisen hoitajaksija ovat vähentyneet psykiatrisen osastohoidon siirryttyä entistä enemmän Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiriltä Helsingin terveystakeskuksen omaksi toiminnaksi. Psykiatrisen hoitopäivissä on ollut tarkastelujaksolla vuosittaista vaihtelua. Vuonna 2003 hoitopäiviä toteutui yli 65-vuotiaan väestön osalta 6 800.

Helsingiläisistä 65-74 -vuotiaista oli kunnallisessa sairaalahoidossa vuonna 2002 yhteensä 19,8 prosenttia ja yli 75-vuotiaista 37,3 prosenttia. Hoidossa olleiden osuudet ovat laskeneet vuodesta 1995. Helsingiläisiä ikääntyneitä hoidetaan kunnallisissa sairaaloissa maan keskiarvoa vähemmän.

Vuonna 2002 oli Helsingissä pitkäaikaishoidossa 65-74 -vuotiaista yhteensä 0,5 prosenttia ja yli 75-vuotiaista 3,7 prosenttia. Osuudet ovat pienentyneet vuodesta 1995, mutta ovat yhä yli maan keskiarvojen, jotka

Taulukko 8.7 Perusterveydenhuollon laitoshoitopäivät ja erikoissairaanhoidon hoitajaksot (somaattinen ja psykiatrisen) 2000–2003

Perusterveydenhuolto, hoitopäivät

	2000	2001	2002	2003
65-74 v	140 198	145 304	133 096	132 340
75-84 v	327 929	327 667	324 892	295 703
85 + v	408 332	399 756	359 731	361 208
Yhteensä	876 459	872 727	817 719	789 251

Somaattinen erikoissairaanhoido, hoitajaksot

65-74 v	11 852	11 098	11 730	10 854
75-84 v	11 004	9 802	10 357	9 966
85 + v	4 434	4 137	4 327	4 243
Yhteensä	27 290	25 037	26 414	25 063

Psykiatrisen erikoissairaanhoido, hoitajaksot

65-74 v	461	354	301	133
75-84 v	361	274	258	226
85 + v	123	82	58	45
Yhteensä	945	710	617	404

Lähde: Helsingin kaupunki terveystakeskus.

vuonna 2002 olivat 65 -74 -vuotiaista 0,3 prosenttia ja yli 75-vuotiaista 2,7 prosenttia.

Vanhuksille kohdenneet erityispalvelut

Helsingissä julkisessa terveysthuollossa ei ole erityisesti ikääntyneelle väestölle suunnattuja geriatrisia palvelupisteitä, vaan terveysthuollon toimipisteet palvelevat kaikkia ikäryhmiä. Ikääntyneet ovat suurimpia palvelujen käyttäjäryhmiä terveystakeskuksen kotihoitossa, akuuttisairaalahoidossa ja pitkäaikaissairaanhoidossa.

Osa ikääntyneestä väestöstä tarvitsee arjesta selviytyäkseen apuvälineitä. Niitä voi Helsingissä lainata joko terveystakesmien kautta tai keskitetystä apuvälineyksiköstä. Tavallisimpia lainattavia välineitä ovat

Taulukko 8.8 Kunnallisissa sairaaloissa vuoden aikana hoidetut 65-74-v., 75+v. sekä kaikki yhteensä potilaat erikoisalan mukaan %:a vastaavasta ikäryhmä 1995 ja 2002

Vuosi	Psykiatrian erikoisala			¹ Somaattinen erikoisala			Yleislääketieteen eri-koisala		
	65-74-v.	75+v.	Kaikki yhteensä	65-74-v.	75+v.	Kaikki yhteensä	65-74-v.	75+v.	Kaikki yhteensä
1995									
Helsinki	0,9	0,9	0,8	18,2	26,1	10,8	4,4	21,2	1,9
Espoo	0,6	0,5	0,4	19,5	29,6	9,4	2,8	16,2	0,8
Vantaa	0,6	0,9	0,6	20,5	35,3	10,8	2,5	13,1	0,5
Tampere	1,7	4,0	0,9	19,0	30,3	10,5	1,3	13,2	1,0
Turku	0,7	1,2	0,6	20,5	36,0	13,2	0,3	2,1	0,2
Oulu	0,8	0,5	0,7	26,2	42,1	13,0	2,0	12,4	0,7
Koko maa	0,6	0,7	0,6	20,6	30,0	12,0	6,7	23,8	2,5
2002									
Helsinki	0,6	0,7	0,7	14,7	22,2	8,1	7,1	23,4	2,7
Espoo	0,4	0,6	0,4	16,2	25,2	8,3	3,8	19,7	1,1
Vantaa	0,6	0,9	0,6	16,4	29,1	8,5	2,0	9,6	0,5
Tampere	0,8	1,2	0,7	16,1	29,0	8,7	2,2	14,1	1,2
Turku	0,6	1,0	0,7	19,3	31,1	11,3	0,8	5,5	0,5
Oulu	0,5	0,5	0,7	22,5	38,2	11,0	3,1	11,5	1,1
Koko maa	0,5	0,5	0,6	17,7	26,5	10,1	6,7	24,0	2,8

¹Poislukien yleislääketieteen erikoisala.

Lähde: Stakes, SOTKA-tietokanta.

mm. liikkumisen avuksi tarvittavat kävelykepit ja rullaattorit sekä kotona asumista helpottavat sängynkorotajat ja wc-istuimen korokkeet. Lisäksi lainataan korostuystyynyjä tuoleihin, suihkutuoleja ja -jakkaroita ja kotiin asennettavia tukitankoja ja -kaiteita, sekä pyörätuoleja. Vuonna 2003 lainattiin terveysasemien kautta lähes 21 500 kertaa apuvälineitä ja keskitetyn apuvälineyksikön kautta lainauksia toteutui 2 300.

Iäkkäiden henkilöiden ensisijainen mielenterveysongelmiä tutkimus- ja hoitopaikka on perusterveydenhuolto, jossa voidaan hoitaa tavallisia ja komplisoitumattomia mielialahäiriöitä ja muita mielenterveysongelmiä.

Taulukko 8.9 75 vuotta täyttäneiden pitkäaikaisten sairaala- ja terveyskeskuspotilaiden % osuus ikäryhmän väestöstä vuoden viimeisenä päivänä 1995–2002

	1995	2000	2001	2002
Helsinki	5,0	3,7	3,6	3,7
Espoo	3,4	3,3	3,5	3,2
Vantaa	0,0	0,2	1,3	0,8
Tampere	4,2	3,8	3,5	3,4
Turku	3,3	3,3	3,2	3,1
Oulu	4,6	2,9	2,8	2,3
Koko maa	3,5	2,9	2,8	2,7

Lähde: Stakes, SOTKA-tietokanta.

Helsinki hankkii iäkkäille suunnattuja psykiatrisen erikoissairaanhoidon palveluja HUS- psykiatrian toimialan vanhuspsykiatrian yksiköstä. HUS-vanhuspsykiatrian poliklinikalla kävi vuonna 2002 yhteensä 483 potilasta ja käyntejä oli 1 383. Vuonna 2003 vanhuspsykiatrian yksikössä oli hoidossa 591 helsinkiläistä, joiden keski-ikä oli 78 vuotta. Tavallisimmat hoitodiagnoosit olivat mielialahäiriöt, degeneratiiviset aivosairaudet ja vanhuusiän psykoosit. Poliklinikkakäyntejä kertyi 1 074 ja hoitopäiviä 13 142.

Helsingin kaupungin psykiatrian poliklinikoilla yli 65-vuotiaita potilaita oli vuonna 2002 hoidossa 869 ja vuonna 2003 yhteensä 1 192.

Asiakasmaksut

Ikääntyneen asiakkaan maksut ovat terveysasemilla ja akuuttisairaanhoidossa samat kuin muidenkin asiakkaiden. Rintamaveteraanilta, sotainvalideilta ja helsinkiläisiltä partisaanien uhreilta ei peritä terveyskeskusmaksua käynnistä terveyskeskuslääkärin avosairaanhoidon vastaanotolla. Pitkäaikaissairaalahoidosta peritään maksuna enintään 80 % hoidossa olevan nettokuukausituloista. Apuvälineiden ja laitteiden lainaus on ilmaista.

Terveydenhuollon kustannukset

Yli 65-vuotiaiden asukaskohtaiset kustannukset ovat muita ikäluokkia selvästi suuremmat. Vanhimpien ikäluokkien kustannuksia selittää laitoshoido sekä kotisairaanhoidon kohdentuminen vanhimpiin ikäluokkiin.

Kuntaliiton tekemässä 11 suuren kaupungin (Espoo, Helsinki, Jyväskylä, Kotka, Kuopio, Lahti, Oulu, Pori, Tampere, Turku, Vantaa) terveydenhuollon asukaskohtaisessa kustannusvertailussa vuodelta 2002 Helsingin ikävakioidut kustannukset olivat 24,3 prosenttia korkeammat kuin suurten kaupunkien mediaani ja 15,2

Taulukko 8.10 Terveydenhuollon asukaskohtainen kustannus, euroa/ikäryhmän asukas 2000–2003

Erikoissairaanhoido, laitoshoido, psykiatrinen esh, hoitajaksot

	2000	2001	2002	2003
65-74 v	2 190	2 421	2 546	2 600
75-84 v	4 025	4 366	4 682	4 666
85 + v	8 061	8 553	8 764	9 144
Helsinki yhteensä	1 170	1 272	1 366	1 379

Lähde :Helsingin kaupunki terveyskeskus.

Taulukko 8.11 Terveydenhuollon kustannusten mediaani, euroa/ ikäryhmän asukas vuonna 2002

	Ikäryhmä				
	Koko väestö	50-64 v.	65-74 v.	75-84 v.	85+ v.
Suurten kaupunkien (11 *) mediaani	1 294	1 012	2 375	5 732	14 692
Helsinki 2002	1 608	1 330	3 087	6 975	17 023
Helsingin ero mediaaniin 2002 %	24,3	31,5	30,0	21,7	15,9
Helsingin ero mediaaniin 2001 %	23,6	27,3	34,0	17,3	14,4

* Helsinki, Espoo, Vantaa, Turku, Tampere, Oulu, Jyväskylä, Kotka, Kuopio, Lahti, Pori.

Lähde: Suomen Kuntaliitto. Suurten kaupunkien terveydenhuollon kustannukset vuonna 2001 ja 2002.

prosenttia korkeammat kuin suurten kaupunkien terveydenhuollon kustannuksilla painotetut keskimääräiset kustannukset.

Vuonna 2001 Helsingin ikävakioidut kustannukset olivat 23,6 prosenttia suurten kaupunkien mediaania korkeammat, joten ero muihin suuriin kaupunkeihin oli entisestään kasvanut. Helsingin kustannukset eivät jääneet alle mediaanin missään toimintamuodossa eivätkä ikäryhmässä vuosina 2001 ja 2002.

Lähteet:

Helsingin kaupungin tietokeskus. 2003. Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 2003. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Hietanen A, Lyyra T-M (toim.). 2003. Iäkkään väestön terveyden ja toimintakyvyn ylläpitäminen ja edistäminen. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2003:2. Helsinki.

Itkonen T, Kiviharju-Rissanen U, Tolkki P, Valvanne J. 2002. Kodin hoitoa vai hoitoa kotona? Kotihoidon asiakaskysely vuonna 2001. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 2002:8.

Kansaneläkelaitos. 2004. Tilastoja. Painamaton lähde.

Karisto A, Nummela O, Konttinen R, Haapola I, Valve R, Uutela A, Heikkilä K. 2003. Ikääntyvä Päijät-Häme. Kuntien hyvinvointiraportti. Helsingin yliopiston Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia. Markprint, Lahti.

Karjalainen E. 1999. Palvelutaloissa asuvien vanhusten toimintakyky. Tutkimus palvelutaloissa asuvien fyysisen, kognitiivisen ja psyykkisen toimintakyvyn muutoksista. Acta Universitatis Oulensis D 565. Oulu University Press, Oulu.

Routasalo P, Pitkälä K, Savikko N, Tilvis R. 2003. Ikääntyneiden yksinäisyys. Kyselytutkimuksen tuloksia. Vanhustyön keskusliitto. Tutkimusraportti 3. Gummerus Kirjapaino Oy, Saarijärvi.

Sulander T, Helakorpi S, Nissinen A, Uutela A. 2001. Eläkeikäisen väestön terveystietoisuus ja terveys keväällä 2001 ja niiden muutokset 1993-2001. Kansanterveyslaitoksen julkaisuja B 17 / 2001. Yliopistopaino, Helsinki.

Vuoden 2003 alustavat laskelmat osoittavat Helsingin terveydenhuollon asukaskohtaisten kustannusten nousun pysähtyneen. Asukaskohtaisiin kustannuksiin lasketaan mukaan terveystoimen kustannusten lisäksi sosiaalitoimen yli 75-vuotiaiden kotipalvelun, vanhainkotihoito, tehostetun palveluasumisen sekä mielenterveyspotilaiden ympärivuorokautisen asumispalvelun kustannukset.

Terveyttä ja hyvinvointia näyttöön perustuvalla hoitotyöllä. Kansallinen tavoite- ja toimintaohjelma 2004 – 2007. 2003. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2003:18.

Valvanne J. 1992. Vanhusten terveystarkastuslöydösten ennustemerkitys. Helsingin yliopiston Geriatrian yksikkö, II sisätautien klinikka, Helsingin yliopisto. Yliopistopaino, Helsinki.

Valvanne J., Rautio M. (yhteistyössä Suomen dementiahoitoyhdistyksen kanssa) 2002. Oikeat palvelut oikeaan aikaan. Dementoituneiden hoidon kehittämisohjelma. Yhteisjulkaisu terveysviraston kanssa: Helsingin terveysviraston monisteita 2002:9. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2002:15.

9. Sosiaalitoimen palvelut

75 vuotta täyttäneiden helsinkiläisten käyttämät, kaupungin järjestämät sosiaalipalvelut. Palvelun piirissä 31.12. olleet

	1997	Osuus väestöstä %	2003	Osuus väestöstä %
Palveluasuminen	1 915	5,6	1 567	4,4
Tehostettu palveluasuminen	550	1,6	916	2,6
Pitkä- ja lyhytaikainen vanhainkotihoito	2 195	6,5	1 999	5,6
Pitkä- ja lyhytaikainen sairaalahoito	1 568	4,6	1 900	5,3
24 tunnin hoito yhteensä	4 313	12,7	4 815	13,4
Kotipalvelua kotona saavat	3 985	11,7	3 740	10,4
Omaishoidon tukea saavat	728	2,1	485	1,4
Päivätoimintaan osallistuvat	435	1,3	453	1,3
Palvelua saavia yhteensä	15 689	46,2	15 875	44,2
Kotona ilman sosiaalitoimen palveluja	21 695	63,8	24 563	68,4

Osa asiakkaista sai samanaikaisesti kahta tai useampaa palvelua.

Lähde: Helsingin kaupunki, sosiaaliviraston toimintakertomukset vuosilta 1997 ja 2003.

Helsingin sosiaalitoimen ja terveystoimen järjestämiä varsinaisia vanhuspalveluja sai vuonna 2003 noin 11 000 asiakasta, jotka olivat täyttäneet 75 vuotta. Vuoteen 1997 nähden asiakkaiden määrä on vähentynyt noin tuhannella kun taas yli 75-vuotiaiden määrä on vastaavana aikana kasvanut liki kahdella tuhannella. Kotonaan asuvia, ilman sosiaalitoimen palveluja selviytyviä 75 vuotta täyttäneitä oli vuonna 2003 lähes 3 000 henkilöä enemmän kuin vuonna 1997.

Helsingin vanhuspalvelujen rakenne on myös viime vuosien aikana muuttunut. Vähentynyttä palvelua on lyhyt- ja pitkäaikainen vanhainkotihoito, jota korvaamaan on lisätty tehostettua palveluasumista. Myös pitkä- ja lyhytaikaisessa sairaalahoidossa olevien määrä on kasvanut, joten 24 tuntia hoitoa tarjoavaa palvelua saavien määrä ja osuus yli 75-vuotiaasta väestöstä on kaikkiaan kasvanut.

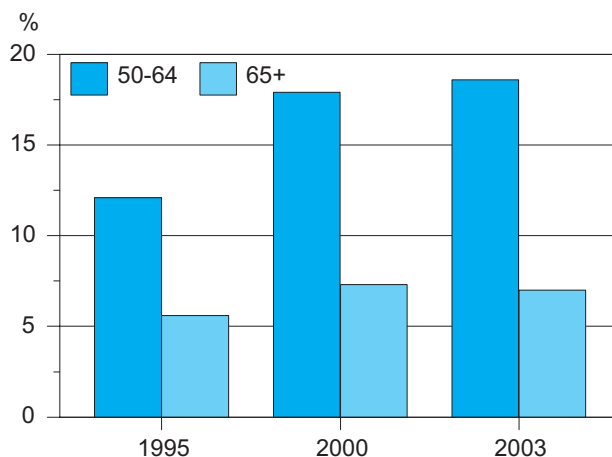
Kotipalvelua kotiinsa saavien ja omaishoidon tukea saavien määrä ja osuus väestöstä on myös vuodesta 1997 vuoteen 2003 vähentynyt. Sen sijaan päivätoiminnassa, päivä- ja korttelitupien asiakkaana olevien määrä on hiukan noussut.

Ikääntyvien käytössä ovat kaikki kaupungin tarjoamat sosiaalipalvelut, vaikka palvelut tietyssä määrin onkin kohdennettu asiakaskunnan iän perusteella. Yleisistä palveluista laajimmin ikääntyviä koskeva palvelu on taloudellinen tuki. Toimeentulotukea vuonna 2003 saaneista ruokakunnista 50 vuotta täyttäneiden viitehenkilöiden ruokakuntia oli noin 26 prosenttia, lukumääränä yhteensä 10 200 taloutta. Kun vuonna 1995 yli 50-vuotiaiden ruokakuntien osuus toimeentulotukea saaneista ruokakunnista jäi 18 prosenttiin, voidaan todeta Helsingin ikääntyneiden taloudellisen tilanteen kehittyneen heikommin kuin muiden ruokakuntien.

Toimeentulotuen tarve on kasvanut 50- 64-vuotiaiden talouksissa ja toimeentulotuen tarvetta aiheuttaa usein on pitkäaikaistyöttömyys. Yli 65-vuotiaiden viitehenkilöiden talouksissa toimeentulotuen tarve ei enää vuonna 2003 kasvanut. Tässä ikäryhmässä sen sijaan tuentarpeen kesto on pidentynyt ja tukea saadaan ennen kaikkea täydentävästi lääke- ja muihin terveydenhuoltokuluihin. Ikääntyneiden kotitalouksien osuus toimeentulotuen saajista on Helsingissä pysytellyt viime vuosina pari prosenttiyksikköä korkeammalla tasolla kuin koko maassa.

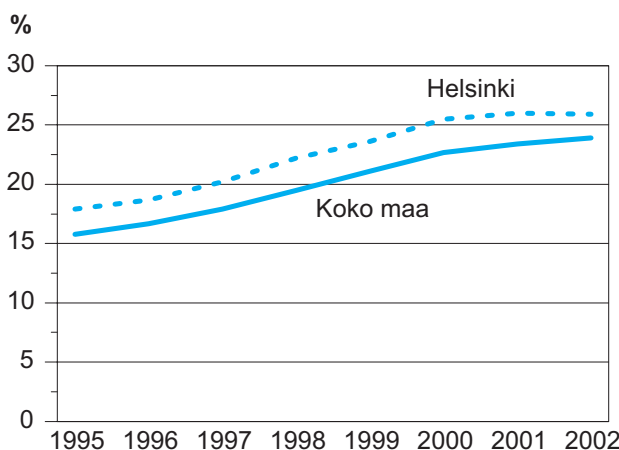
Yli 65-vuotiaat muodostavat valtaosan vammaispalvelulain mukaisen kuljetuspalvelun käyttäjistä. Vuonna 2003 kuljetuspalvelua sai 10 610 yli 65-vuotiasta helsinkiläistä, mikä on 76 prosenttia kaikista kuljetuspalvelua saaneista ja noin 14 prosenttia ikäryhmästä. Kuljetuspalvelua saavien yli 65-vuotiaiden määrä on pudonnut noin kahdella tuhannella henkilöllä vuodesta 2000. Liikkumisen tuen tarpeen jatkuvasti kasvaessa palvelua on pyritty kehittämään kaupungille edullisemmaksi ja käyttöön on otettu yhteiskuljetukset ja yhteis-

Kuvio 9.1 Toimeentulotukea saaneet kotitalouden vuoden aikana 1995, 2000 ja 2003, % kaikista toimeentulotukea saaneista kotitalouksista

Lähde: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Toimeentulotuen vuosittaiset tilastot 1995, 2000 ja 2003.

Kuvio 9.2 Toimeentulotukea saaneiden 50-vuotta täyttäneiden viitehenkilöiden kotitalouksien osuus % toimeentulotukea saaneista kotitalouksista Helsingissä ja koko maassa 1995–2002

Lähde: Stakes, SOTKA.

työssä liikennelaitoksen kanssa luotu bussien palvelulinjat, joiden reiteillä sijaitsee vanhuksille keskeisiä palveluja kuten terveysasema, sosiaalipalvelutoimisto jne.

Muita vammaispalveluja saaneista 30 prosenttia ja 575 henkilöä oli yli 65-vuotiaita vuonna 2003 kun määrä vielä vuonna 2000 oli 840 henkilöä ja osuus palveluja saaneista 37 prosenttia. Keskeisiä ikääntyneiden tarvitsemia palveluja ovat asuntoon liittyvät apuvälineet ja laitteet sekä asunnon muutostyöt. Palvelu väheni erityisesti asunnon muutostöiden osalta.

Päihdehuollon palvelujen käyttäjistä lähes neljäsosa oli yli 50-vuotiaita vuonna 2003. Päihdepalveluja käytti vuoden aikana yhteensä noin 3000 yli 50-vuotiaasta asiakasta, mikä vastaavaan väestöön suhteutettuna on 1,7 prosenttia. Kaikista yli 18-vuotiaista helsinkiläisistä päihdepalveluja käytti 2,7 prosenttia, joten ikääntyneet ovat käyttäneet päihdehuollon palveluja vähemmän kuin nuoremmat helsinkiläiset.

Kehitysvammahuollossa on 138 yli 60-vuotiaasta asiakasta vuonna 2003. Heistä hiukan yli puolet oli asumispalveluiden asiakkaina, vajaa kolmasosa laitoshoidossa ja loput perhehoidossa.

Vanhuksille tarkoitettuja palveluja

Helsingin vanhuspalvelujen lähtökohtana on, että palvelujen tarve ja käyttö alkaa laajemmassa mitassa vasta, kun henkilö on täyttänyt 75 vuotta. Suurin haaste palvelujen järjestämisen kannalta ovat kuitenkin yli 85-vuotiaat, joista ainakin joka neljännen arvioidaan olevan hoidon tai palvelun piirissä. Yli 75-vuotaiden ja yli 85-vuotaiden määrän kasvu tulee tulevaisuudessa edellyttämään myös palvelujen määrän lisäämistä.

Vuoden 2003 lopussa palveluja sai 31 prosenttia 75-vuotta täyttäneistä helsinkiläisistä. Vastaava luku vuo-

den 1997 lopussa oli 36 prosenttia, joten kaupungin järjestämiä palveluja saavien tai tarvitsevien osuus on nopeasti vähentynyt.

Vanhuksille suunnattuja palveluja käyttävät myös alle 75-vuotiaat ja alle 65-vuotiaat esimerkiksi tiettyjen sairauksien, kuten Alzheimerin taudin vuoksi. Helsingin vanhuspalveluohjelma vuosille 2004-2005 asettaa tavoitteeksi määritellä palvelun tarve entistä tarkemmin ja kohdentaa palvelut tarvetta vastaavasti ensisijaisesti vanhusikäisille.

Omassa kodissaan asuvien palvelut

Vanhuspalvelujen strategisena tavoitteena on vanhus-ten asuminen omassa kodissaan mahdollisimman pitkään. Tätä tavoitetta toteutetaan useiden erilaisten palvelumuotojen avulla.

Asumisen fyysisiä edellytyksiä tuetaan asunnon muutostöiden avulla. Vanhuksille suunnattuna palveluna (sosiaalihuoltolain mukaiset asunnon muutostyöt) 95 vanhusta sai kotona asumista helpottavia korjauksia asuntoonsa vuonna 2002.

Kotipalvelu on laajimmin käytetty omaan kotiin saatava palvelu. Kodinhoitoavun vanhusasiakkaina Helsingissä oli 6 435 yli 75-vuotiaiden kotitaloutta vuonna 2003. Valtaosa oli yhden hengen kotitalouksia, joten henkilömäärä niissä jäi yhteensä 7 359 henkilöön. Kodinhoitoapua saaneiden vanhuskotitalouksien määrä on vuodesta 1998 vähentynyt 12 prosenttia. Yhden kotitalouden saama kodinhoitoavun määrä on lisääntynyt huomattavasti, mihin on johtunut avun tarpeen kasvu asiakkaiden asuessa omassa kodissaan yhä huonompikuntoisena yksin, ilman mahdollisuutta saada apua perheenjäseneltä. Kun vuonna 1998 kodinhoitoapua saaneissa kotitalouksissa käytiin vuoden aikana keskimäärin 130 kertaa, on luku noussut 201 kertaan vuonna 2003.

Kodinhoitoavun tarpeen syynä korostuvat henkilön fyysiset puutteet. Vajavuutta itsestä huolehtimisessa ja liikkumiskyvyssä oli noin 40 prosentilla vuonna 2003 kodinhoitoapua saaneista.

Kodinhoitoapua tarjotaan kaikkina viikonpäivinä ja tarpeen mukaan ympäri vuorokauden. Iltaisin, öisin tai viikonloppuna tehtyjen kotipalvelukäyntien osuus kaikista vanhusten kotipalvelukäynneistä oli 35 prosenttia vuonna 2003. Kotipalveluun on liitetty tavallisen kodinhoitoavun lisäksi tukipalveluja, joita ovat ateriapalvelu, saatto/kuljetuspalvelu, turvapalvelu, kylvetys – ja saunotuspalvelu sekä asiakkaiden yleensä keskeisen tärkeäksi kokema siivouspalvelu.

Vuonna 2001 aloitettiin tehostetun kotihoidon kokeilu kahdessa suurpiirissä. Palvelua sai 696 vanhuskotitaloutta vuonna 2003. Kotitalouksiin tehtiin vuoden aikana keskimäärin 410 käyntiä, eli kotipalvelu kävi näissä talouksissa useammin kuin kerran päivässä. Tehostetun kotihoidon syynä oli mm. vaikea sairaus, pitkäaikaisen laitospaikan jonottaminen ja saattohoito.

Omaishoidon tuella tarkoitetaan vanhuksen, vammaisen tai sairaan henkilön kotona tapahtuvan hoidon ja muun huolenpidon turvaamiseksi maksettavaa hoitopalkkiota ja palveluja, jotka määritellään hoito- ja palvelusuunnitelmassa. Omaishoidon tuen avulla Helsingissä hoidettiin 1 580 yli 65 -vuotiasta asiakasta vuonna 2003.

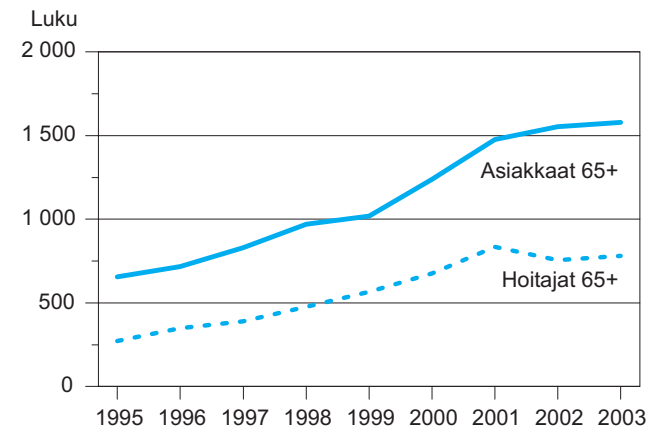
Vuodesta 1995 vuoteen 2003 yli 65-vuotiaiden hoidettavien määrä on Helsingissä yli kaksinkertaistunut, kasvua on ollut 140 prosenttia. Nuorempien, 65-74-vuotiaiden hoidettavien määrä kasvoi hiukan enemmän kuin yli 75-vuotiaiden määrä. Koko maassa kasvua vastaavalla ajalla oli 50 prosenttia, mutta Helsinkiäkin voimakkaampaa kasvu on ollut Espoossa, Vantaalla ja Tampereella.

Taulukko 9.1. Kotipalvelun vanhusasiakkaat (kotitaloudet) Helsingissä 1995, 2000 ja 2003 (oma toiminta ja ostopalvelut)

	1995	2000	2003
Kotitalouksia			
Kodinhoitoapu	6912	7512	6490
Siivouspalvelu	491	442	347
Muut tukipalvelut, henkilöitä			
Ateriapalvelu	2845	5931	5617
Saatto/kuljetuspalvelu	393	1100	1212
Turvapalvelu	429	803	754
Kylvetys/saunotus	516	786	748

Lähde: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Helsingin sosiaaliviraston asiakastilastoja vuodelta 2003.

Kuvio 9.3 Omaishoidon tuen yli 65 vuotiaat asiakkaat ja hoitajat Helsingissä 1995–2003

Lähde: Stakes, SOTKA.

Omaishoidon tuen merkitys ikääntyneiden palvelumuotona on jo melko suuri, sillä tuen avulla hoidettiin noin kolme prosenttia kaikista 75 vuotta täyttäneistä helsinkiläisistä vuonna 2003 ja suunnitelmissa on lisätä tuen avulla hoidettavien määrää edelleen. Omaishoidon tuen avulla hoidettavien asiakkaiden määrän kasvu on kuitenkin vuodesta 2001 lähtien ollut varsin hidasta aikaisempien vuosien kehitykseen verrattuna.

Iäkkäiden, 65 vuotta täyttäneiden omaishoitajien määrä on koko maassa lähes kaksinkertaistunut vuodesta 1995. Helsingissä iäkkäiden omaishoitajien määrä on vastaavalla ajalla lähes kolminkertaistunut, mutta samoin kuin omaishoidon tuen hoidettavien määrä, myös iäkkäiden hoitajien määrän kehitys on hidastunut parin viime vuoden aikana. Iäkkäiden henkilöiden omaishoitajina toimivat useimmiten joko lapset tai aviopuoliso. Hoitotyö saattaa muodostua iäkkäälle hoitajalle varsin raskaaksi, eikä hoitomuoto näissä tilanteissa aina ole ongelmaton.

Kunnallisen omaishoidon tuen ohella kotona asumisen tueksi on mahdollista saada Kelan eläkkeensaajien hoitotukea. Sairaana ja vammaisen eläkkeensaajan on mahdollista saada kotona asumista ja siellä tapahtuvaa hoitoa varten sekä sairaudesta tai vammaisuudesta aiheutuvien erityiskustannusten kattamiseksi hoitotukea eräin ehdoin. Hoitotukeen eivät vaikuta eläkkeensaajan ja hänen perheensä tulot eikä omaisuus. Hoitotuki on verotonta tuloa. Kelan eläkkeensaajien hoitotukea sai Helsingissä 11 700 henkilöä vuonna 2002, joista arviolta noin 70 prosenttia oli 65 vuotta täyttäneitä.

Palvelu- ja virkistyskeskustoiminta tähtää kotona asumisen tukemiseen ja toimintakyvyn ylläpitämiseen ja edistämiseen. Suurimmat palvelukeskukset Kampppi ja Kinapori sijaitsevat metroradan varressa, muut 7 ovat pienempiä ja erityisesti oman alueensa vanhusväestön toimintakeskuksia. Palvelukeskukset tarjoavat palvelujaan paitsi ikääntyneille, myös työttömille ja niiden käyttö palvelukeskuskortilla on maksutonta. Vanhusten palvelu- ja virkistyskeskuksen palvelukortin oli vuonna 2002 hankkinut 7 300 eläkeläistä. Keskuksissa kävi päivittäin 3 747 henkilöä ja niissä tarjottiin 1 164 edullista ateriaa aukiolopäivää kohden.

Palvelu- ja virkistyskeskuksissa järjestetään monipuolista toimintaa, josta osa on sosiaalitoimen ylläpitämää. Muita toimijoita ovat mm. Helsingin työväenopisto, erilaiset liikuntaryhmät, eläkeläis- ja potilasjärjestöjen

ryhmät ja kerhot. Monissa keskuksissa on aktiivinen vapaaehtoistoiminta. Esimerkiksi Kampin palvelukeskuksessa kaksi kolmasosaa toiminnasta tuotetaan vapaaehtoisvoimin ja lisäksi vapaaehtoiset tekevät runsaasti auttamiskäyntejä lähialueen vanhusten koteihin. Eniten käytettyjä palveluja ovat ateriat, kahvio, liikunnallinen toiminta, kerhotoiminta ja opintopiirit.

Huonokuntoisille vanhuksille järjestetään päivätoimintaa kaupungin omana toimintana tai ostopalveluna. Vuonna 2002 toimintaa järjestäviä toimintayksiköitä oli 29, joista osa sijaitsee palvelukeskusten yhteydessä. Hoitopaikkoja oli yhteensä 240 ja niitä käytti vuoden aikana 862 asiakasta. Kotona asuville huonokuntoisille vanhuksille tarjotaan myös lyhytaikaista hoitoa ja oleskelua palvelutalossa tai vanhainkodissa. Tämän hetkisten arvioiden mukaan lyhytaikaiseen hoitoon on varattu noin 170 hoitopaikkaa. Lyhytaikaishoitoa tarvitaan myös omaishoitajien lakisäateisten vapaapäivien järjestämiseen.

Palveluasuminen ja laitoshoido

Palveluasuminen tarjoaa yhteisöllisen asumisen mahdollisuuden turvattomille vanhuksille, niille jotka eivät kykene hoitamaan asioitaan ja huolehtimaan itsestään ja niille, jotka eivät enää dementoivan tms. sairauden takia kykene asumaan kotonaan. Tavallisessa palveluasumisessa ei yleensä ole tarjolla palveluita yöaikaan vaan hätätilanteet hoidetaan turvapuhelinten avulla. Tehostetussa palveluasumisessa on useimmiten ympärivuorokautinen hoito.

Helsingiläisten käytössä arvioitiin vuonna 2002 olevan kaikkiaan liki 7 000 palvelu- tai senioritalopaikkaa, joista kaupungin järjestämiä on noin puolet. Vuonna 2003 on todettu, ettei yksityisten palvelutalojen määrää enää luotettavasti voida tilastoida, sillä niiden palvelutaso ja palveluiden järjestämistapa saattaa vaihdella huomattavasti.

Kaupungin järjestämää palveluasumista oli 3 354 paikkaa vuonna 2003 ja paikkojen määrä on vuodesta 1995 kasvanut noin 500 asunnolla. Palveluasunnot ovat erittäin kysytty palvelumuoto ja niihin on jatkuvasti ollut noin 200 henkilön jono. Vuoden 2003 lopussa jonoa oli 271 henkilöä ja vuoden aikana palveluasunnon oli saanut 516 henkilöä.

Palveluasumisen asukkaiden keski-ikä oli 76 vuotta vuonna 1995 ja on noussut 80 vuoteen vuonna 2003. Tehostetussa palveluasumisessa asukkaiden keski-ikä on vastaavalla ajalla säilynyt 83 vuodessa.

Ympäri vuorokautista 24 tunnin hoitoa tarjotaan vanhainkodissa ja terveyskeskussairaalan pitkäaikaishoidon osastoilla. Myös tehostettu palveluasuminen on usein ympärivuorokautista hoitoa.

Yhtenä keskeisenä ympärivuorokautisen hoidon tarvetta aiheuttavana tekijänä on toimintakyvyn heikkeneminen sairastetun dementian vuoksi. Keskivaikean ja vaikean dementian esiintyminen lisääntyy iän myötä ja 85 vuotta täyttäneistä jo 35 prosentin arvioidaan olevan keskivaikeasti tai vaikeasti dementoituneita.

Asiakkaiden toimintakyky mitataan ennen kaupungin järjestämään hoitoon pääsyä RAVA –indeksillä. Nykyisten suositusten mukaan tavalliseen palveluasumiseen RAVA pisteitä saa olla korkeintaan 2,0, eli avuntarve on vielä satunnaista tai tarvitsee vain tukea päivittäisten toimintojen suorittamiseen. Tehostettuun palveluasumiseen pisteitä tulee olla noin 3 eli henkilö tarvitsee valvottua hoitoa. Kun henkilön toimintakyky on heikentynyt siinä määrin, että pisteiden määrä nousee yli kolmen, tarvitaan jo tehostettua hoitoa, mikä käytännössä merkitsee yleensä vanhainkotitasoista hoitoa. Mikäli pisteitä on 3,5 tai enemmän on henkilö täysin autettava ja sijoittuu Helsingissä usein sairaalan pitkäaikaishoitoon.

Taulukko 9.2. Vanhusten palveluasumisen ja tehostetun palveluasumisen asiakkaiden ikä 1995 ja 2003 (Oma toiminta ja ostopalvelut)

Ikä	1995	2003	muutos %
-64	154	98	-36,4
65-74	1055	696	-34,0
75-84	1535	1698	10,6
85+	1034	1503	45,4
Yhteensä	3778	3995	5,7

Keski-ikä

Palveluasuminen	76	80
Tehostettu palveluasuminen	83	83

Lähde: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Vanhusten palveluasumisen vuositilastot 1995 ja 2003.

Taulukko 9.3. Arvio keskivaikeasti ja vaikeasti dementoituneista henkilöistä Helsingissä 2003

	Ikä			Yhteensä
	65-74	75-84	85+	
% ikäryhmästä	4,2	10,7	35	9,7
Henkilöitä	1 671	2 786	2 913	7 370

Lähde: Valvanne J. ym. Oikeat palvelut oikeaan aikaan. Dementtien hoidon kehittämissuunnitelma. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2002:15.

Ympäri vuorokautisten hoitopaikkojen määrä laitoksissa ja tehostetussa palveluasumisessa on vähentynyt Helsingissä vuodesta 1995 vuoteen 2003 noin 100 paikalla. Muutos merkitsee painotusta hoivatyypiseen hoitoon, sillä terveyskeskussairaaloiden pitkäaikaishoitopaikat ovat vähentyneet noin tuhannella paikalla tällä ajankaksolla, ja niitä korvaamaan on tullut tehostetun palveluasumisen ja vanhainkodin paikkoja.

Vanhusten hoitoonohjaus RAVA- indeksin avulla

RAVA- indeksin arvo	Hoitosuositus (viitteellinen), ensi- sijainen vaihtoehto ensimmäisenä
1,29–1,49	Isenäisesti tai omaisen avulla kotona
1,50–1,99	Kotihoito/tehostettu palveluasuminen erityistilanteissa
2,00–2,49	Tehostettu palveluasuminen/vanhainkoti/tehostettu kotihoito
3,00–3,49	Vanhainkotihoito/tehostettu kotihoito
3,50–4,02	Tk-sairaalan pitkäaikaishoito/vanhainkoti/tehostettkotihoito

Laitoshoidon ja tehostetun palveluasumisen pitkäaikaishoitoa sai 13,6 prosenttia 75 vuotta täyttäneistä helsinkiläisistä vuonna 2003. Hoidon tarjonta on hiukan vähentynyt vuonna 2003 vuosiin 2000-2002 verrattuna. Suurimpana syynä on ollut tehostetuksi palveluasumiseksi määritellyn palvelun sisällön tarkentaminen yksinomaan ympärivuorokautista, ja siis myös yöhoitoa saaviin asiakkaisiin vuoden 2003 alusta. Muutoksen vuoksi noin 100 tehostetun palveluasumisen paikkaa muuttui tavalliseksi palveluasumiseksi.

Asiakkaiden sijoittuminen eritasoisiin hoitomuotoihin RAVA-pisteiden mukaisesti yhdistyy jossain määrin myös asiakkaiden ikään, vaikkakin valtaosa asiakkaista on yli 75 -vuotiaita. Palveluasumisen asiakkaat ovat nuorimpia, kun vain 78 prosenttia heistä on täyttänyt 75 vuotta. Tehostetussa palveluasumisessa ja vanhainkodeissa jo 82–85 prosenttia asukkaista on yli 75-vuotiaita ja sairaalahoidossa käytännössä kaikki pitkäaikaishoidossa olevat ovat yli 75-vuotiaita.

Laitoshoidon ja tehostetun palveluasumisen, eli kaiken ympärivuorokautisen hoidon arvioidaan kestävän kes-

Taulukko 9.4. Laitoshoidon ja tehostetun palveluasumisen palvelut Helsingissä 1995 ja 2003

Paikkoja 31.12. oma ja ostopalvelut

	1995	2003	muutos
Tehostettu palveluasuminen	376	1 107	731
Vanhainkoti	2 199	2 369	170
Pitkäaikaishoito sairaalassa	2 430	1 424	-1 006
Yhteensä	5 005	4 900	-105

Lähde: Helsingin kaupunki, sosiaaliviraston ja terveyskeskuksen. Asiakastilastot 1995 ja 2003.

Taulukko 9.5 Laitoshoidon ja tehostettu palveluasuminen vuosina 2000–2003

	2000	2001	2002	2003
Tehostettu palveluasuminen	1 015	1 093	1 198	1 107
Vanhainkoti	2 393	2 458	2 475	2 369
Sairaaloiden pitkäaikaishoito	1 619	1 591	1 559	1 424
Yhteensä	5 027	5 142	5 232	4 900

Osuus 75+ v. väestöstä, %

	2000	2001	2002	2003
Tehostetun palveluasumisen	2,9	3,1	3,4	3,1
Vanhainkoti	6,8	7,0	6,9	6,6
Sairaaloiden pitkäaikaishoito	4,7	4,6	4,1	4,0
Yhteensä	14,4	14,6	14,4	13,6

Lähde: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto ja terveysvirasto vuosittaiset tilastot 2000-2003.

kimäärin 3 – 3,3 vuotta. Hoitomuodoissa olevien asiakkaiden vaihtuvuus johtaa siihen, että vuoden aikana asiakkaana ehtii olla noin 1,5 kertainen määrä asiakkaita paikkoihin nähden. Esimerkiksi vuoden 2003 lopussa noin 7 000 henkilöä oli asiakkaana palvelutalossa, tehostetussa palveluasumisessa, vanhainkodissa tai ter-

veyskeskussairaalan pitkäaikaispaikalla, mutta vuoden aikana asiakkaana näissä oli kaikkiaan yli 10 000 henkilöä. Vaihtuvuutta lisää lyhytaikainen intervallihoito eri hoitomuodoissa, mutta osin on kysymys luonnollisesta vaihtelusta. Vähiten asiakkaiden vaihtuvuutta on palveluasumisessa, eniten vanhainkodeissa.

Vuoden aikana palveluasuntoon tai vanhainkotiin sijoittuu yli 1 000 asiakasta, vuoden 2003 aikana hieman vähemmän kuin kahtena edellisellä vuonna. Kunkin vuoden lopulla jonoon palveluasumiseen ja laitoshoittoon pyrkii jää 400 – 500 asiakasta ja jono on viime vuosien aikana hiukan pidentynyt.

Palveluiden kustannukset

Ikääntyneille suunnattujen palveluiden määrän kasvu ja väestöennusteen mukaiset kasvupaineet ovat nostaneet palveluiden kustannukset erityisen seurannan kohteeksi ja herättäneet tarpeen kustannusten hallintaan.

Viiden suurimman kaupungin kustannus- ja palvelutasovertailun mukaan Helsinki tarjoaa vanhusväestölle muita kaupunkeja runsaammin palveluja. Vanhusten palvelujen kattavuus oli vuonna 2002 korkein sekä 65 että 75 vuotta täyttäneiden ikäryhmässä. 75 vuotta täyttäneistä henkilöistä säännöllisesti sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja sai Viisikon kunnissa keskimäärin 27,7 prosenttia, Helsingissä 29,5 prosenttia.

Helsingin kustannustaso palvelujen järjestämisen osalta on Viisikon kunnista korkein. Vanhuspalveluiden sekä 65 että 75 vuotta täyttäneiden asukaskohtaiset kustannukset olivat Helsingissä 11 prosenttia korkeammat kuin Viisikon kunnissa keskimäärin. Sosiaali- ja terveyspalvelujen keskimääräiset kustannukset olivat Viisikon kunnissa 8900 € ja Helsingissä lähes 10 000 € Helsingin kustannustasoa muihin neljään kaupunkiin ja viiden kaupungin keskiarvoon nähden nostaa ympärivuorokautisen palvelun tarjonnan suurempi määrä.

Taulukko 9.6 Ympäri vuorokautisen hoidon yksiköissä hoidossa olleet asiakkaat vuoden aikana 2002

Ikä	Helsinki	Koko maa
75-84	2 230	21 218
85+	3 068	24 254
75+	5 298	45 472
75-84	8,5	7,7
85+	32,2	30,0
75+	14,9	12,7

Lähde: Stakes, SOTKA.

Taulukko 9.7 Palveluasumisen ja tehostetun palveluasumisen sekä laitoshoidon asiakkaat vuonna 2003

	Asiakkaita 31.12.2003	Asiakkaita vuoden aikana	Yli 75 v osuus %
Oma toiminta ja ostopalvelut			
Palveluasuminen	2 041	2 414	78
Vanhainkoti	2 377	4 041	85
Tehostettu palveluasuminen	1 107	1 663	82
Terveyskeskussairaala	1 424	2 274	100
Yhteensä	6 949	10 392	

Lähde: Helsingin Sosiaaliviraston ja Terveyskeskuksen vuositilastot 2003.

Taulukko 9.8 Palveluasuntoihin ja laitoshoittoon sijoittuminen 2000-2003

	2000	2001	2002	2003
Jono:				
Palveluasuntoon	215	204	259	271
Vanhainkotiin tai sairaalaan	199	232	213	245
Yhteensä	414	436	472	516
Sijoittunut:				
Palveluasuntoon	456	558	554	516
Vanhainkotiin	696	835	930	745
Yhteensä	1152	1393	1484	1261

Lähde: Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Helsingin sosiaaliviraston toimintakertomus 2003.

Asiakasmaksut

Vanhuspalvelut ovat pääosin maksullisia palveluja, jotka jakautuvat palvelun tarpeen perusteella järjestettäviiin tasahintaisiin ja tulosidonnaisiin palveluihin. Pienituloiset saavat palvelut maksutta.

Vuonna 2003 ympärivuorokautisen hoidon keskimääräinen asiakasmaksu oli 400 euroa kuukaudessa. Laitoshoidon maksu on 80 prosenttia tuloista kuitenkin niin, että asiakkaalle on jää tietty summa kuukausittain omaan käyttöön. Palveluasumisen maksut jakautuvat vuokraan ja kotipalvelun maksujen mukaisesti hinnoiteltuihin palveluihin. Vuokrat vaihtelevat palvelutaloissa välillä 8-10 euroa/m² ja vuokraan voi saada asumistukea. Kodinhoitoavun maksut määräytyvät palvelun määrän ja asiakkaan tulojen mukaan. Kodinhoitoavun keskimääräinen maksu oli 93,60 euroa kuukaudessa vuonna 2003.

Seuraava esimerkki havainnollistaa asiakasmaksuja keskiarvojen kautta. Asiakas edustaa Helsingin eläkeläisten suurinta ryhmää, vain työeläkettä saavia. Ryhmän keskimääräiset eläketulot olivat 1 605 euroa kuukaudessa vuonna 2002. Asiakasmaksut määräytyisivät keskimääräisten tulojen mukaan seuraavasti.

Esimerkki vuodesta 2002

	<i>Euroa/kk</i>
<i>Keskimääräinen työeläke</i>	<i>1 605</i>
<i>Verojen jälkeen</i>	<i>1 196</i>
Asiakasmaksut:	
<i>Ympärivuorokautisen hoidon maksu 80 % tuloista</i>	<i>957</i>
<i>Kodinhoitoavun kk-maksu, avuntarve II (6-10 h/kk)</i>	<i>58</i>
<i>Palveluasumisen vuokra</i>	<i>315</i>

Palvelujen laatu

Vanhusten kotihoidosta on tehty kaksi laajaa asiakaskyselyä (1995 ja 2001). Vuoden 2001 kyselyn mukaan asiakkaiden koettu toimintakyky oli hieman heikentynyt vuoteen 1995 nähden, mutta koettu terveydentila oli ennallaan tai hiukan parantunut edellisestä tutkimuksesta. Valtaosa tunsi olonsa kotona turvalliseksi. Asiakkaat saivat pääosin riittävästi apua sairauksiensa hoitoon ja useimpiin perustoimintoihin.

Ns. välinetoiminnoissa odotusten ja saatujen palvelujen välillä oli kuilu: lähes joka kolmas tarvitsi lisää apua raskaisiin taloustöihin ja n. 15 % ruokaostosten tekoon ja asioiden hoitoon. Perustoiminnoissa lisätarve kohdistui varsinkin ulkoiluun. Myös lääkäreiden kotikäyntejä toivottiin selkeästi lisää. Yhteyden- ja avunsaantia pidettiin kotihoidon tärkeimpänä laatutekijänä.

Vanhusten hoitotyön nykytilan kartoitus tehtiin vuonna 2001 sosiaaliviraston vanhainkodeissa. Omaisten antamien hoitotyön laatua kuvaavien kouluarvosanojen keskiarvo oli 8,1. Hoitotyöntekijöiden hoidon laadusta antamien kouluarvosanojen keskiarvo oli 7,9.

Samana vuonna tehtiin asukashaastattelu tehostetun palveluasumisen, vanhainkotien ja terveyskeskussairaalan pitkäaikaishoidon asiakkaille. Tutkimuksen tulosten mukaan kaikki vastaajat olivat pääosin tyytyväisiä hoitoympäristöönsä ja auttamiseen päivittäisissä toiminnoissa. Osa olisi kaivannut enemmän kuuntelua henkilökunnalta ja kannustusta sosiaaliseen vuorovaikutukseen. Enemmän toivottiin fysioterapiapalveluja ja tietoa sairauksista sekä lääkkeistä. Asukkaiden hoidon laadusta antamien arvosanojen keskiarvo oli 8,5.

Palvelukeskusten asiakkaat arvioivat saamansa palvelut useimmiten yleisarvosanoilla hyvä tai melko hyvä. Erittäin hyvinä palveluina pidettiin mm. ohjattua liikuntaa, askartelutoimintaa sekä sauna- ja kylvytysapua. Eniten parantamista oli palautteen mukaan neuvonta-

palveluissa. Ikäihmisten tiedon saannin helpottamiseksi ja neuvontapalvelujen lisäämiseksi Sosiaalivirasto avasi erityisen neuvontapisteen, Seniori-infon syksyllä

1999. Palvelu on vakinaistunut osaksi sosiaalitoimen ennaltaehkäisevää vanhustyötä.

Lähteet:

Helsingin kaupungin sosiaaliviraston toimintakertomukset ja vuositilastot 1997-2003.

Helsingin kaupungin terveyskeskuksen toimintakertomukset ja vuositilastot 1999-2003.

Vanhuspalveluohjelma vuosille 2004-2005. Helsingin kaupunki, Sosiaalivirasto ja Terveysvirasto.

Valvanne J. ym. Oikeat palvelut oikeaan aikaan. Dementoituneiden hoidon kehittämisohjelma. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä 2002:15. Helsingin kaupungin terveysviraston monistetta 2002:9.

Voutilainen P, Muurinen S, Vauramo M, Isola A. Vanhusten hoitotyön nykytila Helsingin kaupungin vanhaikodeissa. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Tutkimuksia 2001:1.

Muurinen S, Raatikainen R, Silander E, Tolvane A, Turtiainen K, Peiponen A, Valvanne J. Asiakkaiden tyytyväisyys hoitoon Helsingin vanhusten hoidon yksiköissä 2001. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Tutkimuksia 2001:2.

Papu Kristiina. Helsingin kaupungin palvelukeskustutkimus. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuskatsauksia 2002:2.

Malin Maili. Kotihoito Helsingissä, vanhusten ja henkilöstön kokemuksia. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 1996:7.

Itkonen T, Kiviharju-Rissanen U, Tolkki P, Valvanne J. Kodin hoitoa vai hoitoa kotona? Kotihoidon asiakaskysely vuonna 2001. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 2002:8.

10. Ajankäyttö, elämäntyyli ja palvelut

Arkisen avun lähteiden yleisyys yli 60-vuotiaiden helsinkiläisten keskuudessa vuonna 2001

Saanut apua	Kaikki %	Naiset %	Miehet %
Lapset, lapsenlapset tai näiden puoliset	70,2	71,2	69,2
Ystävät	58,1	61,0	55,1
Puoliso tai asuinkumppani	54,6	37,2	72,0
Muut sukulaiset	42,9	46,8	39,0
Naapurit	41,3	40,3	42,2
Seurakunta	10,7	11,2	10,2
Kunnallinen kotipalvelu	10,4	14,7	6,1
Yksityinen kotipalvelu	6,3	6,5	6,1
Muu yksityinen yritys tai järjestö	4,8	5,3	4,2

Lähde: Helsingin kaupungin tietokeskus, Helsingin kaupungin palvelukeskustutkimus / vertailuaineisto, tutkimuskatsauksia 2002:2

Työelämästä eläkkeelle jäädessään ihmiset eivät lopeta erilaisten palveluiden käyttöä, päinvastoin voi syntyä uusia tarpeita ja mielenkiinnon kohteita. Vapaa-aika lisääntyy ja niin kauan kuin kunto pysyy hyvänä, elämässä ollaan aktiivisesti mukana ja tällä tavoin halutaan myös hoitaa omaa mielen- ja ruumiinterveyttä. Eläketulot eivät nekään aiheuta välttämättä suuria rajoituksia kiinnostavien asioiden toteuttamiselle. Nämä voivat tosin eläkeläisellä poiketa työssäkäyvän intresseistä, muun muassa sosiaalinen ympäristö muuttuu ja vaikuttaa ihmisen elämään monin tavoin. Ihmisellä on aikaa ja kokemusta punnita ratkaisujaan, mutta myös uudenlai-

set mahdollisuudet toteuttaa omia ajatuksiaan, elää omaehtoisempaa elämää.

Jos eläkkeelle siirrytään työelämän ulkopuolelta, tilanne saattaa olla toinen. Elämäntapa on ehkä muotoutunut jo aikaisemmin eikä eläkkeellä olon ja ”entisen” elämän välillä ole välttämättä mitään eroa. Mikäli eläkkeelle lähdetään esimerkiksi terveydellisistä syistä, voi heikentynyt terveys rajoittaa merkittävästi valinnanmahdollisuuksia. Samoin on tietysti silloin kun varsinainen vanhuus jo alkaa painaa iän myötä ja asettaa esteitä toiminnalle.

Ajankäytöstä ja elämäntyylistä

Eläkeläisten käsitteleminen yhtenä ryhmänä on yhtä harhaanjohtavaa kuin puhua kaikista nuorista "nuorisona". Elämäntilanteet ja sitä kautta ajankäyttö, vapaa-ajanviettomahdollisuudet ja harrastukset vaihtelevat suuresti eläkkeelle jäämisen perusteen (osa-aika-eläke, vapaaehtoinen varhaiseläke, työttömyyseläke, sairauseläke, "normaali" eläkkeelle jääminen jne.) ja iän mukaan. Eläkeikäinen voi olla hyväkuntoinen 55-vuotias tai huonokuntoinen 85-vuotias tai päinvastoin.

Välivaiheena työn ja eläkkeen siirtymässä on osa-aika-eläke. Sille jäämistä ovat hyödyntäneet keskimääräistä paremmassa taloudellisessa asemassa olevat ja hyväkuntoisemmat henkilöt. "Rahvaalle" on jäänyt työkyvyttömyyseläke ja työttömyyseläkeputki. Nämä seikat vaikuttavat siihen, että osa-aika-eläkkeen avulla työstä vapautuneet käyttävät aikaansa aktiivisiin harrastuksiin tai muihin tärkeiksi kokemiinsa asioihin, tyyppillisimmillään mökillä oloon. (Pääkkönen, Niemi 2002)

Eläkeläisten päivärytmi on vuoden 2000 ajankäyttötutkimuksen mukaan hyvin samanlainen kuin työssäkäyvillä. Nukkumaan mennään ajoissa, noin kello 22 tietämissä. Eläkeläisillä olisi mahdollisuus nukkua aamulla myöhään, mutta näin ei tapahdu. Puolet 65 vuotta täyttäneistä on hereillä jo aamuseitsemältä ja vain joka kymmenes nukkuu enää kello kahdeksan aikaan. Myöhään nukkuminen ei onnistukaan, kun on opittu vuosikymmeniä heräämään aikaisin. Tämä piirre säilyy, vaikka muutetaan toiseen maahan ja kulttuuriin. Antti Karisto on tutkinut Espanjassa asuvia suomalaiseläkeläisiä. He paheksuivat haastatteluissa sitä, että "Espanjalaiset perkele, ne syövät vasta kymmeneltä illalla ja häiritsevät ja riekkuvat nukkumaan menon aikaan".

Eläkeläiset viettävät paljon aikaa kotona, vuorokaudesta peräti 20 tuntia. He harrastavat työssä käyviä enemmän liikuntaa, järjestötoimintaa, tuttavien kanssa seurustelua, television katselua ja lukemista. Televisioita

katsellaan kolmisen tuntia päivässä. Mainittakoon, että lähes joka urheilulajilla on omat ikämiessarjansa, joissa pelataan aina ikäryhmiin 75+ saakka.

Eläkeläisten ajankäyttöä koskevat tiedot perustuvat Tilastokeskuksen vuoden 2000 ajankäyttötutkimuksen koko maata koskeviin tietoihin (Pääkkönen, Niemi 2002). Tämä otostutkimus ei mahdollista tietyn ikäryhmän tarkastelua pääkaupunkiseudun tasolla saati Helsingin osalta. On kuitenkin hyvin todennäköistä, että eläkeläisten ajankäytössä ei ole merkittäviä alueellisia eroja. Tiedot kuvaavat eläkeläisiä, joiden eläke perustuu työvuosiin tai ikään.

Eläkeläiset kuluttajina - uusia tuulia

Antti Kariston (2004) mielestä on ihmeellistä, kuinka vähän meillä Suomessa on pohdittu ja tutkittu väestön ikärakennemuutosta. Kohta, kun suuret ikäluokat jäävät eläkkeelle, meillä on erittäin paljon 60-70-vuotiaita keskimäärin hyvin toimeentulevia kuluttajia. Heillä on sitomatonta ostovoimaa, koska asunnot on maksettu eikä välittömiä lapsista koituvia menoja enää ole. Markkinat eivät heitä ainakaan vielä ole löytäneet. Kun katsoo mainonnan rakennetta, luulisi että suomalainen yhteiskunta olisi väestöpyramidiltaan täysin erimuotoinen. Meillä näyttäisi olevan valtavasti 20-30-vuotiaita, mutta kovin vähän kuusikymppisiä.

Eläkeikäisten kulutustottumuksissa heijastuvat vielä vanhat "niukkuuden ajat". Pääsääntöisesti eläkkeelle siirtyneet eivät muuta kulutustottumuksiaan. On kuitenkin vahvoja viitteitä siitä, että muutos on tapahtumassa. Kariston mukaan kyseessä on jonkinlainen sukupolviefekti, jossa suuret ikäluokat ovat selvä muutos-sukupolvi. Vaikka hekin elivät vielä ahtaissa oloissa, on yhteiskunta heidän aikanaan muuttunut kulutusyhteiskunnaksi. Kariston ja Konttisen (2004) tutkimuksen mukaan matkailu on yksi sellainen asia, josta voi nähdä

kulutustottumusten muuttumisen. Matkailu on eläkeikäisille todella arkipäivää.

Elämäntyylistä

Sosiaaligerontologiassa on jatkuvuusteoria tai idea siitä, että elämä jatkuu mahdollisimman samanlaisena. Työ loppuu, mutta sitten aletaan tehdä jotakin muuta. Antti Kariston mukaan uusi piirre on kuitenkin se, että nykyään ihmisillä on haaveita ryhtyä tekemään eläkkeelle päästyään kokonaan toisenlaisia asioita kuin mitä he ovat ennen tehneet. Etelään Espanjan aurinkorannikolle talveksi muuttaminen on yksi esimerkki tästä. Todennäköistä on, että eläkkeelle siirryttäessä tehdään lisääntyvästi omaan asumiseen ja siihen kytkeytyviä, elämäntyyliin liittyviä isojakin päätöksiä ja loikkia.

Virkistyspalveluja

Eläkeläiset ovat innokkaita kulttuurin kuluttajia. He käyvät teattereissa, konserteissa, näyttelyissä ja museoissa, tekevät kulttuurimatkoja muualle Suomeen ja ulkomaille. Yksin lähtemisen vaikeutta helpottavat eläkeläisten yhdistykset, opinto- ja harrastuspiirit - monenlaiset ryhmittymät, jotka järjestävät käyntejä ja matkoja kulttuurikohteisiin. Elokuvat ovat nykyään aikaisempaa suosittuimpia eläkeläisten keskuudessa. Elokuva-teattereissa on edullisia päivänäytäntöjä, jotka usein sopivat hyvin ikääntyneen elämänrytmiin. ”Päivänäytökset ovat tavattoman kiva asia näin huonosti liikkuvalla. Saa tulla rauhassa” sanoo 76-vuotias haastateltava Helsingin Sanomien artikkelissa.

Helsingin kaupunginkirjaston palvelut on pyritty saamaan helposti kaikkien helsinkiläisten ulottuville, myös niiden joille terveys muuten asettaisi rajoituksia. Kirjastolla on kotipalvelu liikuntaesteisille ja kirjasto-auto kulkee sellaisilla alueilla, missä kirjastoihin on

matkaa. Näkövammaisille on tarjolla isotekstisiä kirjoja ja äänikirjoja, kuulovammaisille viittomakielisiä videoita. HelMet - verkkopalvelussa voi tehdä hakuja ja varauksia sekä uusia lainoja, varaukset voi noutaa itselle sopivimmasta kirjastosta. Kaikkein aktiivisimpia helsinkiläiset ovat kirjastonkäyttäjinä ollessaan iältään yli kymmenen, mutta alle viidenkymmenen. Kuitenkin vielä 50-69 -vuotiaistakin kolmannes on kirjaston lainaaja-asiakkaita, sen jälkeen lainaajien osuus vähitellen supistuu ollen 80 vuotta täyttäneistä vajaa kymmenesosa.

Matkailu- ja lomailupalveluja eläkeläisille tarjoavat monet yhdistykset ja matkanjärjestäjät. Laivayhtiöillä on ”Kultaisen Linjan” lähtöjä 60 vuotta täyttäneille ja ”Seniори”-risteilyjä yli 55-vuotiaille. Eläkeläisten yhdistyksillä on omia lomakeskuksia ja -koteja jäsentensä käyttöön ja monilla lomajärjestöillä, kylpylöillä ja hotelleilla kuntouttavia teemalomia ikääntyneille. Usein näihin lomiin voi hakea sosiaalisin perustein taloudellista tukea, jonka mahdollistavat Raha-automaattiyhdistyksen myöntämät avustukset. Tuetun loman hakijoina vähävaraiset vanhukset ovat etusijalla.

Taulukko 10.1 Kaupunginkirjaston lainaajat ja asukkaat Helsingissä ikäryhmittäin vuonna 2002

Ikäryhmät (vuotta)	Asukkaita ikäryhmässä	Lainajia ikäryhmässä	Lainajia % ikäryhmästä
0 - 9	56 556	11 294	20,0
10 - 19	54 175	35 486	65,5
20 - 29	96 484	59 803	62,0
30 - 39	94 615	51 565	54,5
40 - 49	79 258	37 883	47,8
50 - 59	77 280	26 816	34,7
60 - 69	47 122	14 208	30,2
70 - 79	34 019	7 301	21,5
80 -	20 209	1 694	8,4

Lähde: Helsingin kaupunginkirjasto, Lainajaatilasto 31.12.2002

Suurella kansallisessa liikuntatutkimuksessa (koko Suomi) vastaajista iäkkäimmät, 50-65-vuotiaat olivat liikuntakertojen perusteella mitaten kaikkein ahkerimpia liikkujia. Heistä 41 prosenttia harrasti liikuntaa vähintään viisi kertaa viikossa, tutkimuksessa mukana olleista eläkeläisistä 55 prosenttia. Tätä tarvetta tyydyttämään on tarjolla monenlaisia palveluita.

Helsingin kaupungin liikuntavirasto järjestää ohjattua liikuntaa senioreille. Sen senioritoiminta on tarkoitettu ensisijaisesti 60 vuotta täyttäneille ja eläkeläisille. Senioriryhmissä voi harrastaa vesivoimistelua, kuntosalitoimintaa ja voimistelua, esimerkiksi musiikin säestyksellä. Toiminta tapahtuu päiväsaikaan. Kaupungilla on palvelukeskuksissaan kuntosaleja ja ohjattuja vesivoimisteluryhmiä, myös yksityisissä palvelukeskuksissa on erilaisia liikuntapalveluja.

Helsingissä toimii useita voimistelu- ja liikuntaseuroja, joilla on erikseen ryhmiä esimerkiksi ”Ikinuorille” tai ”Ikivireille”. Yksityiset kuntosali- ja liikuntayrittäjät ovat niin ikään huomanneet kasvavan asiakaspotentiaalin yli 50-vuotiaissa ja panostaneet markkinointiaan ja palveluvalikoimaansa tähän ryhmään.

Alennuksia

Eläkeläisten alhaisempi tulotaso työssä käyviin verrattuna asettaa omat rajoituksensa palveluiden käytölle, mutta rahojen riittävyttä auttavat eläkeläisille myönnettyt alennukset ja mahdollisuudet käyttää erilaisia edullisempia tarjoushintoja tai ryhmäalennuksia.

Monilla kulttuuripalvelujen tarjoajilla on erikseen eläkeläishinnat, esimerkiksi Helsingin Kaupunginteatterilla ja Suomen Kansallisteatterilla, Helsingin Kaupunginorkesterilla ja Radion Sinfoniaorkesterilla, useimilla museoilla ja näyttelyjärjestäjillä.

Taulukko 10.2 Helsingin kaupungin liikuntaviraston ohjattu liikunta senioreille vuosina 2001–2003

	2001	2002	2003
Ryhmiä	556	491	510
Ohjatut tunnit	7 351	6 774	6 995
Asiakkaat	10 368	9 360	9 572
Käyntikerrat	99 198	101 901	105 883

Lähde: Liikuntaviraston toimintakertomus 2003

HKL:llä on käytössä kaksi alennusryhmää, suurempi alennus myönnetään Kelan täyttä kansaneläkettä, pienempi alennus Kelan vähennettyä kansaneläkettä saaville, työeläkkeellä olevat eivät saa alennusta. Myös vähintään 55 %:n invaliditeetin perusteella HKL:llä on mahdollisuus saada alennusta.

VR:llä alennukseen oikeutettuja ovat 65 vuotta täyttäneet henkilöt tai VR:n hyväksymän eläkeläiskortin haltijat, alennus ei koske osa-aikaeläkkeellä olevia. Samoja alennuksen myöntämisperusteita sovelletaan Matka- ja laivayhtiöillä on ikäihmisille normaalihintoja halvempia risteilyjä ja tarjouslähde. ”Vapailta” eläkeläisillä on myös mahdollisuus hyödyntää matkanjärjestäjien äkkilähtöjen edullisia hintoja.

Apua arkeen

Puolet (51,3 %) 60 vuotta täyttäneistä kotona asuvista helsinkiläisistä kokee tarvitsevänsä apua arjessa selviytymiseen (Helsingin kaupungin tietokeskuksen Palvelukeskustutkimus). Avun tarve lisääntyy luonnollisesti iän myötä, vastaajajoukon nuorimmista vain kolme kymmenestä kaipaa apua, kun taas iäkkäimmistä, yli 80-vuotiaista, vastaava osuus on kahdeksan kymmenestä.

Tavallisimmin apua saadaan lähiomaisilta, lapsilta ja lastenlapsilta tai ystäviltä. Miehiä auttavat yleisesti vaimot, naisia lasten lisäksi muutkin sukulaiset. Naapuriapu on niin ikään verraten yleistä.

Yksityisten kotipalvelujen käyttö on melko vähäistä, poikkeuksena siivouspalvelut. Vuoden aikana yksityisiä siivouspalveluja ilmoitti käyttäneensä noin viidesosa (18 %) vastaajista, naisista huomattavasti useampi (24 %) kuin miehistä (12 %).

Myös Tilastokeskuksen Ajankäyttötutkimuksessa on selvitetty eläkeikäisten avuntarpeita (koko Suomi). Yli 65-vuotiaista kolmella neljästä on pitkäaikainen sairaus tai vamma, lähes joka toisella sairaus haittaa jokapäiväisiä askareita, joka neljännellä haitta on huomattava. Kotitöistä selviytymiseen tarvitaan apua, siivous (33 %), kaupoissa asioiminen (23 %) ja ruuanlaitto (12 %) ovat tarvelistalla yleisimmät.

Naapuriapua selvitettiin myös tässä tutkimuksessa. Tavallisimmin naapurit olivat auttaneet juuri siivouksessa tai asioilla käymisessä, joissa avun tarvekin koettiin suurimmaksi. Avun saaminen yleistyy iän karttuessa, 75 vuotta täyttäneistä joka neljäs oli saanut siivousapua, kymmenen vuotta nuoremista joka kymmenes. Eläkeikäiset auttavat itse myös muita ja tavallisin avun muoto on lastenhoito. Neljäsosa 65-74-vuotiaista kertoi hoitaneensa viimeksi kuluneiden neljän viikon aikana toisen perheen lapsia. Yli 75-vuotiaiden mahdollisuudet tarjota apuaan ovat jo luonnollisesti monilla melko rajalliset, kunto ja voimat heikkenevät.

Yksityisiä tahoja on monia – yrityksiä ja yhteisöjä – jotka tarjoavat kaikenlaisia kodin hoitoon ja kotiaskareisiin liittyviä palveluita, esim. ruuanlaittoa kotona tai kotiin tuotuja aterioita, pyykinpesua ja siivousta, remontti- ja pihatyöapua, asiointi- ja kuljetuspalveluita, jne. Samoilta toimijoilta saa usein myös hoiva- ja turvapalveluita, jos kunnon heikentyessä tilapäisesti tai pysyvästi syntyy tarvetta niihin.

Vanhustyön keskusliiton kotipalvelu on suurimpia yksityisiä kotiavun tarjoajia Helsingissä. Se tuottaa palveluita sekä liiketoiminnallisilla että yleishyödyllisillä toimintaperiaatteilla, entistä enemmän yksityisasiakkailla kuntien ostopalveluiden vähennyttyä vuonna 2003. Muita nk. kolmannen sektorin toimijoita kotiavun piirissä ovat mm. alueellisesti sijoittuvat Hely ry Itä-, Leevi ry Länsi-, Milja ry Koillis-, ja Pulmu ry Pohjois-Helsingissä. Hely ry on aktiivisesti mukana eri tahojen kanssa kehittämässä vanhustenpalveluja, ja on mm. toiminut Helsingin kaupungin sosiaaliviraston aloitteesta käynnistetyssä Kauppakassiprojektissa yhteistyökumppanina. Leevi ry on erikoistunut huonokuloisten palvelumuotojen parantamiseen. Näitä ja monia muita hankkeita rahoitetaan pääasiallisesti Raha-automaattiyhdistyksen tuella.

Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitolla on 48 jäsenjärjestöä eri puolilla Suomea ja liiton palvelu- ja hoitotyö on organisoitu näiden kautta. Liitto toimii jäsenjärjestöjensä edunvalvojana, mutta myös vanhustenhuollon asiantuntijayhteisönä sekä linkkinä resursseihin ja kehittämiseen vaikuttaviin yhteisöihin. Kehittämistyö tapahtuu pääasiassa projekteissa. Parastaikaa käynnissä ovat mm. ”OMPAS” – omaishoidon palveluseteli- ja verkostoitusprojekti sekä ”Palveluasunnon rakentaminen omaan kotiin ja olemassa olevaan asuinkantaan” – projekti, jonka tavoitteena on luoda ikäihmisen kotiin samantasoiset palvelut kuin palvelutalossa.

Yksityisiä yrityksiä, jotka tarjoavat erilaisia kotipalveluita on syntynyt viime vuosina enenevässä määrin. Tätä kehitystä on vauhdittanut erityisesti verotuksessa tehtävän kotitalousvähennyksen voimaantulo. Siinä yksityishenkilö voi henkilökohtaisessa verotuksessaan osittain vähentää kotona teetetyn työn kustannukset, puolisoista molemmat saavat tehdä vähennyksen.

Monilla vähittäisliikkeillä on kaupassa asioimista auttavia palveluita, esimerkiksi tavaroiden puhelintilaus- ja kotiinkuljetuspalveluita. Nettikaupan tullessa tutuksi se

antaa uudenlaiset mahdollisuudet ostosten tekoon kotoa käsin. Postimyynnillä on jo vakiintunut asema yhtenä tavallisista kaupankäyntimuodoista.

Aptekeissa asiointia helpottamaan on kehitetty mahdollisuus tilata jatkuvasti käytetyt lääkkeet annospusseihin pakattuina 1-2 viikon tarvetta varten. Ennen annosjakelun aloittamista tarkistetaan asiakkaan kokonaislääkitys yhteistyössä lääkärin kanssa. Tämä on katsottu tarpeelliseksi, sillä haitallisia lääkeyhdistelmiä on esiintynyt jopa 27 prosentilla asiakkaista.

Pankkien kanssa eläkeläisjärjestöt ovat jo pitkään neuvotelleet edullisempien, varttuneiden asiakkaiden tarpeita paremmin vastaavien pankkipalveluiden aikaansaamiseksi. Yhteistoiminnan tuloksena syntyi tänä keväänä opas ikäihmisille maksupalvelujen käytön helpottamiseksi ja eri maksutapojen hintojen vertailemiseksi.

Yksityiset palvelukeskukset ja päivätoiminnan järjestäjät

Helsingissä on kunnallisten ohella yksityisiä palvelukeskuksia ja yksityistä päivätoimintaa. Joidenkin kanssa sosiaalitoimella on yhteistyötä ja maksusitoumuksia voi saada esimerkiksi muistihäiriöisten päivätoimintaan.

Yksityiset palvelukeskukset tarjoavat hoitovaihtoehtoja mm. omaishoitajille ja täydentävät näin kaupungin omaa päivätoiminnan tarjontaa. Joistakin päiväpaikoista voi saada myös tuntihoitoa esimerkiksi omaishoitajan asioinnin helpottamiseksi.

Näiden lisäksi monet erilaiset yksityiset tahot - esimerkiksi seurakunnat, järjestöjen vapaaehtoistyön tekijät, aatteelliset yhdistykset ja alan yrittäjät - järjestävät päivisin tapahtumia ja palveluita, jotka on suunnattu ikäihmisille. Tarjolla on esimerkiksi koulutusta, tieto- ja

neuvontapalveluita, yleisötilaisuuksia, ystäväpalvelua, tukihenkilötoimintaa, keskusteluryhmiä, retkiä, jne. Jo kauan on toiminut mm. Suomen Punaisen Ristin vapaaehtoisvoimin toteuttama ystäväpalvelu ja HelsinkiMission ikääntyneille suunnatut tukipalvelut – niistä tällä hetkellä Senioripysäkki-toiminta tähtää pääkaupunkiseudun ikäihmisten henkisen hyvinvoinnin tukemiseen.

Lähteet:

Antti Karisto ja Riikka Kontinen (2004): Kotiruokaa, kotikatua, kaukomatkailua. Tutkimus ikääntyvien elämäntyyleistä. /julkaistu 14.6.2004.

Antti Karisto: Haastattelu 28.5.2004.

Hannu Pääkkönen, Iris Niemi: Suomalainen arki, Ajankäyttö vuosituhannen vaihteessa, Tilastokeskus / Kulttuuri ja viestintä 2002:2

Helsingin kaupungin tietokeskus: Helsingin kaupungin palvelukeskustutkimus / vertailuaineisto, tutkimuskatsauksia 2002:2

Helsingin kaupunki, Sosiaalivirasto: Seniori-info

Helsingin Sanomat: ”Eläkeläiset löysivät päivänäytökset, nuoret treffipaikan”, 14.5.2004

Palveluntuottajien Internet-sivut

Suuri kansallinen liikuntatutkimus 2001-2002, SLU:n julkaisusarja 5/02

Vanhustyön keskusliiton kotipalvelutoimisto: Toimintakertomus 2003

11. Eläkeikäisten koulutustaso ja omaehtoinen opiskelu

Koko väestön ja vanhempien ikäryhmien koulutustaso Helsingissä 2002, prosenttia

	Kaikki yli 15 v.	55-59	60-64	65-69	70-74	75-
Enintään perusasteen koulutus	32,8	34,6	42,8	52,8	58,2	61,5
Tutkinnon suorittaneita joista:	67,2	65,4	57,2	47,2	41,8	38,5
Keskiaste	33,6	26,1	22,7	19,3	17,3	16,7
Alin korkea-aste	12,5	14,4	13,3	11,2	9,8	8,3
Alempi korkeakouluaste	7,5	9,5	8,2	6,8	6,0	5,3
Ylempi korkeakouluaste	12,2	13,1	10,6	8,4	7,5	7,1
Tutkijakoulutusaste	1,5	2,4	2,4	1,6	1,2	1,0

Vuoden 2002 lopussa kaikista 15 vuotta täyttäneistä helsinkiläisistä 67,2 prosenttia oli suorittanut perusasteen jälkeisen tutkinnon. Eläkeikäisistä eli 65 vuotta täyttäneistä huomattavasti pienempi osuus eli 41,7 prosenttia oli tutkinnon suorittaneita. Toisin sanoen eläkeikäisistä lähes 60 prosenttia ei ollut suorittanut perusasteen jälkeistä tutkintoa. Tutkinnon suorittaneita eläkeikäisiä oli Helsingissä 31 444 (vuonna 2001: 30 519) ja niitä, joilla ei ollut perusasteen jälkeistä tutkintoa 43 882 (vuonna 2001: 44 352).

Koulutustason jatkuvasti noustessa myös eläkeikäisten joukko on muuttunut entistä paremmin koulutetuksi. Esimerkiksi 1990-luvun alussa tutkinnon suorittaneita oli hieman yli 30 prosenttia yli 65-vuotiaiden ikäryhmästä. Eläkeikäiset miehet ovat koulutetumpia kuin naiset. Tutkintoja suorittaneiden naisten osuus on kui-

tenkin vähitellen lähestynyt miesten vastaavaa osuutta. Vuonna 2002 eläkeikäisistä miehistä 49 prosenttia ja naisista 37,8 prosenttia on suorittanut perusasteen jälkeisen tutkinnon. Vastaava osuus vuonna 1991 oli miehillä 44 prosenttia ja naisilla 29 prosenttia.

Eläkeikäisten saavuttama koulutustaso on eräs merkittävä taustamuuttuja, jolla on oma vaikutuksensa myös heidän myöhempään elinoloihinsa. Koulutustaso yhdessä esimerkiksi taloudellisten resurssien kanssa määrittävät pitkälle, miten ikääntynyt ihminen selviytyy ja osaa hoitaa asioitaan ikääntyessäänkin.

Verrattaessa eläkeikäisten sekä eläkeikää lähestyvien ikäryhmien sekä kaikkien yli 15 vuotiaiden koulutustasoa vuonna 2002 nähdään että koulutettujen osuudet ovat systemaattisesti sitä suuremmat mitä nuoremmasta

ikäryhmästä on kysymys. Yli 75-vuotiaiden ikäryhmässä ylipäättään jonkin tutkinnon suorittaneita on 38,5 prosenttia, mutta 55-59 vuotiaiden ikäryhmässä tutkinnon suorittaneita on yli 65 prosenttia. Korkea-asteen tutkintoja yli 75-vuotiaiden ikäryhmästä oli vajaalla 22 prosentilla, 55-59- vuotiaiden joukosta puolestaan yli 39 prosentilla.

Väestön koulutusrakennetta tarkastellaan useimmiten perusasteen jälkeisten tutkintojen suorittamisen mukaan.

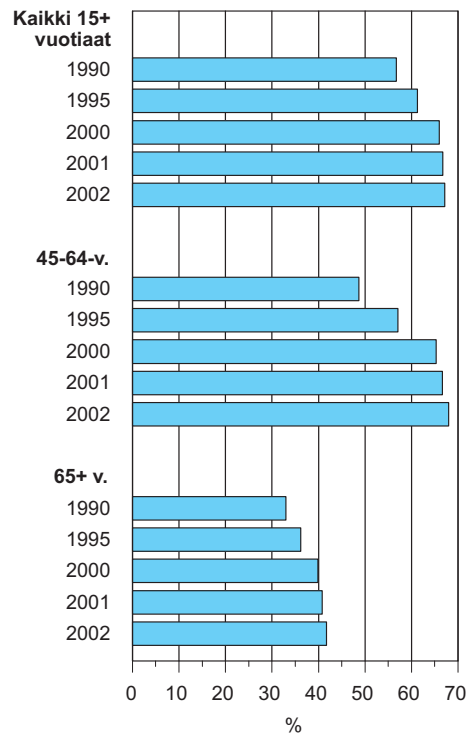
Vuosien 1990-2002 kehitys tutkintojen suorittaneiden määristä osoittaa, että nuoremmat ikäryhmät ovat olleet koulutetumpia kuin vanhemmat. Vuosien kuluessa ja henkilöiden ikääntyessä nousee täten myös vanhempien ikäryhmien koulutustaso. Lisäksi pieni osa ikäihmisistä suorittaa tutkintoja myös vanhemmalla iällä.

Ikäihmisten koulutustasossa ilmenee huomattavia alueellisia eroja pääkaupunkiseudun ja Helsingin seudun kuntien välillä samoin kuin Helsingin sisällä suur- ja peruspiireittäin.

Pääkaupunkiseudun kunnista Kauniaisten ikäihmisten koulutustaso on selvästi korkein. Kauniaisten 65 vuotta täyttäneistä 55,4 prosentilla on korkea-asteen tutkinto (miehistä peräti 73 prosentilla). Kauniainen on muutenkin Suomen parhaiten koulutettu kunta. Seuraavina tutkintoja suorittaneiden osuudessa pääkaupunkiseudulla ovat Espoo, Helsinki ja Vantaa tässä järjestyksessä. Nämä ovat tutkintojen suorittaneiden osuutta tarkasteltaessa selvästi edellä koko maata. Sen sijaan muiden Helsingin seudun kuntien (8 kuntaa) ikäihmisten koulutus rakenne on hyvin lähellä koko maan vastaavaa.

Väestön koulutustaso vaihtelee sukupuolen mukaan ja naiset ovat keskimäärin miehiä koulutetumpia nuoremmassa eli alle 44 vuotiaiden ikäluokissa. Vanhemmissa ikäluokissa tilanne on päinvastainen. Helsinkiläisten naisten suhteellinen osuus on selvästi miehiä suurempi

Kuvio 11.1 Tutkinnon suorittaneet ikäryhmittäin Helsingissä 1990-2002, prosenttia

ryhmässä joilla ei ole perusasteen jälkeistä koulutusta. Ero miesten ja naisten välillä on olevan sitä suurempi mitä vanhempaan ikäryhmään siirrytään.

Naiset ovat suorittaneet kuitenkin keskiasteen tutkintoja suhteellisesti enemmän kuin miehet, kuten myös alimman korkea-asteen tutkintoja ikäryhmissä 55-59 vuotiaiden, 60-64 vuotiaiden ja 65-69 vuotiaiden. Yliopistotutkintojen kohdalla miehet ovat vanhemmissa ikäryhmissä vielä naisia edellä.

Siirryttäessä korkeakouluasteen tutkintoihin ja tutkijakoulutusasteeseen havaitaan että miehet ovat suorittaneet näitä koulutuksia suhteellisesti naisia enemmän kussakin tarkastellussa ikäryhmässä. Tilanne tulee kuitenkin vuosien varrella muuttumaan, sillä nykyään nuorilla naisilla on suhteellisesti enemmän korkeanasteen tutkintoja kuin miehillä.

Taulukko 11.1 65 vuotta täyttäneiden koulutustaso Helsingissä, koko maassa, pääkaupunkiseudun kunnissa ja muissa Helsingin seudun kunnissa 2002, prosenttia.

Koulutustaso	Koko maa	Helsinki	Espoo	Vantaa	Kauniainen	Muu Helsingin seutu
Yhteensä						
Yhteensä	100	100	100	100	100	100
Vain perusaste	73,5	59,2	53,6	69,8	29,4	71,7
Keskiaste	15,0	17,3	16,9	16,5	16,2	15,4
Korkea-aste	11,5	23,4	29,6	13,7	54,5	12,9
Miehet						
Yhteensä	100	100	100	100	100	100
Vain perusaste	70,4	51,8	43,8	63,3	18,2	66
Keskiaste	14,3	15,4	14,8	16,6	8,5	15,2
Korkea-aste	15,4	32,8	41,4	20,1	73,2	18,8
Naiset						
Yhteensä	100	100	100	100	100	100
Vain perusaste	75,5	63,1	60,1	74,2	37,6	75,4
Keskiaste	15,5	18,4	18,2	16,4	21,8	15,4
Korkea-aste	9,1	18,6	21,6	9,4	40,6	9,1

Taulukko 11.2 Koulutusaste ikäryhmittäin ja sukupuolen mukaan Helsingissä 2002, prosenttia

	55–59	60–64	65–69	70–74	75–
Ei perusasteen jälkeistä tutkintoa					
Yhteensä	34,6	42,8	52,8	58,2	61,5
Miehet	33,7	40,9	49,2	54,0	50,2
Naiset	35,3	44,3	55,5	60,9	65,7
Keskiaste					
Yhteensä	26,1	22,7	19,3	17,3	16,7
Miehet	25,5	21,6	17,6	14,7	14,7
Naiset	26,5	23,6	20,5	18,9	17,5
Alin korkea-aste					
Yhteensä	14,4	13,3	11,2	9,8	8,3
Miehet	11,6	11,3	10,8	10,1	9,9
Naiset	16,7	14,8	11,5	9,6	7,7
Alempi korkeakouluaste					
Yhteensä	9,5	8,2	6,8	6,0	5,3
Miehet	10,4	9,1	7,7	7,4	8,4
Naiset	8,7	7,5	6,1	5,1	4,2
Korkeakouluaste					
Yhteensä	13,1	10,6	8,4	7,5	7,1
Miehet	15,2	13,3	11,7	11,3	14,1
Naiset	11,3	8,4	6,0	5,1	4,5
Tutkijakoulutusaste					
Yhteensä	2,4	2,4	1,6	1,2	1,0
Miehet	3,6	3,8	3,0	2,5	2,6
Naiset	1,4	1,4	0,6	0,4	0,4

Omaehtoinen opiskelu

Nyky-Suomessa useimmat ihmiset ovat eläkkeelle jäädessään jokseenkin terveitä, aktiivisia ja kaipaavat myös henkisiä virikkeitä - jotkut jopa haasteita. Heidän koulutustasonsa, varsinkin pääkaupunkiseudulla asuvin, on suhteellisen korkea. Uuden oppiminen on monen mielestä kiehtovaa ja motivoivaa. Vuonna 2001 helsinkiläisille 60 vuotta täyttäneille tehdyssä kyselytutkimuksessa 36 prosenttia ilmoitti harrastavansa vapaa-aikanaan jotain ohjattua opintotoimintaa (Helsingin kaupungin palvelukeskustutkimus).

Selvitettäessä varttuneiden opiskelijoiden kimmokkeita omaehtoiseen opiskeluun esille tulleita seikkoja ovat olleet muun muassa: oppii hyödyllisiä tietoja ja taitoja, kiinnostus ja opinhalu, aivojen hoito ja muistin harjoitus, terveyden ja kunnon hoito, halu näyttää että pystyy, kun nuorempana ei ollut mahdollisuuksia, yhdessäolo ja viihtyminen.

Varta vasten ikäihmisille suunnattujen opintojen ja kurssien tarjonta on pääkaupunkiseudulla varsin runsasta. Helsingin näkökulmasta perinteisiä opinahjoja ovat kansalais- ja työväenopistot. Myös muutamat yksityiset kansalaisopistot ovat toimineet täällä pitkään, kuten esim. Helsingin Aikuisopisto sekä Kalliolan ja Toimelan opistot. Helsingin yliopisto on järjestänyt jo lähes parin vuosikymmenen ajan Ikäihmisten yliopiston puitteissa opetusta ikääntyville.

Työväenopistot

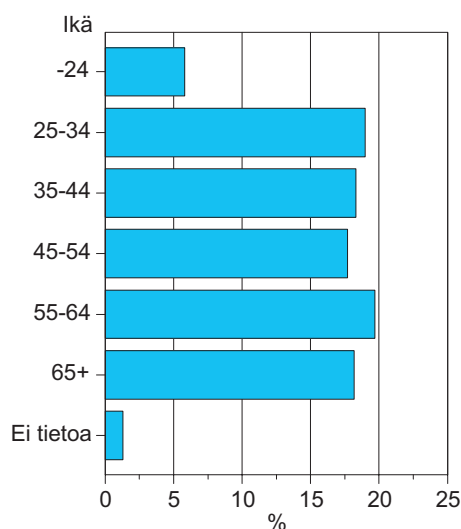
Helsingin suomenkielisen työväenopiston ohjelmassa on kurseja, jotka on erityisesti suunniteltu iäkkäille ihmisille. Vuonna 2003 järjestettiin 271 kurssia eläkeläisille (kurssimaksu 50 % normaalihinnasta) ja 34 senioreille (normaalihintaisia).

Taulukko 11.3 Ikäihmisten yliopistojen opintoryhmiin osallistuneet vuosina 1999–2003

	Kaikki yliopisto	Helsingin yliopisto	Helsingin yliopisto % kaikista
1999	7 004	2 182	31,2
2000	9 485	2 644	27,9
2001	10 764	3 701	34,4
2002	10 922	3 437	31,5
2003	13 586	4 461	32,8

Lähde: Opetusministeriö, KOTA-tietokanta.

Kuvio 11.2 Helsingin suomenkielisen työväenopiston kurseille osallistuneiden ikäjakauma, syksy 2003

Lähde: Helsingin kaupungin suomenkielinen työväenopisto, toimintakertomus 2003.

Eläkeläis-kurseja on mm. kielissä, liikunnassa, käden- taidoissa, kuvataiteissa, musiikissa, kirjallisuudessa, näyttämö- ja puheilmallisissa sekä yhteiskunnallisissa aineissa. Eläkeläisille tarjotaan myös maksuttomia yleisluentoja, joita järjestetään mm. vanhusten palvelukeskuksissa. Erilaisissa kerhotiloissa, palvelutaloissa ja

virikistyskeskuksissa toteutetaan opetusta yhteistyössä sosiaaliviraston kanssa. Näin voidaan tavoittaa vaikeastikin liikkuvia ikäihmisiä ja voittaa opiskelun esteitä.

Seniorikurssit vuonna 2003 olivat tietotekniikassa. Ikäihmisten atk-taitojen kartuttamiseen on panostettu muutenkin työväenopistossa monin eri keinoin, esimerkiksi on aktivoitu seniori-opiskelijoita toimimaan vapaaehtoisina vertaisohjaajina. Tässä toiminnassa on ollut mukana 20 ohjaajaa, joista monet eläkeläisiä.

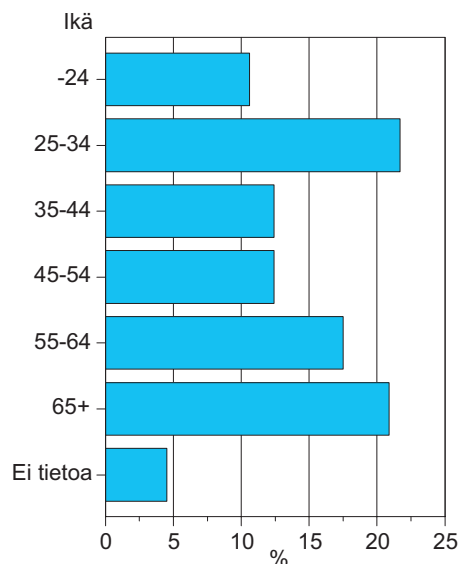
Ikääntyneelle väestölle räätälöityä opetusta oli vuonna 2003 yhteensä 7 325 tuntia, joka oli jonkin verran vähemmän kuin edeltävänä vuonna. Tarjontaan oli kuitenkin lisätty enemmän luentoja, jolloin suuremmat osallistujamäärät olivat mahdollisia. Keväällä 2004 on Helsingin suomenkielisen työväenopiston opetusohjelmassa lueteltu runsaat 150 erilaista kurssia tai luentosarjaa, jotka on nimetty erityisesti eläkeläisille tai senioreille tarkoitetuiksi.

Ikäihmisiä osallistuu yleisesti tavalliseenkin opiston opetukseen. Kaiken kaikkiaan työväenopiston opiskelijakunta koostuu hyvin tasaisesti eri-ikäisestä aikuisväestöstä. Toimintavuonna 2003 yksittäisiä opiskelijoita oli noin 30 000 henkilöä, joista 55 vuotta täyttäneitä runsas 10 000.

Helsingin ruotsinkielisen työväenopiston eli Arbiksen opiskelijajoukon ikäjakauma painottuu selvästi enemmän nuorimpaan ja hieman enemmän vanhimpaan ikäryhmään kuin suomenkielisen työväenopiston. Arbiksen eri kurssien yhteenlasketusta opiskelijamäärästä oli yli 65 -vuotiaita 21 prosenttia, kun vastaava osuus suomenkielisessä työväenopistossa syksyllä 2003 oli 18.

Arbiksen kevään 2004 ohjelmassa on erityisesti senioreille suunnattu atk-kursseja sekä liikuntaa. Viimeksi mainittu on hyvin suosittua varsinkin iäkkäimmän opiskelijaryhmän keskuudessa. Liikunnan ohella

Kuvio 11.3 Helsingin ruotsinkielisen työväenopiston kursseille osallistuneiden ikäjakauma, syksy 2003–alkukevät 2004

Lähde: Helsingin kaupungin ruotsinkielinen työväenopisto, omat tilastot.

kielet sekä taito- ja taideaineet ovat yleisimpiä opiskeluaineita kaikenikäisten joukossa.

Ikääntyvien yliopisto-opiskelu

Korkeakoulutasolla kypsään ikään ehtineet opiskelevat tavallisimmin Avoimen yliopiston puolella Ikäihmisten yliopistossa, josta käytetään myös nimiä Ikääntyvien yliopisto ja Kolmannen iän yliopisto. Heitä opiskelee myös jonkin verran Avoimen yliopiston muilla kursseilla ja korkeakoulujen perustutkinto-opiskelijoina.

Ikäihmisten yliopisto on avoimen yliopisto-opiskelun erityismuoto. Sen tavoitteena on välittää ikäihmisille ajankohtaista tutkimustietoa ja tarjota mahdollisuuksia omaehtoiseen yliopistolliseen opiskeluun tähtäämättä muodollisiin suorituksiin. Avoimen yliopiston periaatteiden mukaisesti siellä voi opiskella kuka tahansa kiinnostunut, pohjakoulutuksesta riippumatta.

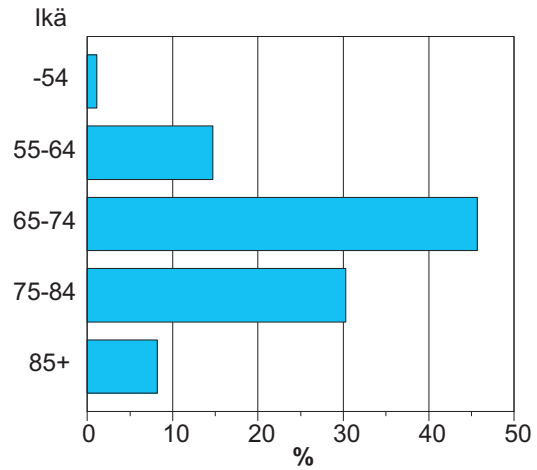
Tämänlaatuinen yliopistollinen opetus sai alkunsa Ranskassa vuonna 1973. Meillä Suomessa Ikäihmisten yliopisto on juuri saavuttanut ”täysi-ikäisyyden”, vuonna 1985 se käynnistettiin ensimmäiseksi Jyväskylän ja Helsingin yliopistoissa. Vuonna 2003 yhdeksän yliopistoa tarjosi erityisesti ikääntyneille tarkoitettua opetusta 67 paikkakunnalla ympäri Suomea, joista 38:lla opetus oli Helsingin yliopiston järjestämää.

Helsingin yliopiston Ikäihmisten yliopiston eri opintoryhmien yhteenlaskettu opiskelijamäärä lukuvuonna 2003 oli 4 461. Pääkaupunkiseudulla (Helsinki, Espoo, Vantaa) tapahtuneeseen opetukseen osallistuneita oli näistä runsas puolet. Verrattuna edelliseen vuoteen 2002 Helsingin yliopiston Ikäihmisten yliopiston opiskelijoiden kokonaismäärä kasvoi noin tuhannella.

Opiskelijoita oli 1990-luvun lopulla vuosittain jonkin verran yli 2 000, mutta vuosituhannen vaihteessa heidän määränsä lähti kasvuun. Tähän ovat vaikuttaneet mm. etäopetusryhmien lisääntyminen ja uutena toimintamuotona aloitettu yhteistyö eri kulttuurilaitosten – mm. teattereiden ja Tiedekeskus Heureka – kanssa. Helsingin yliopiston Ikäihmisten yliopiston opiskelijoiden osuus koko Suomen Ikäihmisten / Ikääntyvien yliopistojen opiskelijamäärästä on kolmannes.

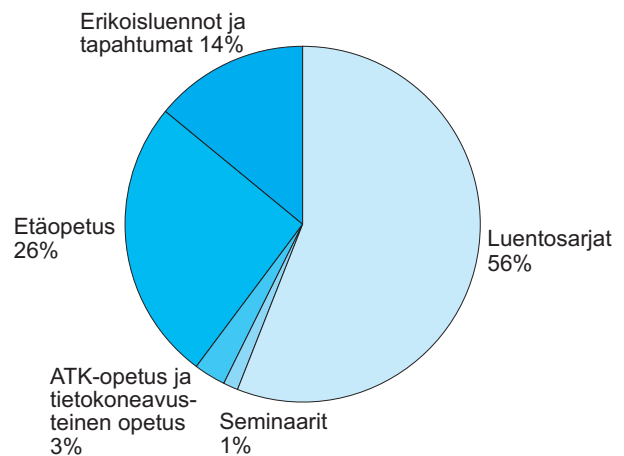
Lähes puolet Helsingin yliopiston Ikäihmisten yliopiston opiskelijoista kuului vuonna 2003 ikäryhmään 65–74-vuotiaat ja hieman vajaa kolmasosa seuraavaan ryhmään, 75-84-vuotiaisiin. Opiskelijoiden keski-ikä on jatkuvasti hieman noussut. Tähän ovat vaikuttaneet mm. vanhainkodeissa ja palvelutaloissa annettavan pienryhmäopetuksen lisääntyminen sekä opiskelijoiden halukkuus pysyä mukana toiminnassa niin pitkään kuin kykenevät. Vaikutus voi olla myös kaksisuuntainen, ts. ne jotka opiskelevat pysyvät toimintakykyisinä ja siis myös opiskelussa mukana.

Kuvio 11.4 Helsingin yliopiston Ikäihmisten yliopiston opintoryhmiin osallistuneiden ikäjakauma, vuosi 2003

Lähde: Helsingin yliopiston Ikäihmisten yliopiston omat tilastot, prosenttiosuudet opiskelijoista joiden ikä tiedossa (2661 opiskelijaa).

Kuvio 11.5 Helsingin yliopiston Ikäihmisten yliopiston opiskelijat opetusmuodon mukaan, syksy 2003

Lähde: Helsingin yliopiston ikäihmisten yliopiston omat tilastot.

Ikäihmisten yliopiston toimintamuotoja ovat monitieteiset luentosarjat, seminaarit, atk- ja tietokoneavusteinen opetus, etäopetus sekä erikoisluennot ja tapahtumat. Luentosarjat tavoittavat suurimman opiskelijajoukon, yli puolet kaikista. Etäopetus on luonnollisesti erityisen merkittävä toimintamuoto pääkaupunkiseudun ulkopuolella. Erikoisluennot ja tapahtumat vuonna 2003 järjestettiin kaikki pääkaupunkiseudulla, laajin niistä oli Ikäihmisten tiedeviikko Heurekassa.

Helsingin yliopiston Avoimen yliopiston ”tavallisilla” kursseilla oli vuonna 2003 yhteensä 279 yli 60-vuotiaita opiskelijaa.

Tutkintotavoitteisesti opiskelevia, yliopistoihin kirjoittaneita 55 vuotta täyttäneitä helsinkiläisiä oli vuonna 2002 yhteensä 691, joka oli 0,5 prosenttia kaikista sen ikäisistä pääkaupunkilaisista. Opiskelijoista 80 prosenttia oli kirjoittaneena Helsingin seudun ja loput muualla Suomessa sijaitseviin eri yliopistoihin. Verrattuna edelliseen vuoteen opiskelijoiden määrä kasvoi 83:lla.

Yleisimmin yli 55-vuotiaat opiskelivat humanistisia tai taidealan aineita, tai tavoitteena oli yhteiskuntatieteellinen tai kaupallinen koulutus. Lähes poikkeuksetta opinnot tähtäsivät joko ylemmän korkeakoulu- tai tutkijatasen tutkintoon, kummankin asteen opiskelijoita oli noin puolet kaikista. Tutkinnon vuonna 2002 suoritti 48 henkilöä.

Naisia koko joukosta, vajaasta seitsemästä sadasta oli 59 prosenttia. Ikäryhmittäin tarkasteltuna kaksi kolmasosaa kuului 55–59-vuotiaisiin, 65 vuotta täyttäneitä oli 81 eli runsas kymmenen prosenttia. Viimeksi kuluneiden kymmenen vuoden aikana näiden eläkeiän jo saavuttaneiden yliopisto-opiskelijoiden määrä on noin kolminkertaistunut.

Taulukko 11.4 Helsinkiläiset 55 vuotta täyttäneet yliopistotutkinto opiskelijat ainealoittain, vuosi 2002

Ainealat	Lukumäärä	%
Humanistinen/taideala	260	38
Kaupallinen/ yhteiskuntatieteellinen ala	221	32
Kasvatustieteellinen/ opettajankoulutus	65	9
Tekniikan ala	50	7
Luonnontieteellinen ala	43	6
Terveys-/sosiaali-ala	39	6
Maa-/metsätalousala	13	2
Yhteensä	691	100

Lähde: Tilastokeskus, koulutustiedostot.

Käsitteet:

Koulutusaste:

Ei perusasteen jälkeistä tutkintoa

Keskiaste: Keskiasteen koulutuksiksi luetaan ylioppilastutkinnot, 1-3 –vuotiset ammatilliset tutkinnot, ammatilliset perustutkinnot, ammattitutkinnot ja erikoisammattitutkinnot.

Alin korkea-aste: Tähän luetaan mm. agrologin, hortonomin, artemin ja sairaanhoitajan tutkinnot, jotka eivät ole ammattikorkeakoulututkintoja.

Alempi korkeakouluaste: Tähän luetaan ammattikorkeakoulututkinnot ja alemmat korkeakoulututkinnot sekä mm. insinööri, metsätalousinsinööri ja merikapteeni.

Ylempi korkeakouluaste: Tähän luetaan ylemmät korkeakoulututkinnot (maisteritutkinnot) sekä myös lääkäreiden erikoistumistutkinnot.

Tutkijakoulutusaste: Tutkinnot ovat tieteellisiä lisensiaatin ja tohtorin tutkintoja.

Lähteet:

Helsingin kaupungin tilastollinen vuosikirja 2003. Helsingin kaupunki, tietokeskus. Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2003.

Helsingin kaupungin tietokeskus: Helsingin kaupungin palvelukeskustutkimus / vertailuaineisto, Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuskatsauksia 2002:2

Helsingin ruotsinkielinen työväenopisto: Opiston omat tilastot ja Ohjelma kevät 2004

Helsingin suomenkielinen työväenopisto: Toimintakertomus 2003, opiston omat aineistot ja Ohjelma kevät 2004

Helsingin yliopiston Avoin yliopisto: Avoimen yliopisto-opetuksen tilastotietoja 2003

Helsingin yliopiston Ikäihmisten yliopisto: Omat tilastot ja Internet-sivut

Koskiahho, Briitta: Yhteiskunnallistettu vanhuskysymys. Sosiaalihuollituksen julkaisuja 11/1988. Helsinki 1988.

Pirkko-Leena Koponen: Koulutuspäivän alustus ”Kyllä vanhatkin oppivat, mutta eri tavalla kuin nuoret”, 2002

Tilastokeskus. Koulutustilastopaketti 2002. (2004)

Tilastokeskus. Luokituspalvelu:
<http://www.stat.fi/tk/tt/luokitukset/index.html>

Tilastokeskus, Tutkintorekisteri.

Vanhusten elinolot Helsingissä 1993. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tilastoja 1993:11.

12. Vaikuttavat "vanhukset"

Kaupunkisuunnittelun kiinnostavuus (%) ikäryhmitäin Helsingissä

Ikäryhmä	Väite "kaupunkisuunnittelu kiinnostaa minua paljon"				Ei osaa sanoa
	Täysin eri mieltä	Osittain eri mieltä	Osittain samaa mieltä	Täysin samaa mieltä	
15-20-vuotiaat	20,0	38,0	34,0	8,0	0,0
20-29-vuotiaat	17,7	38,5	37,6	6,3	0,0
30-39-vuotiaat	14,2	25,9	44,2	15,7	0,0
40-49-vuotiaat	12,3	23,2	47,3	16,8	0,5
50-59-vuotiaat	15,2	26,0	37,3	21,5	0,0
60-69-vuotiaat	16,1	23,2	33,0	26,8	0,9
Yli 70-vuotiaat	17,0	15,3	44,1	23,7	0,0
Yhteensä	15,4	27,8	40,5	16,1	0,2

Millainen Helsinki on asuinympäristönä iäkkäämmän väestönsä näkökulmasta? Kokevatko helsinkiläiset ikäihmiset, että voivat halutessaan osallistua täysipainoisesti Helsingin suunnitteluun? Vuoden 2000 alussa voimaan astunut maankäyttö- ja rakennuslaki korostaa kuntalaisten osallistumisen oikeutta maankäytön suunnittelussa. Tämän vuoksi on ollut tärkeää pohtia sitä, millä tavoin asukkaiden näkemyksiä voidaan tavoittaa. Eri elämänvaiheissa olevilla kaupunkilaisilla voi olla erilaisia toiveita paitsi oman asuinalueensa tulevaisuuden suhteen, myös sen osalta millä tavoin he toivoisivat saavansa äänensä kuuluviin.

Tässä artikkelissa pohdin miltä osallistuminen kaupunkisuunnitteluun näyttäytyy vanhemman helsinkiläisväestön silmissä. Tunnettaanko kaupunkisuunnittelun käytäntöjä ja halutaanko osallistua aktiivisesti Helsingin tulevaisuuden rakentamiseen? Artikkelin aineistona on vuonna 2001 tehty n. 1000 helsinkiläisen puhelinhaastattelu, jossa selvitettiin yleiskaavan valmisteluun liittyen laajasti helsinkiläisten näkemyksiä osallistumisesta kaupunkisuunnitteluun.¹

¹ Tämän kyselyn tulokset on julkaistu kokonaisuudessaan kaupunkisuunnitteluviraston yleiskaavasarjassa (Bäcklund, Maury Ja Vuolanto 2002).

Kaupunkisuunnittelun tunteminen ja kiinnostus suunnittelua kohtaan

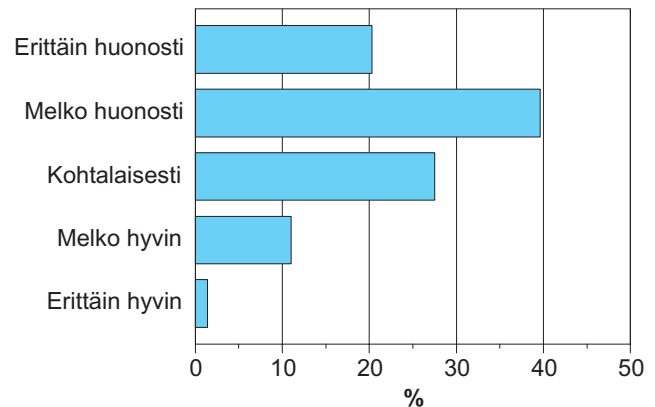
Vaikka kuntalaisten osallistumisesta maankäytön suunnitteluun puhutaan paljon, varsin vähän on toistaiseksi selvitetty sitä haluavatko kuntalaiset itse osallistua entistä enemmän kaupunkisuunnitteluun. Koska osallistumishalukkuuteen voi vaikuttaa myös käsitys omasta osaamisesta suunnittelukysymyksissä, haluttiin kyselyssä selvittää myös kuinka tuttuja suunnittelukäytännöt helsinkiläisille ovat.

Kyselyn perusteella varsin pieni osa helsinkiläisistä tuntee kaupunkisuunnittelun käytäntöjä. Omasta mielestään suunnittelua melko tai erittäin hyvin tuntevia on noin 12 prosenttia helsinkiläisistä. Ikäryhmittäin tarkasteltuna vanhempi väestö tuntee suunnittelun käytäntöjä parhaiten. Kaupunkisuunnittelusta ollaan kuitenkin kiinnostuneita, vaikka sen käytäntöjä ei tunnetakaan. Vastaajista 57 prosenttia oli osittain tai täysin samaa mieltä väittämän ”kaupunkisuunnittelu kiinnostaa minua paljon” kanssa. Yli 50-vuotiaista helsinkiläisistä suurinta osaa suunnittelu kiinnostaa ainakin jonkin verran.

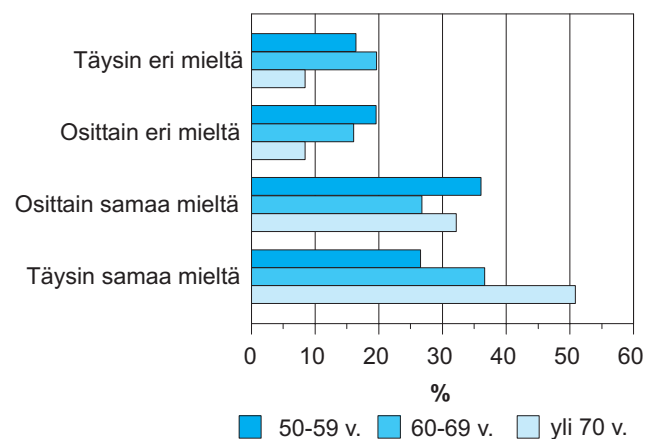
Kyselyllä selvitettiin myös, onko tieto yleiskaavan laatimisesta tavoittanut helsinkiläisiä. Yleiskaavatyöstä tiesi kaiken kaikkiaan 44 prosenttia helsinkiläisistä. Ikäryhmittäin tarkasteltuna suurta eroa ei ollut, hieman muita huonommin asiasta olivat tietoisia alle 20-vuotiaat ja yli 70-vuotiaat helsinkiläiset.

Kansalaisosallistumisesta käytävässä keskustelussa on pohdittu maankäytön suunnittelun aikaperspektiivin ja asukkaiden arkielämän kohtaamista (esim. Lapintie 2002). Konfliktiaselman muodostuminen asukkaiden ja virkamiesten välillä on ymmärrettävää, mikäli kansalaiset eivät tiedä, että arjessa yhtäkkiseltä näyttävä muutos (esim. jonkin alueen täydennysrakentaminen) toteuttaa itse asiassa pitkällisen valmistelun päätöksiä.

Kuvio 12.1 Kaupunkisuunnittelun käytäntöjen tunteminen, yli 50-vuotiaat

Kuvio 12.2 Väittämä ”seuraan aktiivisesti lähiympäristöni suunnittelua” ikäryhmittäin tarkasteltuna

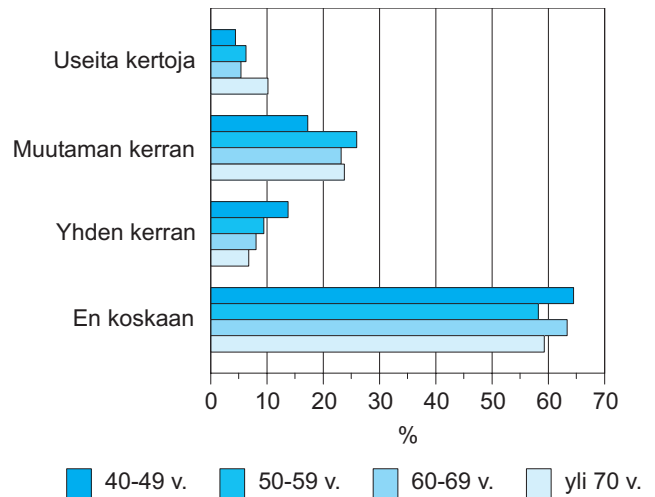
Tästä näkökulmasta katsottuna tietämystä yleiskaavan valmistelusta voidaan pitää tulevaisuutta ajatellen jopa huolestuttavan pienenä. Yli puolet helsinkiläisistä ei ole tiennyt millaisia heidän arkielämäänsä mahdollisesti vaikuttavia pitkän aikavälin suunnitelmia valmisteltiin.

Vaikka yleiskaavan laadinnasta ei oltukaan kovin tietoisia, seuraavat helsinkiläiset kuitenkin aktiivisesti oman asuinalueensa kehitystä. Väittämän ”seuraan aktiivisesti lähiympäristöni suunnittelua” kanssa ainakin jonkin verran samaa mieltä oli noin 60 prosenttia yli 50-vuotiaista helsinkiläisistä. Vastaava prosenttiosuus yli 70-vuotiaiden helsinkiläisten joukossa oli peräti 83 prosenttia. Kiinnostus lähiympäristön suunnittelua kohtaan vaikuttaa näin kasvavan sitä mukaa, kun ikää karttuu. Tulos ei siinä mielessä ole yllättävä, että iän karttuessa myös elämä tavallisesti vakiintuu, mikä usein tarkoittaa asettumista pysyvämmiin tietyille asuinalueelle. Asuinalueella tapahtuvat muutokset vaikuttavat ennen muuta niihin asukkaisiin, jotka viettävät siellä syystä tai toisesta suuren osan arjestaan - esimerkiksi juuri alueen vanhusväestöön ja heidän mahdollisuuksiinsa elää mielekästä elämää omalla asuinalueellaan.

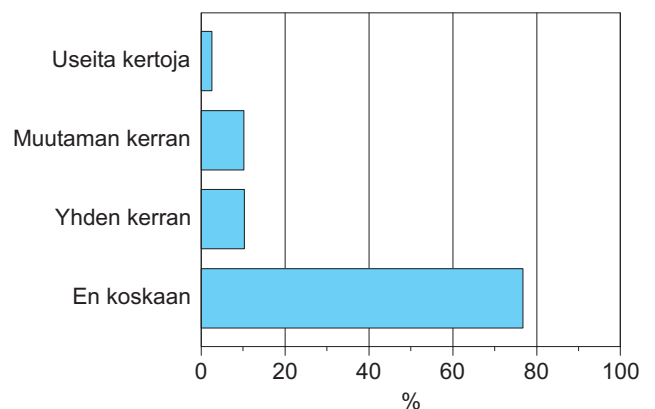
Miten kiinnostus konkretisoituu?

Vaikka kaupungin kehityksestä ollaan kiinnostuneita, varsin harva helsinkiläinen kuitenkaan osallistuu itse aktiivisesti maankäytön suunnitteluun. Ainoastaan noin 16 prosenttia helsinkiläisistä on käynyt tutustumassa oman asuinalueen tai koko Helsingin suunnitelmiin kaavanäyttelyissä tai vastaavissa tilaisuuksissa, 75 prosenttia ei ole käynyt koskaan. Ikäryhmittäin tarkasteltuna kaavanäyttelyssä kävijät ovat olleet enimmäkseen 40-60-vuotiaita. Asukasiltoihin, yhtiökokouksiin tai vastaaviin on osallistunut puolestaan ainakin muutama kerran noin 20 prosenttia helsinkiläisistä. Asukasillat yms. vaikuttavat olevan erityisesti vanhemman väestön tapa osallistua, aktiivisimmat helsinkiläiset löytyvät yli 40-vuotiaiden joukosta ja kaikkein eniten

Kuvio 12.3 Osallistuminen asukasiltoihin, yhtiökokouksiin tms. joissa käsitelty oman lähiympäristön suunnittelua ikäryhmittäin tarkasteltuna

Kuvio 12.4 Palautteen anto virkamiehille suunnittelusta

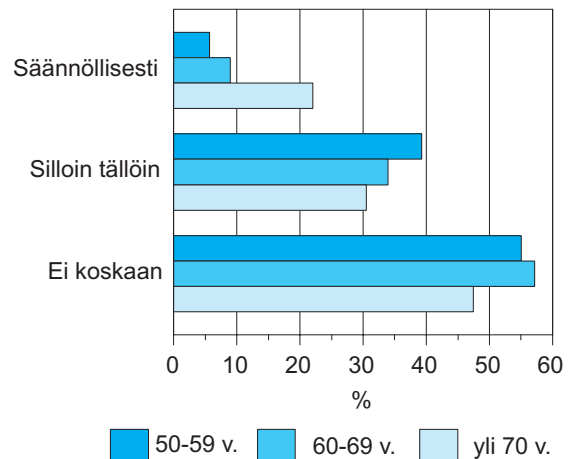
tällaisissa tilaisuuksissa ovat käyneet yli 70-vuotiaat helsinkiläiset.

Palautteen antaminen on myös yksi osallistumisen muoto. Palautetta suunnitelmista annetaan kuitenkin varsin vähän, noin 13 prosenttia helsinkiläisistä on antanut palautetta vähintään muutaman kerran. Palautteen antamattomuus ei vaikuta kuitenkaan johtuvan siitä, ettei palautteen annon tapoja tunneta. Helsinkiläisistä noin 53 prosenttia on ainakin osittain samaa mieltä väitteen ” tiedän miten voin antaa palautetta kaupunkisuunnittelusta” kanssa. Palautteen antaminen vaikuttaa olevan tyypillistä juuri iäkkäämmille helsinkiläisille. Palautteen antamattomuuden syy ei myöskään vaikuta olevan huono mielikuva palautteen antamisen hyödyllisyydestä. Noin 70 prosenttia helsinkiläisistä uskoo ainakin jonkin verran palautteen antamisen hyödyllisyyteen. Kriittisimmin palautteen antamisen hyödyllisyyteen uskovat kuitenkin juuri iäkkäämmät helsinkiläiset.

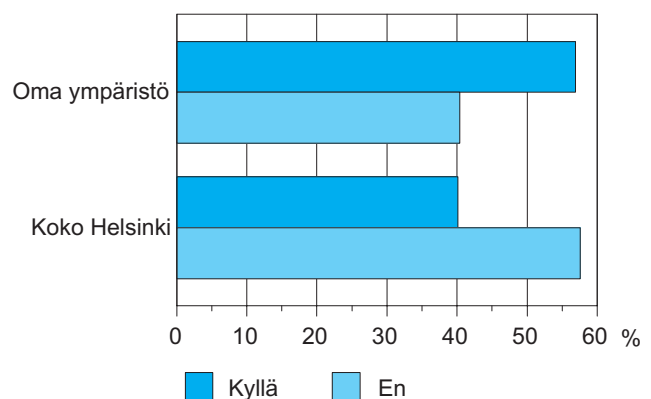
Helsingissä asukkaiden osallistuminen konkretisoituu myös kaupunginosayhdistysten toiminnan kautta. Kaupunginosayhdistystoimintaan liitetään tavallisesti mielikuva myöhäiskeski-ikäisistä tai eläkkeellä olevista aktiivisista ja osaavista kuntalaisista. Toisaalta myös konservatiivisuus yhdistyy helposti mielikuvaan kaupunginosayhdistystoiminnasta ja tämän vuoksi yhdistykset ovat kantaneetkin huolta siitä miten saada nuoria toimintaan mukaan. Onko kaupunginosayhdistystoiminta sitten juuri iäkkäämpien helsinkiläisten tapa osallistua kaupungin kehittämiseen?

Kaupunginosayhdistysten tai vastaavien toimintaan osallistuu säännöllisesti kaikkiaan noin 6 prosenttia ja silloin tällöin noin 26 prosenttia helsinkiläisistä. Vastaavasti muiden järjestöjen tai vapaaehtoistoimintaan osallistuu säännöllisesti 12 prosenttia ja silloin tällöin 24 prosenttia helsinkiläisistä. Paikallisyhdistykselle annetaan kuitenkin kohtuullinen mandaatti vaikuttamiseen, vaikka vain harva sen toimintaan itse osallistuu. Helsinkiläisistä 25 prosenttia on täysin sitä miel-

Kuvio 12.5 Kaupunginosan- tai asukasyhdistysten ja seurojen toimintaan osallistuminen ikäryhmittäin

Kuvio 12.6 Halu osallistua enemmän oman asuin ympäristön ja koko Helsingin suunnitteluun

tä, että paikallisyhdistys saa vaikuttaa omasta puolesta ja peräti 63 prosenttia ainakin jokseenkin tätä mieltä. Vaikka paikallisyhdistysten toimintaan ei kovin moni itse osallistukaan, huomattavasti suurempi osa antaa niille kuitenkin valtakirjan vaikuttaa omasta puolestaan.

Kaupunginosayhdistystoiminnan aktiivijäsen on todennäköisesti juuri iäkkäämpi helsinkiläinen – toisaalta kaupunginosayhdistystoiminta vetää puoleensa myös keski-ikäisiä helsinkiläisiä.

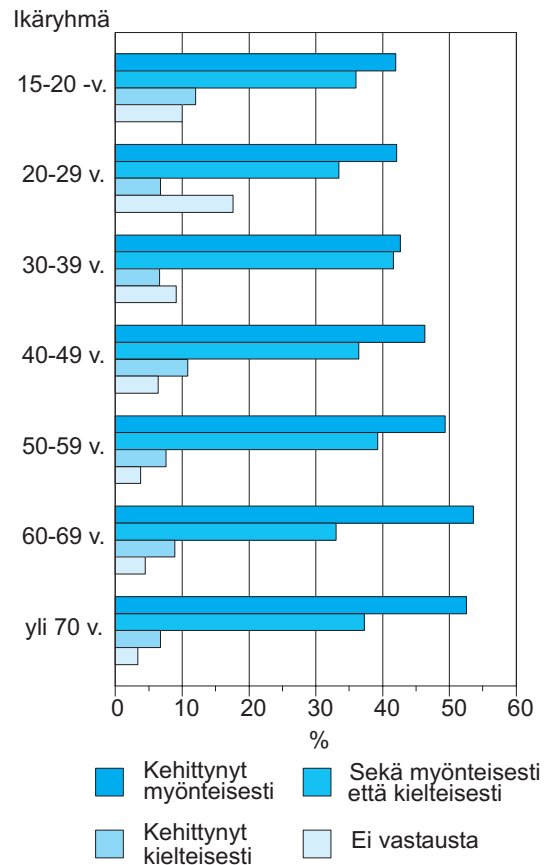
Halutaanko osallistua enemmän?

Kansalaisosallistumista on perusteltua lähestyä kuntalaisten kokemuksellisenä asiana. Osallistumisessa keskeistä on myös se millä tavoin kuntalaiset kokevat olevansa yhteisön jäseniä ja osallisia päätöksenteossa. Moninaisetkaan vuorovaikutuksen menetelmät eivät välttämättä riitä osallisuuden tunteen saavuttamiseen, mikäli kuntalaiset eivät itse koe voivansa osallistua sillä tavoin kuin itse mielekkääksi katsovat (ks. myös Sjöblom 2002).

Yleiskaavatyöhön liittyvässä kyselyssä kysyttiin kokevatko helsinkiläiset nykyisellään voivansa vaikuttaa oman asuinalueensa ja koko Helsingin suunnitelmiin ja haluaisivatko he vaikuttaa näihin nykyistä enemmän. Vastaajista noin 40 prosenttia haluaisi osallistua enemmän koko Helsingin kehittämiseen ja 57 prosenttia enemmän oman ympäristönsä kehittämiseen. Hieman yli puolet helsinkiläisistä koki myös voivansa halutessaan vaikuttaa oman ympäristönsä suunnitelmiin. Koko Helsingin kehittämisen vastaava luku on 24 prosenttia.

Sitä, että vain reilu puolet helsinkiläisistä uskoo voivansa halutessaan vaikuttaa oman asuinympäristönsä suunnitelmiin, ei voida pitää erityisen hyvänä tuloksena osallisuuden tunteen näkökulmasta. Ideaalilanteena osallisuuden ja kuntayhteisöön kuulumisen osalta voi-

Kuvio 12.7 Helsingin kehitys viimeisen kymmenen vuoden aikana ikäryhmittäin tarkasteltuna

daan pitää sitä, että kaikki kuntalaiset kokevat voivansa halutessaan vaikuttaa. Tällöin osallistumisessa on kyse ainoastaan omasta henkilökohtaisesta valinnasta, ei syrjään jäämisestä kaupungin päätöksentekoprosesseista.

Ikäryhmittäin tarkasteltuna eniten halukkuutta oman lähiympäristön suunnitteluun osallistumiseen löytyy keski-ikäisten helsinkiläisten (30-50 vuotiaat) joukosta. Mutta eläkeikäisistäkin vielä yli puolet olisi halukkaita osallistumaan nykyistä enemmän ja yli 70-vuotiaistakin vielä reilu kolmannes. Vanhemmalla väestöosalla onkin jotakin sellaista, jota nuoremmilta helsinkiläisiltä helposti puuttuu, nimittäin aikaa osallistumiseen. Helsingissä toteutetussa Nettimaunula-hankkeessa havait-

tiin sama asia, kotisivukurssin vanhin osanottaja oli yli 80-vuotias ja tietotekniikan seniorikoulutukseen osallistuneista vanhimmat liki 90-vuotiaita (Rantanen 2003). Sen sijaan osallistuminen koko Helsingin suunnitteluun vaikuttaisi kiinnostavan enemmän nuorempia helsinkiläisiä. Havainto tukee niitä näkemyksiä, joissa korostetaan nuoremman väestönosan halua ja kykyä käyttää koko kaupunkia hyväkseen, kun taas vanhempi ja elämässään jo ”asettunut” väestönosa on kiinnittynyt arjessaan selkeämmin omalle asuinalueelleen. Päätettäessä koko Helsingin tulevaisuuden (esim. maankäytön) laajoja suuntaviivoja, olisi erityisesti nuoret kaupunkilaiset saatava keskusteluun mukaan. Vastaavasti pohdittaessa yksittäisten kaupunginosien tulevaisuutta, erityisesti vanhemman väestön ääni olisi pystyttävä silloin kuulemaan.

Helsingin kehityksen suuntaviivat

Kyselyssä pyydettiin haastateltavia arvioimaan mihin suuntaan Helsinki on viimeisen 10-vuoden aikana kehittynyt. Vaikuttaa siltä, että kaikkein myönteisimpänä kehitystä pitävät vanhemmat helsinkiläiset. Erot eri ikäluokkien välillä eivät kuitenkaan ole niin suuria, että voitaisiin todeta kehityksen noudattaneen erityisesti jonkin tietyn ikäryhmän toiveita. Kaiken kaikkiaan hie-man alle puolet helsinkiläisistä on sitä mieltä, että kaupunki on kehittynyt yksinomaan myönteisellä tavalla.

Mihin suuntaan Helsingin olisi sitten kehityttävä, jotta se täyttäisi vanhemman väestönosan toiveet? Haastattelussa esitettiin erilaisia väittämiä tulevaisuuden tavoitteista, joihin vastaajia pyydettiin ottamaan kantaa. Väitteen ”Helsingin väkiluvun pitää kasvaa” kanssa eniten täysin samaa mieltä olivat alle 20-vuotiaat helsinkiläiset, mutta myös yli 50-vuotiaista helsinkiläisistä yli 40 prosenttia. Kriittisimmin väkiluvun kasvuun suhtautuivat nuoret aikuiset ja keski-ikäiset. Helsingin kansainvälistä tunnettavuutta pitävät vanhemmat helsinkiläiset myös tärkeänä. Yli 50-vuotiaista helsinkiläisistä peräti

yli 70 prosenttia on täysin samaa mieltä väitteen ”Helsingin pitää olla kansainvälisesti tunnettu ja arvostettu” kanssa. Tämänkin väitteen osalta kriittisimpiä olivat keski-ikäiset ja nuoret aikuiset, tosin kaikista ikäryhmistä yli puolet pitää kansainvälisyyttä tärkeänä asiana.

Johtavan joukkoliikennekaupungin aseman soisi Helsingille niin ikään vanhempi väestö – tämän väitteen yhteydessä erot ikäryhmittäin eivät kuitenkaan ole kovin suuret alle 20-vuotiaita vastanneita lukuun ottamatta. Noin kaksi kolmesta helsinkiläisestä pitää joukkoliikennettä tärkeänä asiana tulevaisuudessa. Myös viheralueiden säilyttämistä pidetään tärkeänä, tämän asian osalta 15-20-vuotiaat eroavat kuitenkin ikäryhmänä muista. Vaikuttaakin siltä, että nuoret kaupunkilaiset ovat valmiimpia uhraamaan viheralueita kaupungin kasvun hyväksi, tosin heistäkin lähes puolet pitää laajojen viheralueiden säilyttämistä tärkeänä. Ikäryhmittäin tarkasteltuna laajat viheralueet vaikuttaisivat olevan tärkeimpiä ikäryhmille 30-39 ja 50-69 vuotiaat. Ensimmäisen ryhmän osalta asiaa selittänee elämänvaihe pienten lasten vanhempina ja toista puolestaan aktiivisen keski-ikäisen ja varhaisten eläkevuosien tarjoamat ajalliset mahdollisuudet luonnosta nauttimiseen.

Yleiskaavatyöhön liittyneen kyselyn mukaan myös iäkkäämmät helsinkiläiset seuraavat aktiivisesti oman asuinalueensa tapahtumia ja ovat myös kiinnostuneita kaupunkisuunnittelusta. Kiinnostuksestaan huolimatta he eivät itse pidä itseään suunnittelukäytäntöjen osaajina. Erityisesti omalla asuinalueella tapahtuvat muutokset kiinnostavat ikäihmisiä, vaikuttavathan ne konkreettisemmin sellaisten ihmisten arkeen, jotka viettävät runsaasti aikaa omalla asuinalueellaan. Tämän vuoksi yksittäisiä asuinalueita kehitettäessä olisi erityisesti iäkkäämmän väestönosan toiveita pystyttävä tunnistamaan.

Ikäryhmittäin tarkasteltuna vastaajan ikä ja siihen kytkeytyvä elämänvaihe vaikuttavat selittävän niitä toiveita, joita Helsingin tulevaisuudelle asetetaan. Nuorille

kaupunkilaisille Helsinki on tiivistä kaupunkiasumista, kun taas pienten lasten vanhemmat kaipaavat väljää ja luonnonläheistä ympäristöä. Helsingin eläkeläisväestö ei vaikuta olevan se väestön osa, joka haluaisi kaupungin pysyvän yksinomaan ennallaan, tuttuna ja muuttumattomana. Ikäryhmittäinen tarkastelu tekee omalta osaltaan näkyväksi Helsingin väestön moniäänisyyttä suhteessa kaupungin kehittämiseen.

Kuntalaisten osallistumisen parantaminen kytkeytyy aina myös kysymyksiin hallinnon ja virkamiesvalmistelun tehtävistä ja rooleista ja niiden suhteista luottamuselimiin. Aukkaiden kasvava osallistuminen ei voi olla vaikuttamatta nykyisiin toiminnan tapoihin ja käytäntöihin laajemminkin. Syvemmissä merkityksessään osallistumisessa on kyse siitä, että kuntalaisten rooli muuttuu passiivisesta palveluiden vastaanottajasta palveluiden aktiiviseksi suunnittelijaksi ja kehittäjäksi. Jos tavoiteltava osallisuus ymmärretään edellä kuvatulla tavalla, tämä tarkoittaa sitä, että kuntalaisten tulisi olla mukana myös määrittelemässä niitä kysymyksiä, joista keskustelua pitäisi käydä. Tässä keskustelussa vanhemmalla väestöosalla on tärkeä rooli - varsin moni heistä on halukas osallistumaan entistä aktiivisemmin oman lähiympäristönsä kehittämiseen.

Kirjallisuus:

Bäcklund, Pia & Jon Maury & Timo Vuolanto (2002). Tutkimus asukkaiden osallisuudesta kaupungin kehittämisessä. Helsingin yleiskaava 2002. Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston julkaisuja 2002:12.

Lapintie, Kimmo (2002). Tarinoita takapihalta. Asukkaan ja asiantuntijan kohtaamisesta. Teoksessa Bäcklund, P. & al. (toim.) Osalliset ja osaajat. kansalaiset kaupungin suunnittelussa. Gaudeamus.

Rantanen, Heli (2003). Onnistuiko Nettimaunula? Teoksessa Bäcklund, Pia (toim.) Tietoyhteiskunnan osallistuva kansalainen. Tapaus Nettimaunula. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 2003:5.

Sjöblom, Stefan (2002). Kuntalainen vaikuttajana. Teoksessa Pekola-Sjöblom & al.: Kuntalaisen monet roolit. KuntaSuomi 2004 –tutkimuksia nro 37. Acta 147.

Ikääntyvät ja kaupunkisuunnittelu-visio. Helsingin kaupunki, Ikääntyvät ja kaupunkisuunnittelu-työryhmä 2003.

Taulukkoluetelo

1. Ikääntyvät helsinkiläiset

Taulukko 1.1 Kuolleisuus iän ja sukupuolen mukaan 1991-2003

3. Työmarkkinoilla ennen eläkeikää

Taulukko 3.1 Palkansaajien ja yrittäjien osuus työllisistä Helsingissä 200

4. Eläkeikä ja eläkkeet

Taulukko 4.1 Omaa eläkettä saavat eläkejärjestelmän mukaan 2002 osuus
% Eläkeensaajista

Taulukko 4.2 Omaa eläkettä saavien 55+vuotiaiden eläkelajit Helsingissä 1998-2002

Taulukko 4.3 Omaa eläkettä saavien keskimääräiset kokonaiseläkkeet
31.12.2002, euroa/kk

5. Tulot ja varallisuus

Taulukko 5.1 Eläkeläisten varat, verot, velat ja velvoitteet tulonsaajaa
kohti 1991 ja 2001

Taulukko 5.2 Käytettävissä olevat tulot kotitaloutta kohti 2001/2002

Taulukko 5.3 Valtionveronalaiset tulot euroa tulonsaajaa kohti 2001

Taulukko 5.4 Yli 65 vuotiaiden nettotulot, euroa tulonsaajaa kohti 1991 ja 2001

Taulukko 5.5 Yli 65 vuotiaiden tulojen muutos 1991/2001

Taulukko 5.6 Keskimääräinen kokonaiseläke/vuosi 1993 ja 2001

Taulukko 5.7 Keskimääräisten kokonaiseläkkeiden reaalin muutos 1993–2001

6. Kulutus

Taulukko 6.1 Kotitalouksien tulot. Indeksi koko maa=100

Taulukko 6.2 Kotitalouksien kulutusmenot kulutusyksikköä kohti
pääkaupunkiseudulla

Taulukko 6.3 Mikrotietokoneen yleisyys ja internetin käyttömahdollisuudet
sekä käyttö % kotitalouksista ikäryhmittäin pääkaupunkiseudulla

8. Terveys ja terveyspalveluiden käyttö

Taulukko 8.1 Keskimääräinen jäljellä oleva elinaika iän ja sukupuolen
mukaan 1980–2000

Taulukko 8.2 Viisi yleisintä kuolinsyytä ikäryhmittäin, 3 vuoden keskiarvo

Taulukko 8.3 Perusterveydenhuollon lääkärikäynnit ja hammashuoltokäynnit
sekä erikoissairaanhoidon avohoitokäynnit (somaattinen
ja psykiatrinen) 2000–2003

Taulukko 8.4 Kotisairaanhoidon käynnit ja asiakkaat 2000–2003

- Taulukko 8.5 Yksityisten yleis- ja erikoislääkäreiden käynnit ja kävijämäärät 2000–2002. Helsinki, koko maa
- Taulukko 8.6 Oikeudet erityiskorvattaviin lääkkeisiin henkeä kohden Helsingissä 2000–2002
- Taulukko 8.7 Perusterveydenhuollon laitoshoitopäivät ja erikoissairaanhoidon hoitajaksot (somaattinen ja psykiatrinen) 2000–2003
- Taulukko 8.8 Kunnallisissa sairaaloissa vuoden aikana hoidetut 65-74-v., 75+v. sekä kaikki yhteensä potilaat erikoisalan mukaan %:a vastaavasta ikäryhmä 1975 ja 2002
- Taulukko 8.9 75 vuotta täyttäneiden pitkäaikaisten sairaala- ja terveyskeskuspotilaiden % osuus ikäryhmän väestöstä vuoden viimeisenä päivänä 1995–2002
- Taulukko 8.10 Terveydenhuollon asukaskohtainen kustannus, euroa/ikäryhmän asukas 2000–2003
- Taulukko 8.11 Terveydenhuollon kustannusten mediaani, euroa/ ikäryhmän asukas vuonna 2002

9. Sosiaalitoimen palvelut

- Taulukko 9.1 Kotipalvelun vanhusasiakkaat (kotitaloudet) Helsingissä 1995, 2000 ja 2003 (oma toiminta ja ostopalvelut)
- Taulukko 9.2 Vanhusten palveluasumisen ja tehostetun palveluasumisen asiakkaiden ikä 1995 ja 2003 (Oma toiminta ja ostopalvelut)
- Taulukko 9.3 Arvio keskivaikeasti ja vaikeasti dementoituneista henkilöistä Helsingissä 2003
- Taulukko 9.4 Laitoshoidon ja tehostetun palveluasumisen palvelut Helsingissä 1995 ja 2003
- Taulukko 9.5 Laitoshoidon ja tehostettu palveluasuminen vuosina 2000–2003
- Taulukko 9.6 Ympäri vuorokautisen hoidon yksiköissä hoidossa olleet asiakkaat vuoden aikana 2002
- Taulukko 9.7 Palveluasumisen ja tehostetun palveluasumisen sekä laitoshoidon asiakkaat vuonna 2003
- Taulukko 9.8 Palveluasuntoihin ja laitoshoitoon sijoittuminen 2000-2003

10. Ajankäyttö, elämäntyyli ja palvelut

- Taulukko 10.1 Kaupunginkirjaston lainaajat ja asukkaat Helsingissä ikäryhmittäin vuonna 2002
- Taulukko 10.2 Helsingin kaupungin liikuntaviraston ohjattu liikunta senioreille vuosina 2001–2003

11. Eläkeikäisten koulutustaso ja omaehtoinen opiskelu

- Taulukko 11.1 65 vuotta täyttäneiden koulutustaso Helsingissä, koko maassa, pääkaupunkiseudun kunnissa ja muissa Helsingin seudun kunnissa 2002, prosenttia.
- Taulukko 11.2 Koulutusaste ikäryhmittäin ja sukupuolen mukaan Helsingissä 2002, prosenttia
- Taulukko 11.3 Ikäihmisten yliopistojen opintoryhmiin osallistuneet vuosina 1999–2003
- Taulukko 11.4 Helsingiläiset 55 vuotta täyttäneet yliopistotutkinto opiskelijat ainealoittain, vuosi 2002

Kuvioluettelo

1. Ikääntyvät helsinkiläiset

- Kuvio 1.1 Yli 65- ja 75-vuotiaiden määrä Helsingissä 31.12.1975–2002 ja ennuste 2003–2025
- Kuvio 1.2 Väestön ikärakenne Helsingissä ja koko maassa 1.1.2004 sekä Helsingin ennuste 2025
- Kuvio 1.3 55-64-vuotiaiden määrä Helsingissä 31.12.1975–2002 ja ennuste 2003–2025
- Kuvio 1.4 Helsingin osuus Suomen väestöstä ja yli 65-vuotiaista 31.12.1975–2003
- Kuvio 1.5 Yli 65-vuotiaat ikäryhmittäin Helsingissä 31.12.1975–2002 ja ennuste 2003–3025
- Kuvio 1.6 Yli 95-vuotiaat sukupuolen mukaan Helsingissä 31.12.1975–2003
- Kuvio 1.7 65-vuotiaiden määrän muutos 31.12.2003–2010
- Kuvio 1.8 Yli 85-vuotiaiden määrän muutos 31.12.2003–2010
- Kuvio 1.9 Yli 65-vuotiaat indeksi
- Kuvio 1.10 Yksinasuvat miehet ja naiset ikäryhmän mukaan Helsingissä vuonna 2003
- Kuvio 1.11 55–64-vuotiaat siviilisäädyn ja sukupuolen mukaan Helsingissä 31.12.2003
- Kuvio 1.12 65-vuotiaat siviilisäädyn ja sukupuolen mukaan Helsingissä 31.12.2003
- Kuvio 1.13 55 vuotta täyttäneiden muutot Helsingin rajan yli ikäryhmittäin vuonna 2003
- Kuvio 1.14 55–64-vuotiaiden osuus väestöstä 250m ruuduissa, % 31.12.2002
- Kuvio 1.15 65–74-vuotiaiden osuus väestöstä 250 m ruuduissa, % 31.12.2002
- Kuvio 1.16 Yli 75-vuotiaiden osuus väestöstä 250 m ruuduissa, % 31.12.2002

3. Työmarkkinoilla ennen eläkeikää

- Kuvio 3.1 Yli 55-vuotiaiden osuudet kaikista yli 15 vuotta täyttäneistä työllisistä ja työttömistä kuudessa suurimmassa kunnassa 31.12.2001
- Kuvio 3.2 Helsingin ja koko maan 55–59-vuotiaiden ja 60–64-vuotiaiden työllisyysaste vuosina 1990, 1995 sekä 2001
- Kuvio 3.3 Helsingin ja koko maan 55–59-vuotiaiden ja 60–64-vuotiaiden työttömyysaste vuosina 1990, 1995 sekä 2001
- Kuvio 3.4 Työttömyysaste % sukupuolen mukaan 55–59-vuotiailla sekä 60–64-vuotiailla helsinkiläisillä 1996–2002
- Kuvio 3.5 Pitkäaikaistyöttömien lukumäärä ikäryhmittäin Helsingissä 1997 ja 2002
- Kuvio 3.6 Yli 55-vuotiaiden työllisten ja työttömien koulutustasojakauma Helsingissä 2001, %
- Kuvio 3.7 Työllisyysaste % koulutusasteen mukaan Helsingissä 2000
- Kuvio 3.8 55–69-vuotiaiden osuudet eri ammattialoilla Helsingissä 2000

4. Eläkeikä ja eläkkeet

- Kuvio 4.1 Omaa eläkettä saavien määrä Helsingissä 1996–2002
- Kuvio 4.2 Omaa eläkettä saavien osuus % 55-64-vuotiaiden osuus vastaavasta väestöstä 2002
- Kuvio 4.3 Helsingiläiset omaa eläkettä saavien osuus (%) ikäryhmästä eläkejärjestelmittäin 31.12.2002
- Kuvio 4.4 55-64-vuotiaiden eläkkeensaajat eläkelajeittain 2002 indeksi 1998=100
- Kuvio 4.5 Omaa eläkettä saavien keskimääräinen kokonaiseläke vuonna 2002, euroa/kk
- Kuvio 4.6 Omaa eläkettä saavien kokonaiseläkejakauma vuonna 2002

5. Tulot ja varallisuus

- Kuvio 5.1 Helsingiläisten naisten tulojen osuus miesten tuloista tulonsaajaa kohti 1997–2001

6. Kulutus

- Kuvio 6.1 Kulutusmenojen rakenne % pääkaupunkiseudulla 65+ ja 55-64-vuotiaiden kotitalouksissa
- Kuvio 6.2 Kulutusmenojen rakenne pääkaupunkiseudulla ja koko maassa 65+ vuotiaiden kotitalouksissa
- Kuvio 6.3 Kestotavarat 65+ ja 55-64-vuotiaiden kotitalouksissa Pääkaupunkiseudulla
- Kuvio 6.4 Kestotavarat 65+ vuotiaiden kotitalouksissa pääkaupunkiseudulla 1994-96 ja 2001-02
- Kuvio 6.5 Mikrotietokoneen ja puhelimien yleisyys kotitalouksissa ikäryhmittäin pääkaupunkiseudulla
- Kuvio 6.6 Auton ja vapaa-ajanasunnon yleisyys kotitalouksilla ikäryhmittäin Pääkaupunkiseudulla

7. Asumisen vaihtoehdot

- Kuvio 7.1 Ahtaasti asuvat asuntokunnat Helsingissä 1990, 2001 ja vertailualueilla 2001
- Kuvio 7.2 Yli 3-kerroksissa hissittömissä taloissa asuvat yli 60-vuotiaat 31.12.2002
- Kuvio 7.3 Yli 55-vuotiaiden asunnon koko Helsingissä vuonna 2000
- Kuvio 7.4 Ikääntyvien asuntokuntien hallintaperuste, 1970–2000
- Kuvio 7.5 Omitusasunnossa asuvat ikääntyvät ja eläkeläiset asuntokunnat Helsingissä ja vertailualueilla, 2000
- Kuvio 7.6 Puutteellinen asuminen Helsingissä 1990, 2001 ja vertailualueilla 2001
- Kuvio 7.7 Asuntokuntien asumisväljyys Helsingissä, 2001
- Kuvio 7.8 Yksinasuvat iän mukaan % väestöstä vuonna 2000
- Kuvio 7.9 Asumismuoto ikäryhmittäin vuonna 2001
- Kuvio 7.10 Palveluasuminen, osuus ikäryhmästä % vuonna 2002

Kuvio 7.11 Ikääntyneiden ja muiden kaupungin vuokralaistalouksien nettotulot oman ilmoituksen mukaan kuukaudessa v. 2001

Kuvio 7.12 Kaupungin vuokra-asukkaiden terveys ikäryhmittäin – oma arvio

8. Terveys ja terveystalouden käyttö

Kuvio 8.1 Työkyvyttömyyseläkkeensaajat Helsingissä 2000–2002, osuus ikäryhmästä %

Kuvio 8.2 Kuusi yleisintä työkyvyttömyyseläkkeen syytä Helsingissä vuonna 2001

9. Sosiaalitoimen palvelut

Kuvio 9.1 Toimeentulotukea saaneet kotitalouden vuoden aikana 1995, 2000 ja 2003, % kaikista toimeentulotukea saaneista kotitalouksista

Kuvio 9.2 Toimeentulotukea saaneiden 50-vuotta täyttäneiden viitehenkilöiden kotitalouksien osuus % toimeentulotukea saaneista kotitalouksista Helsingissä ja koko maassa 1995–2002

Kuvio 9.3 Omaishoidon tuen yli 65 vuotiaat asiakkaat ja hoitajat Helsingissä 1995–2003

11. Eläkeikäisten koulutustaso ja omaehtoinen opiskelu

Kuvio 11.1 Tutkinnon suorittaneet ikäryhmittäin Helsingissä 1990–2002, prosenttia

Kuvio 11.2 Helsingin suomenkielisen työväenopiston kursseille osallistuneiden ikäjakauma, syksy 2003

Kuvio 11.3 Helsingin ruotsinkielisen työväenopiston kursseille osallistuneiden ikäjakauma, syksy 2003–alkukevät 2004

Kuvio 11.4 Helsingin yliopiston Ikäihmisten yliopiston opintoryhmiin osallistuneiden ikäjakauma, vuosi 2003

Kuvio 11.5 Helsingin yliopiston Ikäihmisten yliopiston opiskelijat opetusmuodon mukaan, syksy 2003

12. Vaikuttavat “vanhukset”

Kuvio 12.1 Kaupunkisuunnittelun käytäntöjen tunteminen, yli 50-vuotiaat

Kuvio 12.2 Väittämä “seuraan aktiivisesti lähiympäristöni suunnittelua” ikäryhmittäin tarkasteltuna

Kuvio 12.3 Osallistuminen asukasilloihin, yhtiökokouksiin tms. joissa käsitelty oman lähiympäristön suunnittelua ikäryhmittäin tarkasteltuna

Kuvio 12.4 Palautteen anto virkamiehille suunnittelusta

Kuvio 12.5 Kaupunginosan- tai asukas yhdistysten ja seurojen toimintaan osallistuminen ikäryhmittäin

Kuvio 12.6 Halu osallistua enemmän oman asuin ympäristön ja koko Helsingin suunnitteluun

Kuvio 12.7 Helsingin kehitys viimeisen kymmenen vuoden aikana ikäryhmittäin tarkasteltuna